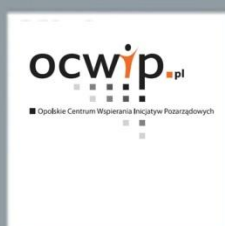

Diagnoza inicjatyw
angażujących osoby
w wieku 50+
na terenie
województwa opolskiego

Opole, grudzień 2014

Projekt
finansowany
przez

Ministra
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Autorzy:

dr Agata Zygmunt
dr Andrzej Górny

Skład zespołu badawczego:

Alicja Gawinek
dr Andrzej Górny
Izabella Kaznowska
Sonia Lenarczyk
Katarzyna Weideman
dr Agata Zygmunt

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	4
NOTA METODOLOGICZNA.....	5
ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE.....	8
DZIEDZICTWO I KULTURA REGIONU.....	25
INICJATYWY O TEMATYCE KULINARNEJ	43
ORGANIZOWANIE WYDARZEŃ KULTURALNYCH	61
SPOTKANIA KULTURALNE.....	75
WARSZTATY TANECZNE.....	92
WYJAZDY KULTURALNE	105
ZAJĘCIA TEATRALNE	123
RĘKODZIEŁO	139
ZESPOŁY MUZYCZNE, CHÓRY, ORKIESTRY	156
WNIOSKI I REKOMENDACJE.....	174
SPIS TABEL	177

WSTĘP

Raport stanowi podsumowanie drugiego etapu badania pt. „Diagnoza inicjatyw angażujących osoby w wieku 50+ na terenie województwa opolskiego”. Całe badanie zostało przeprowadzone w okresie od połowy lipca do listopada 2014 roku na terenie województwa opolskiego.

Raport nawiązuje do pierwszego etapu badania, który miał charakter diagnostyczny – na jego podstawie określono dziesięć typów działań angażujących osoby w wieku 50+. Niniejszy raport przedstawia wnioski z pogłębionych badań skupionych wokół owych dziesięciu wybranych typów. Kolejne rozdziały odpowiadają poszczególnym typom. W każdym zaprezentowano informacje o tym, jakie działania są realizowane, jak są zorganizowane, kto w nich uczestniczy.

Badanie zostało zrealizowane przez Opolskie Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych we współpracy z Ośrodkiem Badań Społecznych SONDA spółka z o.o. w ramach projektu „Kulturalni pięćdziesięcioletni. Diagnoza inicjatyw angażujących osoby w wieku 50+ na terenie województwa opolskiego”, dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

NOTA METODOLOGICZNA

PRZEDMIOT I PROBLEMATYKA BADAŃ

Celem drugiego etapu badania była ocena użyteczności dla grupy docelowej i oddziaływania na rozwój kapitału społecznego wybranych typów działań, angażujących osoby w wieku powyżej 50. roku życia.

Badanie koncentrowało się wokół wybranych typów działań angażujących osoby w wieku 50+. Wybór typów został dokonany po zakończeniu pierwszego etapu badania na podstawie korelacji pomiędzy najczęściej oferowanymi przez instytucje i organizacje typami działań (opisanymi w raporcie będącym podsumowaniem I etapu badań) a najpopularniejszymi wśród osób w wieku powyżej 50 lat formami aktywności kulturalnej i społecznej. Wśród wybranych typów działań znalazły się:

1. Zajęcia artystyczne;
2. Działania związane z dziedzictwem i kulturą regionu;
3. Inicjatywy o tematyce kulturalnej;
4. Organizacja wydarzeń o charakterze kulturalnym;
5. Spotkania z dziedziny kultury;
6. Warsztaty muzyczne, wokalne, taneczne;
7. Wyjazdy kulturalne;
8. Zajęcia teatralne;
9. Zajęcia z zakresu rękodzieła;
10. Zespoły muzyczne.

Przy wyborze typów działań uwzględnione zostały:

- różne formy angażowania osób w wieku 50+ (w charakterze uczestników oraz w charakterze realizatorów);
- działania typowe dla różnych wielkości miejscowości;
- działania obejmujące różne obszary tematyczne.

Postępowanie badawcze było skoncentrowane wokół wymienionych powyżej 10 typów działań i następujących pytań badawczych:

1. Jakie osoby (ze względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie, źródło i poziom dochodów) angażują się w określony typ działań?
2. Czy realizowane działania są oceniane jako użyteczne dla osób w wieku 50+? Jeśli nie, to dlaczego? Jeśli tak, to na czym użyteczność ta polega?
3. Jakie korzyści czerpią osoby w wieku 50+ z uczestnictwa w określonym typie działań?
4. Jakie inne osoby włączają się we wspólne działania razem z osobami w wieku 50+?
5. Kto czerpie korzyści z inicjatyw angażujących osoby w wieku 50+?
6. Czy i jaki jest wpływ realizacji działań angażujących osoby 50+ na lokalne środowisko?

METODA, TECHNIKA I NARZĘDZIA BADAWCZE

Drugi etap badania, podobnie jak pierwszy, został przeprowadzony przy wykorzystaniu metody surveyowej (sondażowej). W trakcie jego realizacji wykorzystano dwie techniki badawcze: wywiadu standaryzowanego oraz indywidualnego wywiadu pogłębionego.

Technika wywiadu standaryzowanego była wykorzystywana w odniesieniu do osób w wieku powyżej 50. roku życia – uczestników wybranych do badania typów działań. Jej wybór został podyktowany faktem, iż daje ona szerokie możliwości – pozwala zebrać porównywalne dane dzięki zastosowaniu pytań zamkniętych. Ponadto umożliwia uzyskanie pełnych odpowiedzi, zwłaszcza w odniesieniu do pytań otwartych.

Na potrzeby badania opracowanych zostało 10 różnych kwestionariuszy – każdy z nich dotyczył innego, wybranego do badania typu działania. Kwestionariusze zawierały zarówno pytania zamknięte, jak i otwarte. W trakcie badania ankietę odczytywał pytania oraz kafelety odpowiedzi, instruował o sposobie udzielania odpowiedzi na pytania (np. o liczbie odpowiedzi, jakie należy wskazać) oraz odznaczał odpowiedzi respondenta w kwestionariuszu lub też notował odpowiedzi na pytania otwarte.

Druga z wymienionych technik – indywidualny wywiad pogłębiony – została zastosowana w odniesieniu do osób reprezentujących instytucje i organizacje uczestniczące w realizowaniu inicjatyw angażujących osoby 50+ oraz przedstawicieli społeczności lokalnej. Otwarta forma wywiadu pogłębionego dała możliwość uzyskania danych jakościowych, informacji o charakterze eksperckim. Osoba przeprowadzająca badanie posługiwała się scenariuszem wskazującym na główne kierunki rozmowy.

Przygotowane zostały dwa scenariusze – organizatorzy działań byli pytani głównie o ich zdanie na temat użyteczności poszczególnych typów działań dla grupy docelowej, przedstawiciele lokalnego środowiska zaś – o wpływ danego działania na rozwój kapitału społecznego.

DOBÓR PRÓBY

Do udziału w drugim etapie badania wytypowano instytucje aktywne w zakresie objętym wybranymi typami działań. Przy doborze instytucji kierowano się następującymi kryteriami:

- region – do udziału w badaniu zaproszono instytucje działające na terenie całego województwa opolskiego;
- typ miejscowości – zadbano, aby w badaniu reprezentowane były podmioty działające na terenach wiejskich, a także w miastach różnej wielkości;
- status prawny instytucji – do udziału w badaniu wytypowano zarówno instytucje publiczne, jak i organizacje pozarządowe;
- forma angażowania osób w wieku powyżej 50 lat – badaniem objęto instytucje, w których osoby w wieku 50+ występowały w charakterze biernych odbiorców oraz współorganizatorów działań;
- stopień zaangażowania osób w wieku powyżej 50 lat – typowano głównie te instytucje, które w pierwszym etapie badania deklarowały, że ich podmioty szczególnie skupiają się

w swoich działaniach na osobach w wieku 50+, a także, że osoby należące do tej grupy wiekowej stanowią większość wśród wszystkich odbiorców działań danego podmiotu.

Do udziału w badaniu zapraszano przede wszystkim podmioty, które uczestniczyły w pierwszym etapie. W sytuacji, gdy któryś z wytypowanych podmiotów nie mógł lub nie chciał uczestniczyć w kolejnej części badania, dobierano następne podmioty z bazy uczestników pierwszego etapu, a – w dalszej kolejności – z bazy wszystkich podmiotów zaproszonych do udziału w pierwszym etapie badania.

W odniesieniu do wytypowanych instytucji dokonano doboru osób zapraszanych do udziału w badaniu. Respondenci zostali podzieleni na trzy grupy:

1. Przedstawiciele instytucji realizujących dane działanie – zaproszenie do udziału kierowano do osób posiadających największą wiedzę o działaniach podejmowanych przez daną instytucję (osoby zarządzające podmiotem, osoby organizujące dany typ działania, osoby prowadzące zajęcia). W przypadku wątpliwości kontaktowano się telefonicznie z wytypowaną instytucją i w oparciu o rozmowy z jej przedstawicielami określano osobę, która posiada największą wiedzę w badanym zakresie.
2. Przedstawiciele lokalnej społeczności – do udziału w badaniu zapraszano osoby, realizujące na danym terenie działania w zakresie podobnym do instytucji objętej badaniem. Przy doborze respondentów kierowano się głównie dwoma kryteriami: wiedzą na temat lokalnego środowiska oraz reprezentowanym sektorem (starano się dobierać osoby reprezentujące różne sektory).
3. Osoby w wieku 50+ angażujące się w dany typ działania – do udziału w badaniu zaproszono osoby aktywnie uczestniczące (w charakterze odbiorców lub organizatorów) w działaniach w ramach badanego typu.

Do zadań zespołu badawczego należał kontakt z wybranymi instytucjami i organizacjami, poinformowanie o realizowanym przedsięwzięciu i zachęcenie do wzięcia w nim udziału. Omawiana część projektu została zrealizowana w okresie wrzesień – październik 2014 roku. Respondenci nie zgłaszali poważniejszych problemów związanych z techniczną i merytoryczną stroną przedsięwzięcia. Sporadyczne problemy rozwiązywane były na bieżąco przez członków zespołu badawczego.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

Istotnym obszarem aktywności osób z kategorii 50+ w województwie opolskim okazały się zajęcia artystyczne. Ich profil jest mocno zróżnicowany. Przede wszystkim polegają one na przygotowywaniu różnorodnych prac plastycznych. Badani eksperci zwracają jednakże uwagę, że w czasie spotkań uczestnicy są zapoznawani z wiedzą o sztuce – omawiane są kierunki artystyczne, techniki przygotowywania prac itp. Poniżej przywołana wypowiedź wskazuje na szerokie spektrum działań podejmowanych w ramach zajęć artystycznych:

Spotykamy się co dwa tygodnie, w takim wymiarze po 2 godziny. Na tych zajęciach poznajemy podstawy różnych form działalności plastycznej – od rysunku, poprzez farby akwarelowe, akrylowe, farby olejne, poznajemy różne kierunki w sztuce, robimy takie małe seminaria, wykłady odnośnie samych technik, prezentacje, na których już panie same obserwują najpierw na pierwszym etapie sam ten proces twórczy, natomiast później same wykonują prace domowe. Bo w wymiarze dwóch godzin trudno, aby prace w całości wykonać. Jeżeli uczestnicy mają potrzebę poznania jakiegoś detalu czy jakiegoś konkretnego autora to przygotowuję odpowiednie zajęcia w tym kierunku tak, żeby zadowolić ich zainteresowania.

Badania prowadzą do wniosku o istnieniu sporej grupy osób zainteresowanych tego typu działalnością. W opinii ekspertów zajęcia prowadzone są w atrakcyjnej, zróżnicowanej formule, co przyciąga uczestników. Niejednokrotnie okazuje się, że liczba chętnych do wzięcia udziału w tej formie aktywności jest tak duża, że konieczne staje się narzucenie ograniczeń. Na te kwestie zwraca uwagę jeden z badanych ekspertów:

Jest duża grupa odbiorcza osób, które są zainteresowane uczestnictwem w zajęciach organizowanych przez taką instytucję jak galeria sztuki współczesnej w Opolu. Ta oferta jest bardzo atrakcyjna, atrakcyjna forma spędzania wolnego czasu i nauczania się wielu rzeczy z zakresu sztuki. W galerii prowadzone są kursy doskonalące i wykłady z historii sztuki. Te działania cieszą się dużym zainteresowaniem, aczkolwiek są pewne ograniczenia ilościowe. W takich kursach uczestniczy niezbyt wiele osób – 4 grupy 5-osobowe, więc łącznie 20 osób uczestniczy w takim kursie, więc jest to ograniczona ilość, choć zainteresowanie jest dużo większe.

Powyżej zasygnalizowana sytuacja może wynikać z deficytu działań instytucjonalnych podejmowanych w omawianym zakresie. Jeden z badanych ekspertów podkreśla mocno fakt, że oferta działań o charakterze artystycznym nie nadąża za rosnącym systematycznie zapotrzebowaniem na tego typu propozycje:

W zakresie zajęć plastycznych to ta oferta nie jest rozbudowana, jest to duża nisza. Jeśli chodzi o zajęcia artystyczne w ogóle, to tutaj jest duże pole do popisu dla instytucji i organizacji. I to zapotrzebowanie jest niezwykle duże i obserwuję, że to zainteresowanie wzrasta. Z roku na rok jest coraz większa chęć uczestnictwa w tych zajęciach czy to praktycznych czy teoretycznych kursach z zakresu historii sztuki. Zainteresowanie jest coraz większe, cały czas rośnie – oferta jest za mała w stosunku do zainteresowania, tu jest dysproporcja. Jest wiele do zrobienia.

Sygnalizowany powyżej problem ujawnia się w grupie osób powyżej 50. roku życia. Ekspert zwraca uwagę na skoncentrowanie działań instytucji kultury przede wszystkim na najmłodszych odbiorcach. W jego opinii osoby dojrzałe są rzadziej adresatem organizowanych działań. Z cytowanej wypowiedzi wynika jednak, że niektóre podmioty dostrzegają problem i starają się swoją działalność ukierunkować mocniej na seniorów – taka sytuacja ma miejsce w galerii, której pracownikiem jest respondent:

Wina leży w tym, że wiele instytucji skupia się na ludziach młodych, na dzieciach, młodzieży uczącej się, a osoby dorosłe są nieco zapomniane. Punkt ciężkości należy tu nieco przesunąć w górę. Mamy w galerii bogatą ofertę dla osób dorosłych, zajęcia odbywają się popołudniu. Po pracy mogą przyjść, spędzić czas w sposób atrakcyjny i przy okazji się czegoś nauczyć. Są kursy doskonalące z zakresu sztuki, jest kurs malarstwa, rysunku, ceramiki, grafiki warsztatowej, a także są wykłady z historii sztuki i ze sztuki najnowszej, więc ta oferta jest bogata. Są też warsztaty rodzinne, dla dzieci, dziadków, rodziców, są spotkania autorskie, oprowadzania kuratorskie na wystawach. Tutaj też chętnie w tej ofercie uczestniczy uniwersytet trzeciego wieku, przychodzą tutaj grupy na oprowadzania kuratorskie, gdzie kurator oprowadza po wystawie i omawia poszczególne prace, to wzbudza duże zainteresowanie osób starszych.

Warto także zwrócić uwagę, że zdaniem niektórych badanych ekspertów zainteresowanie zajęciami mogłoby być jeszcze większe – problemem częstokroć są pieniądze i sposób finansowania zajęć. Cytowana poniżej ekspertka dostrzega duże zainteresowania omawianymi formami aktywności, jednakże podkreśla, że nie każdy zainteresowany działalnością artystyczną może sobie na to pozwolić:

Twórcze działania, np. ceramika, wymagają nakładów finansowych od kursantów. Czasami galerie realizują to po kosztach materiałów. Jednak gdyby ktoś chciał znaleźć kogoś do indywidualnej nauki to koszt byłby dużo wyższy. Największą zachętą byłoby gdyby zajęcia były częściowo finansowane z jakichś środków, bo czasami trudno unieść ciężar 100% kosztów kursu. Wiele osób może sobie pozwolić na takie zajęcia, ale wielu też nie stać na to. Dobrze by było dofinansowanie takich działań, bo takich osób jest dużo. Poziom zajęć musi być wysoki, a z drugiej strony nie mogą być kosztowne. Na pewno będzie [wtedy] chciało w nich uczestniczyć dużo osób.

Z wypowiedzi badanych organizatorów zajęć wynika, że praca z osobami w wieku 50+ na niwie sztuki jest bardzo pozytywnym doświadczeniem. Cytowana poniżej wypowiedź wskazuje na wysoki poziom satysfakcji, jaki zyskują osoby pracujące z seniorami. Uczestnicy z kategorii 50+ stanowią specyficzne grono odbiorców działań – praca z nimi pozwala na zdobycie nowych, pozytywnych doświadczeń zawodowych dla instruktorów:

Organizacja zajęć to było takie ciekawe wyzwanie, zupełnie coś innego. Ja pracowałem z młodzieżą wcześniej, ale z ludźmi dorosłymi nie miałem takiej przyjemności. A jest to przyjemność, bo jest to zupełnie inna płaszczyzna, więcej wspólnych jakiś takich doświadczeń, jakiś obserwacji, to jest ciekawa praca, mnie osobiście bardzo satysfakcjonuje.

Indagowani eksperci zwracają uwagę na wsparcie, jakie omawianym inicjatywom okazują władze lokalne. Dzięki dobrej współpracy między instytucjami kultury organizującymi zajęcia artystyczne

i samorządem możliwy jest rozwój tych form zaangażowania seniorów. Cytowany poniżej jeden z organizatorów podkreśla, że dzięki korzystnemu klimatowi, w jakim realizowane są omawiane przedsięwzięcia możliwe jest przełamywanie bierności społecznej osób z kategorii 50+:

Mamy pełne wsparcie władz administracyjnych, miejskich, rady miasta. Także tutaj kontakty na tym szczeblu są bardzo fajne i myślę, że dalej będzie tak to wszystko działało, a może i lepiej. Także liczę na to, że będzie to się rozwijało, mimo że nie jest to proste, bo czas w wieku 50 lat szybko bardzo biegnie i trudno ludzi zmobilizować do takich działań, ale myślę, że będzie dobrze.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB PODEJMUJĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ W ZAJĘCIACH ARTSYTYCZNYCH

Badaniu poddano ogółem 31 osób, które uczestniczą w zróżnicowanych zajęciach artystycznych. W grupie tej zdecydowanie przeważały kobiety – stanowiły one 61% ogółu. Podkreślić jednak należy, że 23% badanych nie określiło swojej płci. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 1.

Tabela 1. Płeć osób uczestniczących w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kobieta	19	61
Mężczyzna	5	16
Brak danych	7	23
Ogółem	31	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Nadrepzentacja kobiet w badanej populacji może wynikać z ich większego zainteresowania zróżnicowanymi formami aktywności artystycznej. Kobiety częściej niż mężczyźni czynnie angażują się w uczestnictwo w kulturze. Częściej też podejmują działalność twórczą i artystyczną.

Indagowani eksperci zwracają uwagę na nieliczny udział mężczyzn w warsztatach artystycznych. W niektórych grupach uczestnikami są wyłącznie kobiety – na taką sytuację wskazuje cytowany poniżej organizator zajęć. Jednocześnie nie potrafi on wskazać przyczyny takiego stanu rzeczy:

Nie ma mężczyzn wśród uczestników. Chyba na pierwszych zajęciach było dwóch panów, ale jak zobaczyli ten tłum pań to chyba się przestraszyli. Nie wiem dlaczego.

Otrzymane dane dotyczące wieku badanych wskazują, że w wśród osób angażujących się w zajęcia artystyczne dominują przedstawiciele kategorii wiekowej 70-79 lat (29%). Nieco mniej liczną grupę stanowią osoby w wieku 60-69 lat (26%). Jeszcze mniej licznie reprezentowane są kategorie respondentów najstarszych i najmłodszych – odnotowano 16% badanych w wieku powyżej 80 lat oraz 10% określających swój wiek na 50-59 lat. Ponadto sześciu respondentów nie określiło swojego wieku. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 2.

Odnotowany rozkład wieku badanej grupy uwarunkowany jest w zasadniczej mierze specyfiką omawianych form aktywności – wymagają one dużego wydatkowania energii i dobrej kondycji fizycznej, co ogranicza udział najstarszych respondentów. Z drugiej jednak strony najmłodszy respondenci przez zaangażowanie w obowiązki zawodowe i wypełnianie obowiązków rodzinnych niejednokrotnie nie są w stanie włączyć się w proponowane działania o charakterze artystycznym.

Tabela 2. Wiek osób uczestniczących w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 50 do 59 lat	3	10
Od 60 do 69 lat	8	26
Od 70 do 79 lat	9	29
80 lat i więcej	5	16
Brak danych	6	19
Ogółem	31	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród osób uczestniczących w zajęciach artystycznych najliczniej występują wdowy i wdowcy (32%). Nieco mniej liczną kategorię stanowią respondenci pozostający w związkach małżeńskich (26%). Zdecydowanie rzadziej w omawianą formę aktywności włączają się osoby rozwiedzione (13%) oraz panny i kawalerowie (10%). Sześćoro badanych nie określiło swojego stanu cywilnego. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 3.

Tabela 3. Stan cywilny osób uczestniczących w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Panna/kawaler	3	10
Mężatka/żonaty	8	26
Rozwódka/rozwodnik	4	13
Wdowa/wdowiec	10	32
Brak danych	6	19
Ogółem	31	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Struktura wykształcenia osób podejmujących działalność w ramach zajęć artystycznych, odzwierciedlona w tabeli nr 4, zdominowana jest przez osoby legitymujące się wykształceniem średnim (35%). Mniej liczna jest kategoria badanych deklarujących posiadanie wykształcenia wyższego (19%). Wykształcenie podstawowe zadeklarowało 13% a zasadnicze zawodowe 10% osób. Sześćoro badanych nie określiło poziomu swojego wykształcenia. Powyższe dane wskazują zatem na pewną korelację pomiędzy wykształceniem, a zainteresowaniem zajęciami artystycznymi – wyższy poziom wykształcenia oznacza z reguły większe zainteresowanie tymi formami działalności.

Tabela 4. Wykształcenie osób uczestniczących w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Podstawowe	4	13
Zasadnicze zawodowe	3	10
Średnie	11	35
Wyższe	6	19
Inne	1	3
Brak danych	6	19
Ogółem	31	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Badani to osoby niepracujące (77%). Żaden z badanych nie określił się jako osoba aktywna zawodowo. Podkreślić jednak należy, że jedna czwarta pytanych nie określiła swojego statusu zawodowego (24%).

Prawie trzy czwarte pytanych twierdzi, że ich głównym źródłem utrzymania jest świadczenie emerytalne lub rentowe (71%). Incydentalnie wskazywano także na świadczenia z pomocy społecznej, jako główne źródła utrzymania. Ponadto jedna osoba udzieliła innej odpowiedzi, a sześciu respondentów nie odniosło się do tej kwestii. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 5.

Tabela 5. Główne źródło utrzymania osób uczestniczących w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Własna emerytura/renta	22	71
Świadczenia z pomocy społecznej	2	6
Inne	1	3
Brak danych	6	19
Ogółem	31	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Powyżej omówiona specyfika źródeł utrzymania przekłada się w sposób bezpośredni na poziom życia w wymiarze ekonomicznym. By przeanalizować tę kwestię proszono osoby biorące udział w badaniu o określenie dochodu przypadającego na jednego członka ich gospodarstwa domowego. Uzyskane odpowiedzi wskazują na złą kondycję finansową uczestników zajęć artystycznych. Najczęściej wskazywano na dochody poniżej 501 zł na jednego członka gospodarstwa domowego. Kolejną grupę badanych stanowiły osoby, które określiły dochody swojego gospodarstwa domowego jako mieszczące się w przedziale 1001-1500 złotych (26%). Pozostałe wyróżnione w pytaniu przedziały były wskazywane incydentalnie. Ponadto, aż 26% badanych nie odniosło się do tej kwestii. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 6.

Tabela 6. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
500 zł lub mniej	10	32
501 – 1000 zł	2	6
1001 - 1500 zł	8	26
1501 – 2000 zł	1	3
Powyżej 2000 zł	2	6
Brak danych	8	26
Ogółem	31	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Powyższe dane mogą stać się podstawą sporządzenia społeczno-demograficznego profilu osoby uczestniczącej w zajęciach artystycznych. Najczęściej jest to nieaktywna zawodowo kobieta w wieku 70-79 lat, legitymująca się wykształceniem średnim. Główne źródło jej utrzymania stanowi emerytura lub renta. Najczęściej uczestniczka warsztatów artystycznych jest wdową. Jej sytuacja finansowa jest z reguły nienajlepsza.

Zarysowany powyżej profil warto uzupełnić o cechy, które zdaniem indagowanych ekspertów, charakteryzują osoby włączające się w omawianą działalność. Przytoczony poniżej fragment wypowiedzi wskazuje, że uczestnicy zajęć to osoby, które najczęściej świadomie podejmują decyzję o wyborze właśnie takiej formy aktywności. Często jest to próba realizacji planów i zamierzeń, których nie udało się zrealizować wcześniej:

(...) ta grupa jest aktywna, zaangażowana z tego względu, że często te osoby podejmują kursy w sposób niezwykle świadomy. To jest świadoma decyzja. Od wielu lat np. myśleli o tym, żeby zapisać się na taki kurs malarstwa, ale przez wiele lat gdzieś tam zwlekali z taką decyzją. Często są to osoby, które gdzieś tam na pewnym etapie swojego życia przejawiały jakieś zdolności artystyczne, ale gdzieś różne czynniki życiowe sprawiły, że wybrały inną drogę zawodową. Często to jest coś o czym te osoby myślały, żyły z przekonaniem niespełnionego swego talentu, ale to było w zawieszeniu. I często, gdy te osoby przechodzą na emeryturę i mają więcej wolnego czasu, ten potencjał się uaktywnia i to jest widoczne. Dotyczy to wszystkich osób w wieku powyżej 50 lat, które już mają dzieci odchowane, mogą się w końcu zająć tym, co sprawia im radość i satysfakcję na 100%.

Na podobne kwestie zwraca także uwagę kolejna ekspertka. Jej zdaniem aktywnością artystyczną zainteresowane są przede wszystkim osoby, które ze względów finansowych nie mogły jej wcześniej realizować, a obecnie osiągnąwszy życiową stabilizację, wracają do swoich dawnych pasji:

Takie osoby, [które angażują się w kulturę] chętnie korzystają z dodatkowych form aktywności. Ich sytuacja finansowa jest ustabilizowana i mają czas, żeby zająć się jakimiś innymi aktywnościami. Poza tym często wracają do pewnych porzuconych dawniej pasji artystycznych. Wiele osób przez większą część życia takie pasje spycha na margines swej aktywności, bo na tym się nie zarobi, z tego się nie utrzyma, z czegoś trzeba żyć. I wiele osób

tę swoją pasję, mimo że na etapie szkoły, liceum szło im bardzo dobrze, to jednak tę dalszą swoją drogę zawodową powiązali z czym innym i zaprzestali tej pasji idąc w stronę jakiegoś praktycznego rozwiązania, które zapewni im utrzymanie.

AKTYWNOŚĆ OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W ZAJĘCIACH ARTYSTYCZNYCH

Respondenci biorący udział w zajęciach artystycznych są z reguły zaangażowani w tę formę działalności od niedawna. W badanej grupie dominują osoby, których staż jest krótszy niż pięć lat (68%). Tylko 26% pytanym uczestniczy w zajęciach artystycznych dłużej. Pozostali respondenci nie udzieli odpowiedzi na pytanie dotyczące stażu ich zaangażowania w omawiane formy działalności.

Odnotowana sytuacja może być efektem stosunkowo niedługiej tradycji organizowania działań artystycznych dla osób w wieku 50+ na omawianym terenie. Sądzić można, że te propozycje stosunkowo niedawno wprowadzono do oferty skierowanej do seniorów, w związku z czym nie funkcjonuje jeszcze znaczące grono ich uczestników o długim stażu.

Dane zaprezentowane w tabeli nr 7 wskazują, że w analizowanych badaniach wzięli udział przede wszystkim uczestnicy warsztatów plastycznych (64%). Nieliczna była grupa deklarujących swoje zaangażowanie w działania malarskie (10%). Ponadto tylko jedna osoba zadeklarowała, że angażuje się w działania związane z ceramiką. Warto także podkreślić, że 23% badanych zadeklarowało uczestnictwo w innych formach działań artystycznych, bez doprecyzowania ich charakteru.

Tabela 7. Formy działań artystycznych, w których uczestniczą respondenci

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Warsztaty plastyczne	20	64
Grupa malarska	3	10
Ceramika	1	3
Inne formy	7	23

**Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=31).

Przedmiotem analizy była także częstotliwość uczestnictwa w zajęciach. Otrzymane odpowiedzi prezentuje tabela nr 8. Ich rozkład wskazuje, że uczestnicy w wysokim stopniu angażują się w działania. Najczęściej badani deklarowali, że uczestniczą w każdym zajęciu (48%). Nieco tylko mniej liczna była kategoria deklarujących udział w większości zajęć (42%). Nieliczni badani deklarowali, że biorą udział średnio w połowie zajęć (10%).

Tabela 8. Częstotliwość uczestnictwa w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział we wszystkich spotkaniach	15	48
Uczestniczę w większości spotkań	13	42
Uczestniczę średnio w połowie spotkań	3	10
Ogółem	31	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Przedstawione powyżej dane wskazują na wysoki stopień systematyczności uczestnictwa respondentów w omawianych zajęciach. W pewnym zakresie jest to spowodowane charakterem tych form aktywności – potrzebna jest regularność, by osiągać założone rezultaty.

Wysoki poziom zaangażowania w zajęcia artystyczne i duża częstotliwość udziału w spotkaniach nie oznaczają, że badani nie dostrzegają barier utrudniających zaangażowanie w działania. Ponad połowa twierdzi, że nic nie ogranicza ich udziału w zajęciach artystycznych (52%), jednakże pozostali wskazują zróżnicowane utrudnienia. Spora grupa respondentów uważa, że zasadniczym problemem jest zły stan ich zdrowia (26%). Ponadto dwie osoby zadeklarowały, że są dotknięte niepełnosprawnością. Mniej liczne są kategorie zwracających uwagę na brak odpowiedniego towarzystwa, z którym można korzystać z tego typu zajęć (16%) oraz brak środków finansowych na opłaty za zajęcia (13%). Inne czynniki były wskazywane incydentalnie. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 9.

Tabela 9. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na nie czasu	2	6
Nie mam wystarczających środków finansowych na opłaty za zajęcia	4	13
Informacje na temat spotkań nie zawsze do mnie docierają	2	6
Brakuje mi towarzystwa, z którym mógłbym/mogłabym korzystać z tego typu zajęć	5	16
Mam trudności z dojazdem do miejsca, w którym odbywają się spotkania	1	3
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	8	26
Jestem osobą niepełnosprawną, a miejsce, w którym odbywają się spotkania, nie jest przystosowane do moich potrzeb	2	6
Coś innego	1	3

Nic nie ogranicza mojego udziału	16	52
---	----	----

*Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=31).

Ważną kwestią w kontekście podejmowanej problematyki są także korzyści wynikające z uczestnictwa w zajęciach artystycznych, jakie odnoszą osoby w wieku 50+. Tabela nr 10 prezentuje odpowiedzi badanych dotyczące tej kwestii. Najliczniejszą grupę tworzą osoby twierdzące, że możliwość spędzenia wolnego czasu w sposób ciekawy stanowi najważniejszą dla nich korzyść (65%). Bardzo ważnym benefitem okazało się także nabycie nowej wiedzy i umiejętności (48%). W dalszej kolejności wskazywano możliwość zdobycia lub utrzymania kontaktów towarzyskich oraz rozwój pasji i zainteresowań (po 39%). Mniej licznie reprezentowana była kategoria respondentów zwracających uwagę na poprawę samopoczucia (26%). Incydentalnie wskazywano także na możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy i umiejętności także poza zajęciami.

Tabela 10. Korzyści płynące z uczestnictwa w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabycie nowej wiedzy i umiejętności	15	48
Zdobycie/ utrzymywanie kontaktów towarzyskich	12	39
Ciekawie spędzenie wolnego czasu	20	65
Możliwość spotkania ze znanymi ludźmi, osobistościami	5	16
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	12	39
Lepsze samopoczucie	8	26
Możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy/ umiejętności także poza spotkaniami	2	6

*Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=31).

Badani eksperci w swoich wypowiedziach często zwracali uwagę na korzyści, jakie wynikają z uczestnictwa w zajęciach artystycznych. Jednym z ważniejszych benefitów (zarówno dla uczestników, jak i społeczności) jest utrzymanie osób w wieku 50+ w głównym nurcie życia społecznego. Udział w spotkaniach, zdaniem ekspertów, przekłada się na poprawę samopoczucia uczestników i sprzyja utrzymaniu ich łączności ze społeczeństwem:

[Zajęcia są ukierunkowane] na takiego specyficznego odbiorcę, który z jednej strony jest jeszcze na tyle aktywny, że może jeszcze coś zrobić, a już tej aktywności zawodowej nie doświadcza i to jest trudny moment dla tych ludzi. I myślę, że to jest chyba główne założenie, żeby ich jeszcze czymś zainteresować, pobudzić do działania, no i dać im jeszcze trochę radości, bo chyba to jest najistotniejsze w tej całej naszej pracy.

Kolejną wymienianą przez ekspertów korzyścią płynącą z uczestnictwa w zajęciach jest wzbogacenie wiedzy o kulturze i sztuce. Poniżej cytowana wypowiedź jednego z badanych organizatorów zajęć wskazuje na istotne deficyty w tym zakresie, które są niwelowane poprzez odpowiednie planowanie i organizację warsztatów. Wiedza jest przy tym odnoszona do działań – osoby biorące udział w zajęciach mają możliwość praktycznego zastosowania prezentowanych informacji teoretycznych:

Do nas trafiły osoby w zasadzie różne jeśli chodzi o stan wiedzy sztuk plastycznych. Większość to z poziomu szkół, które odbyły, średnich czy też tam licencjatów. Takie doświadczenia raczej pobieżne. Staramy się przerobić materiał, który by zawierał wszelkie możliwe formy działalności plastycznej, no możliwe do realizacji w takich skromnych warunkach warsztatowych, żeby od tej strony technicznej poznać, jak to się robi. Tego w zasadzie na żadnym poziomie szkolnictwa i podstawowego i średniego się nie realizuje, to się tylko omawia, prezentuje gotowe prace i w zasadzie tyle. (...) my staramy się to nadrobić, pokazując jak to się robi, manualnie wszystkie czynności są na poszczególne etapy rozczłonkowane i to wtedy łatwiej zaobserwować, a potem samemu to wykonać. Więc czynności te, które ja realizuję, uczestnicy odbierają jako taką naukę.

Indagowani eksperci podkreślają także rolę zajęć artystycznych w zakresie poprawy sprawności fizycznej i stanu zdrowia uczestników. Działalność artystyczna wymaga aktywności fizycznej (niejednokrotnie dość intensywnej), co sprawia, że angażowanie się w zajęcia sprzyja poprawie ogólnej kondycji fizycznej:

Jest to doskonałe ćwiczenie terapeutyczne, bo usprawnia cały aparat ruchowy, trzeba precyzyjnie pewne rzeczy wykonać, wiadomo, że już w tym wieku to się pojawiają trudności ze zdrowiem, z aparatem ruchowym, są pewne obciążenia wynikające z wykonywania zawodów, bo to też obciąża ludzi. A my to traktujemy jako taką swojego rodzaju terapię zajęciową. Jest do wykonania jakieś konkretne zadanie i trzeba to zrobić, prawda. Trzeba usprawnić ruchy głowy, koordynację, także to jest bardzo dobre i same uczestniczki powiedziały, że je to bardzo motywuje, usprawnia.

Ponadto terapeutyczny wpływ uczestnictwa w zajęciach dotyczy psychiki. Jeden z pytanych organizatorów warsztatów artystycznych stwierdza, że stanowią one wręcz rodzaj swoistej psychoterapii, która przynosi zbawienne skutki dla kondycji psychicznej uczestników – poprzez oderwanie od codzienności niweluje poziom stresu i pozwala na relaks:

Jest to też taka psychozabawa, która świetnie odstresowuje, bo przy tym to się zapomina o garnkach, o sprzątnięciu, o wnukach, o tym całym balaście, który każdy gdzieś tam w swoim życiu niesie. A tutaj [uczestnicy] są w zupełnie innym świecie, robią coś konkretnego, zapominają o tym wszystkim co się dzieje dookoła. Nawet chwila jakiś tam trudnych życiowych spraw, jeżeli gdzieś tam sobie wypracują moment aby zająć się wykonaniem jakiejś pracy w domu, też to traktują jako formę takiej odskoczni i takiej terapii, takiej troszkę uzdrawiającej funkcjonowanie ich organizmu i psychikę. Bo to jest bardzo w tej chwili potrzebne. Bo przy tym pędzie świata, ludzie w takim rytmie bardzo szybkim działając często nie mają czasu, żeby się zatrzymać, wyciszyć trochę, a to jest doskonała metoda.

Indagowani eksperci zwracają także uwagę na istotny walor integracyjny zajęć artystycznych. Przywołana poniżej wypowiedź wskazuje na znaczącą obecność uczestników zajęć w szerszej

społeczności. Poprzez organizację wystaw i prezentacji prac są oni zauważani przez innych członków społeczności, co sprzyja nawiązywaniu kontaktów międzygeneracyjnych i skutkuje przełamaniem negatywnych stereotypów dotyczących seniorów oraz wzrostem spójności wspólnot lokalnych:

Cyklicznie robimy prezentację taką na zewnątrz. Teraz właśnie jesteśmy na etapie przygotowywania wystawy prac naszych członków sekcji na jubileusz 10-lecia, który będzie 24 października, właśnie w tym miesiącu, w Brzeskim Centrum Kultury. Będziemy robić tam taką wystawę. Będzie tam też się prezentował kabaret działający też przy uniwersytecie, także różne formy będą tam prezentowane i dla mieszkańców i dla władz, dla szerszej publiczności. Także ten kontakt z opinią zewnętrzną, z publicznością jest taki bardzo żywy i chyba pełny, przynajmniej na tę chwilę tak to obserwuję.

Korzyści dotyczące kondycji psychofizycznej uczestników warsztatów artystycznych oraz walor integracyjny spotkań to bezsprzecznie najczęściej pojawiające się motywy w wypowiedziach odnoszących się do benefitów płynących z udziału w spotkaniach. Poniżej przywołana wypowiedź stanowi kwintesencję stanowisk prezentowanych przez większość indagowanych ekspertów w odniesieniu do efektów uczestnictwa seniorów w zajęciach artystycznych:

Są one bardzo liczne. Po pierwsze, uczą się czegoś nowego, ich aktywność intelektualna pozostaje na wysokim poziomie, co jest ważne. To bardzo relaksująca forma spędzania wolnego czasu, ale też ważne jest podtrzymywanie więzi towarzyskich. Te osoby wychodzą do ludzi, spędzają tutaj czas w jakimś gronie, rodzą się znajomości, które utrzymują się wiele lat. Obserwuje się, że to istotny motyw uczestnictwa w takich zajęciach.

Warto przywołać także opinie, które wskazują jednoznacznie na korzyści, jakie z aktywności artystycznej seniorów odnosi szersza społeczność. Poniżej cytowana wypowiedź dotyczy przykładu, jaki mogą dla innych stanowić uczestnicy zajęć. Ich obecność w szerszym środowisku społecznym może, zdaniem respondenta, zainspirować innych do zaangażowania się w działalność artystyczną:

Jeśli ktoś zobaczy, że mają odwagę wyjść coś zrobić to dlaczego ja tego nie mogę? A może też bym mógł, mogła? To też działa w taką stronę edukacyjną dla odbiorców indywidualnych, którzy wiedzą już, że funkcjonuje coś takiego, w każdej chwili mogą przyjść, drzwi są otwarte dla wszystkich (...) myślę, że to jest chyba najważniejsze.

Innym pozytywnym skutkiem organizowania omawianych działań może być, zdaniem ekspertów, uatrakcyjnienie przestrzeni publicznej miast osiągane w parze ze wzrostem integracji społeczności lokalnych. Cytowana poniżej wypowiedź wskazuje na niezwykle pozytywny walor warsztatów artystycznych organizowanych w formule międzypokoleniowej. Rezultatem takich form działalności jest szereg różnorodnych korzyści:

Korzyścią dla społecznej tkanki miasta są warsztaty w formie międzypokoleniowych spotkań, adresowanych zarówno do seniorów, jak i dla ludzi młodszych. To takie rodzinne spotkania. One są atrakcyjną formułą. Potem efekt finalny warsztatów jest często widoczny na placu galeryjnym czy na rynku. Te obiekty istnieją i stają się przestrzenią zabawy, estetycznej kontemplacji, inspiracji dla miasta.

Kolejnym zagadnieniem stanowiącym przedmiot analizy była obecność osób, które towarzyszą respondentom w zajęciach artystycznych. Zdecydowanie najwięcej badanych zadeklarowało, że

w takich wydarzeniach uczestniczy samodzielnie (71%). O wiele mniej liczna była kategoria deklarujących towarzystwo koleżanki lub kolegi (32%). Tylko jedna osoba zadeklarowała, że w zajęciach uczestniczy wraz z współmałżonkiem/partnerem. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 11.

Tabela 11. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w zajęciach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Sam/a	22	71
Z żoną/mężem, partnerem/partnerką	1	3
Z kolegą/koleżanką	10	32

* Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=31).

Na podstawie zaprezentowanych powyżej danych można stwierdzić, że brak towarzystwa nie stanowi czynnika w znaczący sposób utrudniającego udział w zajęciach artystycznych. Wydaje się, że uczestnicy działań artystycznych spotykają w czasie zajęć osoby o podobnych zainteresowaniach i pasjach, co jest fundamentem silnych relacji społecznych łączących uczestników spotkań. W pewnej mierze ta forma aktywności jest dość specyficzna w wymiarze społeczno-psychologicznym – wymaga predyspozycji osobowościowych i pewnego poziomu kompetencji kulturowych. Sprawia to, że znalezienie w najbliższym środowisku osób gotowych towarzyszyć w tego typu działaniach może być utrudnione.

Respondentów poproszono także o odpowiedź na pytanie, czy korzystają z wiedzy i umiejętności zdobytych podczas zajęć artystycznych także poza nimi. Okazuje się, że ponad trzy czwarte pytanym (77%), w mniejszym lub większym stopniu, wykorzystuje potencjał zdobyty w czasie zajęć w innych obszarach aktywności. Powszechne były odpowiedzi świadczące o realizowaniu pasji artystycznych (przede wszystkim rysunku i malarstwa) poza zajęciami. Ponadto badani mówili o wykonywaniu drobnych przedmiotów o charakterze rękodzielniczym (ozdoby świąteczne, kartki pocztowe, dekoracje itp.). Zdarzały się również głosy wskazujące na wykorzystywanie nabytej podczas zajęć wiedzy w czasie dyskusji ze znajomymi i członkami rodziny.

Ta sytuacja wynika po części ze specyfiki zajęć. Jeden z indagowanych ekspertów zwraca uwagę, że w czasie spotkań nie sposób zrealizować wszystkich założonych celów. Siłą rzeczy zatem aktywność w tej dziedzinie przenosi się w inne miejsca czy środowiska – przede wszystkim realizowana jest w domu, co oceniane jest bardzo pozytywnie:

Przyjęliśmy taką konwencję, że część działań jest na zajęciach, a część (...), która wymaga dłuższego czasu panie robią w domu, na następne zajęcia przynoszą, oceniamy, omawiamy i poznajemy kolejne techniki. (...) ta formuła paniom odpowiada.

Także kolejny pytanym ekspert podkreśla wielorakie korzyści płynące z udziału w zajęciach i możliwość praktycznego wykorzystywania wiedzy i umiejętności nabytych w ich czasie. Zwraca on uwagę na aktywizację w dziedzinie sztuki, jaka następuje dzięki warsztatom. Bywa, że rozbudzona pasja przeradza się w decyzję o podjęciu studiów wyższych na kierunku artystycznym:

W ogóle sztuka przydaje się w codziennym życiu. Na pewno jest tak, że percepcja wizualna się zmienia. Obserwujemy, że osoby same podejmują działania, nie zaprzestają uprawiania sztuki, np. rozpoczynają nawet studia dzienne w instytucie sztuki, same malują w domach. Jest więc kontynuacja kursów już we własnym zakresie.

Również wypowiedź przywołana poniżej odnosi się do efektów uczestnictwa w zajęciach, które uzewnętrzniają się w codziennym życiu. Zdaniem cytowanego eksperta kluczowa jest zmiana wrażliwości i percepcji otoczenia. Jakkolwiek konsekwencje te nie mają czysto praktycznego przełożenia, to jednak są niezwykle istotne, gdyż rzutują na całokształt życia:

Poprawia się percepcja widzenia w sensie ilości widzianych kolorów, obserwacji świata, zmienia się wrażliwość. Kto słucha dużo muzyki ma inną wrażliwość na dźwięki. To się wypracowuje, ta percepcja wizualna też się poszerza. [Uczestnicy] widzą więcej kolorów wokół siebie, więcej odcieni danego koloru. Sami też czujemy się wewnątrz bogatsi o te wrażenia, ale to na pewno nie będzie jakaś umiejętność praktyczna. To nie będzie jak budowa szałasów lub umiejętność przetrwania na wyspie. To nas uwrażliwi i estetycznie wzbogaci, poprawi ewentualnie odbiór dzieł sztuki w galerii, np. gdy się dowiemy czegoś więcej o warstwach ceramiki. To co się widzi w galerii odnosi się do własnych doświadczeń w danej dziedzinie, a im więcej wiemy, tym więcej widzimy w dziele sztuki, doceniamy warsztat autora, widzimy ile pracy koncepcyjnej i praktycznej kosztowało stworzenie dzieła. Dzięki temu można zobaczyć prawdziwą wartość dzieła i je docenić.

Poniższa analiza uwzględnia również kwestie dotyczące specyfiki kontaktów towarzyskich łączących uczestników i integracyjnego oddziaływania zajęć artystycznych. Badani byli proszeni o wskazanie charakteru kontaktów, jakie łączą ich z innymi osobami biorącymi udział w zajęciach. Analiza wskazań respondentów ujęta w tabeli nr 12, świadczy o tym, że zdecydowana większość z nich utrzymuje kontakty z osobami, z którymi wspólnie uczestniczy w zajęciach – tylko 16% zadeklarowało brak takich relacji.

Tabela 12. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w warsztatach artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie kontaktów towarzyskich z osobami uczestniczącymi w zajęciach artystycznych	22	71
Utrzymywanie kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami z osobami uczestniczącymi w zajęciach artystycznych	3	10
Utrzymywanie innego rodzaju kontaktów z osobami uczestniczącymi w zajęciach artystycznych	1	3
Brak utrzymywania kontaktów z osobami uczestniczącymi w zajęciach artystycznych	5	16

**Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=31).

Dane zawarte w powyższej tabeli wskazują na zdecydowaną dominację kontaktów o charakterze towarzyskim (71%). Zdecydowanie rzadziej respondenci określali charakter kontaktów jako oparty o wspólne zainteresowania (10%). Jeden respondent zadeklarował utrzymywanie innego rodzaju kontaktów, natomiast nikt nie udzielił odpowiedzi wskazujących na utrzymywanie kontaktów opartych o pracę zawodową.

Także badani eksperci społeczni podkreślali rolę zajęć artystycznych w nawiązywaniu i rozwijaniu kontaktów społecznych. Cytowana niżej wypowiedź wskazuje na daleko posuniętą intensyfikację relacji społecznych i silne więzi, które ujawniają się wśród biorących udział w zajęciach. Zjawiska te rzutują na funkcjonowanie wspólnot, które powstają w konsekwencji uczestnictwa w zajęciach:

Tak, te osoby kontaktują się ze sobą, wspólnie oglądają swoje prace i podczas zajęć wspólnie komentują. Wspólnota zainteresowań jest istotnym łącznikiem i widzimy, że te osoby później chętnie dalej się spotykają i znajdują sobie jakąś przestrzeń, w której wspólnie znów się spotykają i malują, rysują, czasami też idą na studia artystyczne i kontynuują dawniej zaniechaną pasję. Trzeba być pełnym podziwu dla takich działań. Dzięki wspólnocie działania są kontynuowane. W grupie jest moc, uczestnicy zajęć zakładają na zewnątrz własne grupy i tam dalej kontynuują swoje zainteresowania. Wynajmują sobie sale, instruktora, znajdują czas, mają w sobie dużo determinacji.

Przedmiotem analizy były także deficyty dotyczące aspektów organizacyjnych związanych z przygotowaniem zajęć artystycznych. Rozkład odpowiedzi ujęty w tabeli nr 13 wskazuje, że nie wszyscy respondenci odnieśli się do tej kwestii. Prawdopodobnie wynika to z braku poważnych deficytów w zakresie organizacji zajęć. Respondenci, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie dotyczące mankamentów organizacyjnych zwracali przede wszystkim uwagę na konieczność zwiększenia częstotliwości spotkań (19%). Dość ważną kwestią okazała się także konieczność urozmaicenia tematyki zajęć (16%). Incydentalnie natomiast zwracano uwagę na konieczność zmiany czasu trwania zajęć.

Tabela 13. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie realizacji zajęć artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Działania powinny odbywać się częściej	6	19
Tematyka zajęć powinna być bardziej urozmaicona	5	16
Czas trwania zajęć powinien ulec zmianie	2	6
Inne	3	10

**Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=31).

Powyższe dane wskazują na pozytywną ocenę organizacji zajęć. Potrzeba zwiększenia ich częstotliwości jest wskaźnikiem wysokiej oceny ich atrakcyjności. Można stwierdzić, że obecna formuła organizacyjna jest zasadniczo właściwa i nie wymaga poważniejszych korekt.

Respondenci mieli także za zadanie odnieść się do kwestii odpowiedzialności za treść, formę i zakres zajęć artystycznych. Najczęściej pojawiały się w ich wypowiedziach deklaracje świadczące o tym, że to osoby prowadzące zajęcia w zasadniczy sposób decydują o ich tematyce i formach organizacyjnych (77%). Dość powszechne były także odpowiedzi świadczące o przypisywaniu istotnego znaczenia w tym zakresie samym uczestnikom (42%). Zdecydowanie mniej liczna była zbiorowość badanych twierdzących, że w tych kwestiach decydują pracownicy instytucji kultury organizującej zajęcia (19%). Jedna osoba natomiast wskazała na zarząd instytucji, pod egidą której odbywają się zajęcia. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 14.

Tabela 14. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie warsztatów artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zarząd organizacji pozarządowej organizującej zajęcia	1	4
Pracownicy instytucji kultury organizującej zajęcia	6	19
Osoby prowadzące zajęcia	24	77
Uczestnicy spotkań	13	42

** Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=31).

Dane zawarte w powyższej tabeli prowadzą do wniosku o dość znaczącym wpływie uczestników na aspekty organizacyjne zajęć artystycznych. Mają oni istotny wkład w przygotowywanie i organizację działań grupy, której są członkami.

Sformułowane powyżej wnioski częściowo potwierdza rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące zaangażowania się respondentów w organizację zajęć artystycznych. Zaledwie 19% pytanym deklaruje, że nie włącza się w ten aspekt działalności. Najczęściej natomiast badani twierdzili, że od czasu do czasu uczestniczą w organizacji spotkań (łącznie 23%). Względnie liczne grupy stanowią ponadto osoby deklarujące, że zawsze lub bardzo często podejmują tego rodzaju aktywność (odpowiednio 16% i 19%). Należy jednak podkreślić, że aż 23% nie udzieliło odpowiedzi na pytanie dotyczące ich zaangażowania w organizację zajęć. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 15.

Tabela 15. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji warsztatów artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak, zawsze	5	16
Tak, bardzo często	6	19
Tak, od czasu do czasu	7	23
Nie włączam się w organizację zajęć	6	19
Brak danych	7	23
Ogółem	31	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Powyższe konstatacje potwierdzają wypowiedzi ekspertów. Jeden z badanych organizatorów zajęć artystycznych bardzo mocno podkreśla partnerską formułę tej działalności. W kierowanej przez niego grupie uczestnicy w pełni angażują się w planowanie i przygotowywanie zajęć. Ponadto, cytowany respondent, zwraca uwagę na dobrą atmosferę, w której realizowane są spotkania:

(...) mamy taką formułę, że my rozmawiamy na zasadzie takiego pełnego partnerstwa, nie ma czegoś takiego, że ja coś narzucam, że ja coś tam powiedzmy wymyślam i te panie to realizują. Rozmawiamy na wszystkich zajęciach, umawiamy się co będziemy robili na kolejnych, także jest tutaj taka bardzo demokratyczna forma pracy (...). Czasami jest jakieś zapotrzebowanie na jakąś prezentację, czy na jakiś występ, czy na jakąś wystawę, to wtedy przygotowujemy już jakieś celowe zadania. Tak to się przyjęło. Jest to taka dość luźna formuła, szalenie sympatyczna, bo każde spotkanie jest, to jest po prostu przyjemność, bo to jest bardziej takie towarzyskie spotkanie, opowiadamy tam sobie o wnukach, dzieciach, różne historie a realizuje się przy tym jakieś konkretne zadanie.

Kolejny z ekspertów zwraca uwagę, że nie zawsze możliwe jest włączanie się uczestników w organizację zajęć – ze względu na specyfikę realizowanych działań. Jego zdaniem jednakże, kiedy jest to możliwe, osoby biorące udział w warsztatach czynnie angażują się w ich przygotowywanie i organizację:

W galerii nie mogą raczej spełniać roli organizatora, raczej są odbiorcami oferty, która jest dla nich przygotowana, aczkolwiek wiem, że są też przejawy aktywności, bo poza głównym trzonem aktywności, wyjazdami na wystawy, te osoby przejawiają się dużym zaangażowaniem w projekty. Mają dużo energii i chęci.

Przedmiotem analizy uczyniono także przyczyny niskiego zaangażowania w zakresie przygotowania zajęć artystycznych. Uzyskane dane świadczą przede wszystkim o niskiej ocenie własnego potencjału w tym zakresie – badani najczęściej mówili, że nie mają wiedzy i umiejętności pozwalających na czynne włączanie się w organizację zajęć (13%). Ponadto wskazywano na brak inicjatywy instytucjonalnej lub wręcz negatywną reakcję organizatorów w odpowiedzi na propozycję

respondenta dotyczącą pomocy w zakresie przygotowania zajęć (łącznie 9%). Niektórzy badani zwracali także uwagę na brak odczuwania takiej potrzeby (3%). Szczegółowe dane zawiera tabela nr 16.

Tabela 16. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań w zakresie zajęć artystycznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nie mam na to czasu	2	6
Nie posiadam odpowiednich umiejętności, wiedzy	4	13
Nie mam takiej potrzeby	1	3
Nikt mnie o to nie prosił	2	6
Nie chciano skorzystać z mojej pomocy	1	3
Inne powody	1	4

**Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=31).

Badani poproszeni zostali także o wskazanie innych form aktywności organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat, w które aktywnie się włączają. Odpowiedzi respondentów świadczą o tym, że zajęcia artystyczne są najczęściej jednymi z wielu działań, w których uczestniczą. Tylko 29% respondentów przyznało, że omawiane zajęcia są jedynymi formami ich aktywności. Pozostali udzielali odpowiedzi, które świadczą o dużym zróżnicowaniu działalności. W wypowiedziach badanych pojawiły się wskazania na: zajęcia w ramach uniwersytetów trzeciego wieku, działalność w instytucjach kościelnych, aktywność sportową i turystyczną, kursy językowe, zajęcia muzyczne itp. Powyższa sytuacja jest w dużej mierze efektem bogatej i zróżnicowanej oferty działań skierowanych do osób z kategorii 50+ na badanym obszarze.

Podsumowując część raportu dotyczącą zajęć artystycznych można stwierdzić, że stanowią one dość specyficzną formę aktywności. Zainteresowane nią są osoby o określonych predyspozycjach osobowościowych i wysokim poziomie wrażliwości. Okazuje się jednak, że stanowią one bardzo liczną grupę. Dość często udział w zajęciach stanowi powrót do dawnych pasji – uczestnicy warsztatów to z reguły osoby, które w przeszłości miały już kontakt ze sztuką. Zajęcia artystyczne dają szereg wymiernych korzyści – zarówno uczestnikom, jak i społeczności lokalnej, w ramach której są osadzone. Uczestnictwo w tych formach aktywności przekłada się na poprawę kondycji psychofizycznej osób z kategorii 50+, a także skutkuje wzrostem poziomu integracji całych społeczności. Inicjatywy podejmowane w tym zakresie są wspierane przez władze lokalne i stają się widocznymi przejawami aktywności społecznej seniorów na gruncie wspólnot lokalnych.

DZIEDZICTWO I KULTURA REGIONU

Ważnym obszarem aktywności osób w wieku 50+ w województwie opolskim okazuje się działalność podejmowana w zakresie kultywowania kultury i dziedzictwa regionu. Tego rodzaju inicjatywy mają na analizowanym obszarze swoją tradycję. Badani eksperci społeczni mówią o co najmniej kilkunastoletnich doświadczeniach w zakresie organizacji różnorodnych wydarzeń ukierunkowanych na popularyzację tradycji kulturowej lokalnej społeczności. Cytowane poniżej wypowiedzi wskazują na niesłabnące zainteresowanie kwestiami kultury regionalnej i dbałość o podtrzymywanie tożsamości społeczności lokalnej na przestrzeni lat:

[Takie działania organizowane są] tak długo jak ja pamiętam, czyli od kilkunastu lat. Odkąd działam społecznie tak długo są imprezy organizowane. Jest średnio około 10 takich przedsięwzięć w roku, mniej więcej raz w miesiącu jakaś forma takiej aktywności kulturalnej jest realizowana u nas w miejscowości.

Organizujemy coś parę razy do roku, np. 5 razy w roku. Co roku robimy mniej więcej te same wydarzenia. Jestem w zarządzie prawie 20 lat. Ludzie chcą się spotkać, często razem kawę wypić. Rozmawiamy tam o sprawach kulturalnych, o tradycji, o swoich przodkach, co oni robili i jak my to robimy. To są takie wspomnienia i to się tak fajnie słucha. Dla młodych jest to coś nowego, oni nie przeżyli tego co my i znają to tylko ze słuchu.

Przywołane wypowiedzi dają także pogląd na częstotliwość tego rodzaju inicjatyw. Mają one charakter względnie regularny, jednak wydaje się, że najczęściej nie na tego rodzaju działaniach koncentrują się osoby animujące aktywność społeczną seniorów. Jakkolwiek ich znaczenie oceniane jest bardzo wysoko, to jednak z reguły stanowią one jedną z form aktywności podejmowanej przez różnego rodzaju instytucje i grupy, w których działalność zaangażowane są osoby w wieku 50+.

Mimo przeciętnej częstotliwości podejmowania inicjatyw, spektrum przedsięwzięć w tym obszarze jest dość szerokie. Świadczą o tym wypowiedzi organizatorów działań oraz osób z szerszego otoczenia, w którym podejmowana jest tego typu aktywność. O dużym zróżnicowaniu propozycji dotyczących pogłębiania wiedzy o dziedzictwie kulturalnym regionu mówi m.in. jeden z indagowanych ekspertów społecznych, pełniący jednocześnie funkcję organizatora tej działalności:

[W tym zakresie są] (...) różnego rodzaju koncerty realizowane przez artystów zewnętrznych, ale też przez lokalnych wykonawców, w repertuarze regionalnym, lokalnym, ludowym. Często są to spotkania różnego rodzaju stricte dotyczące kultury, historii lokalnej, folkloru. Są to spotkania integracyjne połączone z kultywowaniem różnych tradycji i zwyczajów ludowych, kultury ludowej, tak to mniej więcej wygląda.

Działalność ta jest na tyle znacząca, że dostrzegają ją także osoby nie stanowiące bezpośrednich adresatów podejmowanych inicjatyw. Symptomatyczna jest tu wypowiedź jednego z respondentów, który docenia aktywność osób w wieku 50+ podejmujących działania w obszarze krzewienia kultury i dziedzictwa regionu w swoim otoczeniu. Jego wypowiedź wskazuje na wysoką intensywność działań podejmowanych przez różnorodne środowiska. Warto tu podkreślić pojawiający się dość często w wypowiedziach badanych motyw dotyczący wysokiego poziomu zaangażowania członków mniejszości niemieckiej, dość licznie reprezentowanej na Śląsku Opolskim:

Organizuje się tu spotkania dla emerytów, dla grup emerytów działających w różnych organizacjach, choćby w mniejszości niemieckiej, czy spotkania grup twórczych, jak np. malarskich. Też to się wiąże z uczestnictwem w wyjazdach do miejsc kultury. Organizuje się wystawy czy występy, działa się w kołach gospodyń wiejskich, na swoim terenie emeryci organizują życie kulturalne.

O bogatej ofercie w omawianym zakresie w szerszym, wojewódzkim wymiarze wspomina inny respondent, który jest przedstawicielem społeczności, w ramach której jest podejmowana działalność propagująca tradycje kulturowe w środowisku seniorów. Zwraca on uwagę na przedsięwzięcia, które realizowane są zarówno na terenie miast, jak i wsi województwa opolskiego:

W naszym województwie mamy dosyć prężny ruch jeśli chodzi o ofertę w zakresie dziedzictwa kulturowego. W wielu miejscowościach powstają izby tradycji, muzea, powstają zespoły ludowe, śpiewacze, muzyczne, teatralne. (...) we wsiach Śląska Opolskiego jest to ciekawe i prężnie działające środowisko. W miastach skutecznie tę rolę przejmują instytucje publiczne, np. Muzeum Śląska Opolskiego, które w ostatnim czasie otworzyło wystawę dotyczącą etnografii woj. opolskiego i tradycji, kultury, zarówno autochtonicznej, jak i napływowej.

Powyższe wypowiedzi prowadzą do wniosku o szerokiej i zróżnicowanej ofercie działań zorientowanych na propagowanie tradycyjnych wartości kulturowych dla regionu. Inicjatywy podejmowane w tej sferze mają charakter dość regularny, choć ich częstotliwość ocenić należy jako przeciętną.

Wypowiedzi ekspertów społecznych biorących udział w badaniach wskazują także na względnie wąskie grono zainteresowanych tego typu przedsięwzięciami. Najczęściej jest to grupa pasjonatów, której skład jest stały:

Z reguły w działaniach uczestniczy około 10 osób. Przeważnie są to jedni i ci sami ludzie, rzadko dołączają się nowe osoby.

Najczęściej też przedsięwzięciami realizowanymi w tym obszarze zainteresowanymi są seniorzy. Badani eksperci społeczni wprawdzie wspominali o udziale młodszych odbiorców w realizowanych wydarzeniach, lecz jednoznacznie wskazywali, że grono zainteresowanych inicjatywami związanymi z popularyzacją kultury i dziedzictwa regionalnego najczęściej tworzą seniorzy:

Więcej jest starszych osób. Młodzi też się udzielają, ale starszych jest więcej.

Powiem szczerze, większość to są osoby w wieku 50+. Osoby w wieku, że tak powiem produkcyjnym czy młodszej w ogóle no rzadko. Jakbym miał w procentach oceniać, to mniej więcej 30%, 40% to są osoby poniżej 50. Jednak zdecydowana większość to są osoby w wieku 50+.

Warto także wspomnieć, że organizatorzy omawianych przedsięwzięć wyrażali żal z powodu niskiego zainteresowania młodszych członków społeczności lokalnych proponowanymi działaniami związanymi z propagowaniem tradycji kulturowej. Na powody takiej sytuacji wskazuje jeden z badanych, który zasadniczy problem dostrzega w rozbieżnościach w zakresie postaw, oczekiwań i potrzeb w obrębie poszczególnych generacji:

Osoby młode jest ciężko włączyć w tego typu działania. (...) oczekiwania jednej i drugiej strony, osób po 50. roku życia i młodzieży co do kształtu oferty tych przedsięwzięć rozmiągają się po prostu na tyle, że ciężko jest w jedną inicjatywę te dwie kategorie wiekowe, że tak powiem połączyć i zaangażować. To jest taka największa bolączka, ciężko jest dokonać takiego międzypokoleniowego zaangażowania.

Kolejna respondentka podkreśla konieczność silniejszego zaangażowania młodych w omawianą sferę aktywności. Najbardziej zaangażowani – seniorzy – częstokroć ze względu na wiek i stan zdrowia nie są w stanie realizować aktywności w szerszym wymiarze, ponadto brak zainteresowania ze strony młodych przełożyć się może na brak ciągłości transferu wartości kulturowych, istotnych dla tożsamości społeczności lokalnej:

Bardzo bym chciała, aby młodzi zaczęli się angażować i nie mówili, że nie mają czasu, bo na wszystko jest czas. A każdy jeden mógłby pracować 2-3 godziny tygodniowo na zorganizowanie się i pomoc, bo my starsi nie mamy już tyle sił.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB PODEJMUJĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE KRZEWIENIA DZIEDZICTWA I KULTURY REGIONU

Badaniu poddano ogółem 25 osób, które uczestniczą w działalności skoncentrowanej na dziedzictwie i kulturze regionalnej. W grupie tej przeważały kobiety – stanowiły prawie trzy czwarte ogółu (72%). Szczegółowe dane zawiera tabela nr 17.

Tabela 17. Płeć osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kobieta	18	72
Mężczyzna	7	28
Ogółem	25	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Taka sytuacja może wynikać z większego zainteresowania kobiet kwestiami kultury. Ponadto to kobiety wykazują z reguły wyższy poziom uczestnictwa w kulturze (zarówno w formie biernej, jak i czynnej), a przede wszystkim, jako matki i babcie, w zasadniczej mierze odpowiedzialne są za socjalizację kolejnych pokoleń. Socjalizacja zaś nierozzerwalnie wiąże się z procesem transmisji wzorów kulturowych, znajomości tradycji i historii społeczności, do której przynależą członkowie ich rodzin.

Tabela nr 18 przedstawia strukturę respondentów ze względu na wiek. Dane w niej zawarte prowadzą do wniosku, że wśród osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu dominują przedstawiciele kategorii wiekowej 70-79 lat (48%). Zbliżoną liczebnie grupę stanowią osoby w przedziale 60-69 lat (44%). Tylko dwie osoby to przedstawiciele kategorii wiekowej 50-59 lat. Wśród badanych nie znalazła się ani jedna osoba, która ukończyła 80. rok życia. Taki rozkład wieku respondentów wynika zapewne z ograniczeń związanych ze stanem zdrowia (deficyt

najstarszych) oraz z faktu zaangażowania w aktywność zawodową respondentów z najmłodszej kategorii wiekowej.

Tabela 18. Wiek osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 50 do 59 lat	2	8
Od 60 do 69 lat	11	44
Od 70 do 79 lat	12	48
Ogółem	25	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu najliczniej reprezentowani są wdowcy i wdowy oraz pozostający w małżeństwie (po 44%). Tylko 2 osoby (8%) to badani określający się jako panny/kawalerowie, zaś jeden respondent określił się jako osoba rozwiedziona. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 19.

Tabela 19. Stan cywilny osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Panna/kawaler	2	8
Mężatka/żonaty	11	44
Rozwódka/rozwodnik	1	4
Wdowa/wdowiec	11	44
Ogółem	25	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Stan cywilny z reguły wiąże się z składem gospodarstw domowych. Dane zawarte w tabeli nr 20 wskazują, że w analizowanej grupie najliczniej reprezentowani byli badani deklarujący prowadzenie jednoosobowych gospodarstw domowych oraz zamieszkiwanie ze współmałżonkiem (po 48%). Tylko jedna osoba odpowiedziała, że mieszka wspólnie z dziećmi. Żaden z badanych nie zadeklarował zamieszkiwania z wnukami.

Tabela 20. Skład gospodarstw domowych osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Współmałżonek/partner	12	48
Dziecko/dzieci	1	4
Mieszkanie w pojedynkę	12	48

*Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne.

Struktura wykształcenia osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu jest zróżnicowana. Zaobserwowano dominujący udział osób legitymujących się wykształceniem średnim (52%) i wyższym (40%). Tylko jedna osoba deklarowała wykształcenie podstawowe, jedna zdobyła wykształcenie zasadnicze zawodowe. Powyższy rozkład odpowiedzi potwierdza tezę, o wyższym poziomie aktywności kulturalnej osób lepiej wykształconych. W szczególności w omawianym obszarze problemowym (dziedzictwo i kultura regionu) owa zależność hipotetycznie wydaje się być wysoka – zainteresowanie tymi kwestiami koreluje bowiem z wyższym poziomem wiedzy ogólnej i szerszymi horyzontami światopoglądowymi. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 21.

Tabela 21. Wykształcenie osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Podstawowe	1	4
Zasadnicze zawodowe	1	4
Średnie	13	52
Wyższe	10	40
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Badani w zasadniczej mierze to osoby niepracujące (84%). Warto jednak odnotować, że 4 respondentów wciąż pracuje zawodowo (16%). Taki rozkład odpowiedzi wiąże się bezpośrednio z wiekiem badanych. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 22.

Tabela 22. Praca zawodowa osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	4	16
Nie	21	84
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Pomimo faktu deklarowania przez niektórych respondentów pracy zarobkowej, wszyscy twierdzili, że ich głównym źródłem utrzymania jest świadczenie emerytalne lub rentowe. Deklarowana praca ma zatem charakter poboczny i pozwala na uzupełnienie domowego budżetu.

By uchwycić materialny aspekt sytuacji życiowej badanych, proszono respondentów o określenie dochodu przypadającego na jednego członka ich gospodarstwa domowego. Dane zawarte w tabeli nr 23 prowadzą do wniosku o dość dobrej kondycji finansowej omawianej grupy. Najczęściej wskazywano na dochody powyżej 2000 złotych (40%). Jednocześnie zauważyć jednak należy, że 28% badanych wskazało na przedział od 501 do 1000 złotych. Mniej liczne grupy deklarowały dochody

w granicach 1001-1500 złotych i 1501-2000 złotych (po 12%). Tylko jedna osoba zadeklarowała, że tak liczony dochód nie przekracza 500 złotych.

Tabela 23. Miesięczne dochody gospodarstw domowych respondentów podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu w przeliczeniu na jedną osobę

	Liczba wskazań	Procent wskazań
500 zł lub mniej	1	4
501 – 1000 zł	7	28
1001 - 1500 zł	3	12
1501 – 2000 zł	3	12
Powyżej 2000 zł	10	40
Brak danych	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Analiza zaprezentowanych powyżej danych umożliwia narysowanie profilu osoby podejmującej działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu. Najczęściej jest to kobieta w wieku 60-80 lat, legitymująca się wykształceniem średnim lub wyższym. Z reguły jest to osoba nieaktywna zawodowo, utrzymuje się z emerytury lub renty, pozostaje w związku małżeńskim i mieszka tylko z współmałżonkiem. Jej sytuacja materialna jest na ogół zadowalająca.

Taki profil wydaje się w dużej mierze zbieżny z obrazem osoby aktywnej, jaki wyłania się z opinii ekspertów. Zwracają oni uwagę na zróżnicowanie płciowe w gronie osób podejmujących działalność w sferze kultury oraz na fakt zaangażowania w różnorodne obowiązki, które ograniczają możliwości podejmowania aktywności społecznej:

(...) na wsi często główną grupą osób, która się angażuje to są kobiety 50+, czyli osoby, które są często na emeryturze. Mężczyzn w tym przedziale wiekowym jest mało jeśli się popatrzy na statystyki. Udział kobiet jest większy w zajęciach kulturalnych. W miastach trochę się to wyrównuje, ale ogólnie jeśli chodzi o całe województwo, to jednak dominującą rolę pełnią osoby starsze będące kobietami. Kobiet jest więcej, bo mężczyźni szybciej umierają. Jednak tutaj statystyka jest nieubłagana. Czasami też mężczyźni wymagają większego zachęcenia do udziału i sprawdzają się też w innych rolach, np. mniej chętnie angażują się w działania kulturalne, zespołów. (...) [Seniorzy] często na Opolszczyźnie są osobami bardzo zajętymi. To nie jest tak, że mają dużo czasu na emeryturze, ale w związku z bardzo dużą emigracją zarobkową często te osoby opiekują się dziećmi po szkole i często brakuje im czasu na to, żeby zaangażować się w jakieś zajęcia i to wpływa na ich decyzję w jakiej formie mają się angażować kulturalnie.

W opinii ekspertów kluczowy jest stan zdrowia i mobilność seniorów. Ponadto zwracają oni uwagę na duże znaczenie sytuacji ekonomicznej, która w zasadniczej mierze warunkuje poziom aktywności społecznej:

Biorąc pod uwagę dochody ludzi 50+ to na przykład zakup biletu jest dla nich już wydatkiem znaczącym, zwłaszcza jeśli są dwie osoby, np. małżeństwo. Jeśli już są emerytami lub

pracownikami, którzy nie zarabiają wiele, to jest czynnik, który ogranicza ich uczestnictwo. Natomiast w tych imprezach kiedy wejście jest darmo, to już nie można zaobserwować jakichś różnic czy wieku czy zasobności portfela. Tu raczej istotny jest stan zdrowia, możliwości poruszania się itp.

AKTYWNOŚĆ OSÓB PODEJMUJĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE KRZEWIENIA DZIEDZICTWA I KULTURY REGIONU

Osoby działające w sferze promocji regionalnej kultury i dziedzictwa są bardzo zróżnicowane jeżeli chodzi o staż ich aktywności w tym zakresie. Największa grupa badanych (32%) jest zaangażowana w tę działalność krócej niż 5 lat. Zbliżona liczebnie jest kategoria badanych, którzy deklarują swoją pracę w zakresie propagowania tradycji regionalnej od więcej niż 10, lecz mniej niż 21 lat. Osoby deklarujące udział w tego rodzaju zajęciach od 5 do 10 lat łącznie stanowiły 20% ogółu. Mniej liczna była grupa deklarujących aktywność w tym zakresie od ponad 20 lat (12%). Szczegółowe dane zawiera tabela nr 24.

Tabela 24. Aktywność w zakresie osób krzewienia dziedzictwa i kultury regionu – wymiar czasowy

	Liczba wskazań	Procent wskazań
5 lat lub krócej	8	32
Powyżej 5 lat do 10 lat łącznie	5	20
Powyżej 10 lat do 20 lat łącznie	7	28
Więcej niż 20 lat	3	12
Brak danych	2	8
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Powyższy rozkład odpowiedzi może wskazywać na fakt, iż kwestie związane z podtrzymywaniem tożsamości regionalnej znajdują się w centrum zainteresowania osób w wieku powyżej 50 lat. Prócz jednostek które od długiego czasu podejmują działania propagujące lokalną kulturę, w te formy aktywności na bieżąco włączają się kolejni członkowie wspólnot lokalnych wchodzący w wiek senioralny.

Badani poproszeni zostali także o określenie rodzaju działań związanych z dziedzictwem kulturalnym regionu, w które się angażują. Dane zaprezentowane w tabeli nr 25 wskazują, że trzy formy aktywności cieszą się podobnie wysoką popularnością. Należą do nich wykłady, prelekcje dotyczące historii miejscowości, regionu wskazane przez 64% respondentów, wyjazdy związane z poznawaniem kultury i historii regionu zadeklarowane przez 56% badanych i spotkania z lokalnymi twórcami, w których uczestniczyło 52% pytanym. Rzadziej wskazywano na warsztaty dotyczące poznawania dziedzictwa (36%). Ponadto jedna osoba zwróciła uwagę na inne działania, w których miała okazję uczestniczyć.

Tabela 25. Formy działań, w których uczestniczą respondenci

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Warsztaty dot. poznawania dziedzictwa regionu	9	36
Spotkania z lokalnymi twórcami	13	52
Wyjazdy związane z poznawaniem kultury i historii regionu	14	56
Wykłady, prelekcje dot. historii miejscowości, regionu	16	64
Inne	1	4

**Suma procentów wskazań nie sumuje się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Powyższy rozkład odpowiedzi potwierdza sygnalizowaną we wstępie wielość opcji i alternatyw, jakie mogą wykorzystać osoby w wieku 50+ zainteresowane kulturą i tradycją regionu, w którym żyją. Wydaje się, że każda osoba, która dąży do pogłębienia swojej wiedzy w tym zakresie, bądź chce pełnić rolę animatora i organizować działalność propagującą lokalną kulturę, może odnaleźć wśród licznych istniejących propozycji, formę działalności adekwatną do własnych potrzeb.

Analiza rozkładu odpowiedzi na pytanie o częstotliwość uczestnictwa w działaniach dotyczących propagowania lokalnej kultury i dziedzictwa regionalnego zaprezentowanego w tabeli nr 26 prowadzi do wniosku o przeciętnym zaangażowaniu w tego typu aktywność. Co prawda 12% ankietowanych zadeklarowało, że uczestniczy we wszystkich odbywających się wydarzeniach, ale 20% przyznało, że bierze udział w mniej niż połowie wydarzeń. Najczęściej badani deklarowali, że uczestniczą w większości działań (36%) lub w połowie (32%). Taki rozkład odpowiedzi wynika z charakteru analizowanej aktywności kulturalnej. Nie wymaga ona systematyczności (jak np. uczestnictwo w działaniach artystycznych) i często jest realizowana w sprzyjających okolicznościach – w sytuacjach kiedy pojawią się przeszkody utrudniające wzięcie udziału w wydarzeniu dotyczącym popularyzacji lokalnej kultury i tradycji, nie ma szczególnej motywacji, by za wszelką cenę brać w nim udział (inaczej niż np. w przypadku prób zespołów muzycznych czy tanecznych).

Tabela 26. Częstotliwość uczestniczenia w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział we wszystkich działaniach	3	12
Uczestniczę w większości działań	9	36
Uczestniczę średnio w połowie działań	8	32
Uczestniczę w mniej niż połowie zajęć/spotkań	5	20
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Powyżej sformułowaną tezę potwierdza analiza odpowiedzi badanych na pytanie dotyczące barier utrudniających zaangażowanie w omawiane formy aktywności. Co prawda 28% pytanych uważa, że nic nie ogranicza ich udziału w przedsięwzięciach dotyczących propagowania lokalnej kultury i dziedzictwa regionalnego, ale pozostali respondenci zwracają uwagę na cały szereg utrudnień rzutujących na ich poziom zaangażowania. Wśród nich na plan pierwszy wysuwa się brak informacji na temat organizowanych przedsięwzięć – ponad połowa badanych stwierdziła, że ten deficyt stanowi kluczowy czynnik decydujący o ich niskim zaangażowaniu w omawianą działalność (52%). Mniejszą grupę stanowią osoby twierdzące, że zasadniczym problemem dla nich jest brak czasu (24%). Zdecydowanie rzadziej pojawiały się wskazania na zły stan zdrowia (16%) i niewielką atrakcyjność proponowanych przedsięwzięć (12%). Pozostałe czynniki pojawiły się incydentalnie, jednakże nie można ich całkowicie pominąć (w szczególności kwestii dotyczących niewystarczających środków finansowych na podjęcie aktywności w omawianym zakresie). Szczegółowe dane zawiera tabela nr 27.

Tabela 27. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na nie czasu	6	24
Nie mam wystarczających środków finansowych na opłaty związane z tego rodzaju działaniami	2	8
Informacje na temat tych działań nie zawsze do mnie docierają	13	52
Brakuje mi towarzystwa, z którym mógłbym/mogłabym korzystać z tego typu działań	1	4
Działania w tym obszarze nie zawsze są wystarczająco atrakcyjne	3	12
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	4	16

Jestem osobą niepełnosprawną, a formy działań lub miejsca ich organizacji, nie są przystosowane do moich potrzeb	1	4
Opiekuję się małym dzieckiem/chorym domownikiem i to utrudnia mi udział	1	4
Nic nie ogranicza mojego udziału	7	28

*Suma procentów wskazań nie sumuje się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Powyższe odpowiedzi wskazują na problemy w zakresie komunikacji i przepływu informacji o organizowanych wydarzeniach. Pozostaje to w sprzeczności z deklaracjami badanych organizatorów omawianych działań. Ich wypowiedzi świadczą o dużej wadze, jaką przykładają się do informowania potencjalnych zainteresowanych o przygotowywanych wydarzeniach. Jak wynika z wypowiedzi ekspertów, w tym celu wykorzystywane są zróżnicowane kanały komunikacyjne:

(...) plakaty, zawsze drukujemy plakaty, które w kilkunastu miejscach na terenie miejscowości są wywieszane w gablotach czy w punktach handlowych. Zawsze też informujemy prasę lokalną, która nigdy nie ma problemu, żeby krótką taką zapowiedź napisać, taką wzmiankę. No i też od jakiś dwóch, trzech lat staramy się cyfrowo trafić do ludzi, niektórzy mają profile na Facebooku, niektórzy mają profile na Naszej Klasie, więc staramy się na portalach społecznościowych taką informację o imprezach zamieszczać. Jak ktoś jest z młodszego pokolenia to się może tym zainteresuje. Wielowątkowo staramy się dotrzeć do ludzi.

Najwyraźniej jednak podejmowane w tym zakresie działania nie są do końca wystarczające, skoro dla dużej grupy badanych problem stanowi dostęp do informacji o organizowanych imprezach i wydarzeniach.

Kolejną analizowaną kwestią była identyfikacja osób, które towarzyszą respondentom w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu. Najwięcej badanych zadeklarowało, że w takich wydarzeniach uczestniczy wspólnie z koleżanką lub kolegą (56%). Nieco mniej liczne były kategorie deklarujących indywidualny udział (40%), bądź wskazujących współmałżonka/partnera jako towarzysza w imprezach związanych z kulturą i dziedzictwem regionu (36%). Najrzadziej wskazywano dzieci i wnuki. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 28.

Tabela 28. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Sam/a	10	40
Z żoną/mężem, partnerem/partnerką	9	36
Z kolegą/koleżanką	14	56
Z dzieckiem/dziećmi	2	8
Z wnukiem/wnuczką/wnukami	3	12

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Powyższy rozkład odpowiedzi wskazuje, że dla badanych brak towarzystwa nie stanowi problemu (co ujawniło się także w przypadku wyżej analizowanej kwestii dotyczącej barier utrudniających udział w wydarzeniach z zakresu kultury i dziedzictwa regionu). Można sądzić, że biorąc udział w tego typu przedsięwzięciach spotykają oni osoby o podobnych zainteresowaniach i pasjach, co staje się podstawą swoistej więzi społecznej między nimi. Z drugiej strony potwierdza się także kwestia braku zainteresowania młodych omawianymi inicjatywami. Rzadko przedstawiciele młodszych pokoleń towarzyszą seniorom w analizowanych formach aktywności, co sprawia, że utrudniony staje się transfer wartości kulturowych istotnych z perspektywy tożsamości lokalnej społeczności.

Analizie poddano także kwestie korzyści, jakie odnoszą osoby w wieku powyżej 50 lat z brania udziału w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu. Tabela nr 29 zawiera rozkład odpowiedzi uczestników tych przedsięwzięć. Najwięcej badanych podkreślało, że dla nich najistotniejszą korzyścią jest nabycie nowej wiedzy z dziedziny kultury, historii regionu (72%). Nieco mniej liczna jest grupa wskazujących na możliwość spędzenia wolnego czasu w sposób ciekawy (60%). Zdobywanie lub utrzymanie kontaktów towarzyskich jako korzyść płynącą z udziału w omawianych wydarzeniach podkreślała także dość znacząca grupa respondentów (40%). Inne odpowiedzi pojawiały się nieco rzadziej, niemniej jednak podkreślić należy, że badani zwracali uwagę na możliwość spotkania z osobistościami z dziedziny kultury regionu, rozwój swoich zainteresowań, pasji, lepsze samopoczucie oraz możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy i umiejętności także poza zajęciami, traktując te kwestie jako istotne korzyści płynące z podejmowania aktywności w omawianym obszarze.

Tabela 29. Korzyści płynące z uczestnictwa w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabycie nowej wiedzy z dziedziny kultury, historii regionu	18	72
Zdobywanie/ utrzymanie kontaktów towarzyskich	10	40
Ciekawie spędzenie wolnego czasu	15	60

Możliwość spotkania z osobistościami z dziedziny kultury regionu	5	20
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	4	16
Lepsze samopoczucie	5	20
Możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy/umiejętności także poza zajęciami	4	16

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Także eksperci podkreślali szereg pozytywnych konsekwencji wynikających z uczestnictwa w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu. Zwracali oni uwagę na poczucie samospelnienia i zadowolenia z życia, wynikającego z podjęcia aktywności społecznej:

W codziennym życiu korzyścią to jest to, że jesteś zadowolony z tego co robisz, jeśli potrafisz coś zrobić. Cieszy to, że coś się potrafi, robi, że ludzie są zadowoleni.

Bardzo istotną kwestią w opinii ekspertów była możliwość kultywowania istniejących kontaktów społecznych i nawiązywania nowych. W swoich wypowiedziach podkreślali integrującą rolę wydarzeń dotyczących kultury i tradycji regionu:

Jest to właśnie okazja do integracji, do tego żeby się spotkać, żeby zawierać nowe znajomości, żeby podtrzymywać starsze znajomości, żeby po prostu pobyć razem i w tej społeczności się integrować i spotykać.

Prócz waloru integracyjnego eksperci mówili także o nabywaniu kompetencji społecznych oraz realizowaniu czysto praktycznych działań ukierunkowanych na zdobywanie i doskonalenie zdolności manualnych, które mogą być użyteczne w codziennym życiu osób w wieku 50+:

Na pewno to są kompetencje takie społeczne, kulturowe, bo np. w przypadku jakiś warsztatów, które zawsze tak w okolicach świąt Wielkanocy i Bożego Narodzenia się odbywają to uczą się jakiś takich praktycznych umiejętności związanych z tworzeniem dekoracji świątecznych, to jest takie praktyczne, zdobywają nowe umiejętności, nowe zdolności. W większości są to korzyści takiej natury społecznej, że mają okazję właśnie żeby wspólnie się pointegrować, pobyć razem, doświadczać właśnie tam przejawów kultury, zdobywają nową wiedzę związaną z historią lokalną czy bogactwem kulturowym (...) okolicy. Więc te korzyści są takie wielorakie, od takich właśnie praktycznych po takie niemierzalne.

Wiedza i umiejętności zdobywane podczas zajęć z dziedzictwa i kultury regionu przydają się w codziennym życiu, ale to też zależy od charakteru tych zajęć. Jeśli uczestniczą w zajęciach, które prezentują dawne wytwory, związane z obszarem obrzędowym czy rodzinnym to wtedy mogą wykorzystać tę wiedzę. Choćby przy zdobieniu jajek na Wielkanoc. Osoby starsze, które robiły to od dziecka techniką drapania i nauczyły swoje dzieci, i wnuki, i sąsiadów, i ich krewnych, ale są też osoby, które w wieku 50+ mają czas i zaczynają się tych rzeczy uczyć. To wynika tylko z ich zainteresowań.

Pomimo sygnalizowanego przez badanych niskiego zainteresowania omawianymi przedsięwzięciami ze strony ludzi młodych, niektórzy eksperci podkreślali, że wydarzenia związane z kulturą

i dziedzictwem regionu mogą stać się okazją do niwelowania dystansu międzypokoleniowego oraz mogą stanowić dobrą okazję do przekazywania kluczowych wartości związanych z dziedzictwem kulturowym lokalnych społeczności:

Każde takie spotkanie niesie nowe doświadczenie, które mogą wykorzystać w swoim zwykłym życiu. Ale myślę, że dla tej grupy wiekowej takim głównym aspektem jest możliwość spotkania się, kontaktu z innymi osobami w podobnym wieku, ale też często spotkania z osobami młodszymi, które występują w charakterze organizatorów wydarzeń. Z jednej strony mamy tu przekazywanie wiedzy młodszymi w zakresie dziedzictwa kulturowego, a z drugiej strony starsi uzyskują od ludzi młodszych pewne praktyki, doświadczenie i wiedzę, którymi nie dysponują, a które wynikają z rozwoju technologicznego. Jeśli chodzi o dziedzictwo, to wykorzystuje się je w życiu przekazując tę wiedzę i umiejętności rodzinie, młodszemu pokoleniu, i tak jest to stosowane w życiu codziennym.

Ekspertki zwracali także uwagę na walor emocjonalny uczestnictwa w omawianych wydarzeniach. Poprzez obcowanie z tradycją i kulturą lokalnej społeczności niejednokrotnie uruchamiane są własne wspomnienia i pojawiają się silne emocje, wzruszenie i nostalgia, które mogą być pozytywnym doświadczeniem uczestników:

(...) jeśli chodzi o kulturę tradycyjną, czyli coś, co odnosi się do przeszłości, to po pierwsze, wiąże się to z porównywaniem z własnymi doświadczeniami, czyli nawet wzruszenie się pojawia kiedy odwiedza się wystawy właśnie z tym związane, bądź uczestniczy się w spotkaniach prezentujących kulturę ludową, artystycznych, gdzie są prezentowane jakieś pieśni czy opowieści z dawnych czasów. To wtedy jest takie porównywanie z tym, co się pamięta i zaczyna się sobie przypominać i temu towarzyszy wzruszenie.

Ludzie pamiętają. Mieli z czymś do czynienia w dzieciństwie czy we wczesnej młodości, ale jeszcze to pamiętają. Jeśli chodzi o czynności gospodarcze, że coś takiego robili, bo to jest też elementem tej działalności kulturalnej. Uczestnicząc w obrzędach zaczynają sobie przypominać je, a nawet pouczać innych, że coś się mówi lub robi tak a nie inaczej. A druga taka grupa tych osób, które są z miasta lub ze środowisk, które nie miały do czynienia nawet w dzieciństwie z tą kulturą tradycyjną, to mają okazję zapoznać się z tym. Dla nich jest to poznawanie czegoś nowego i uzmysłowienie sobie tego, że coś takiego obok nich istniało i dopiero teraz mają okazję zapoznania się z tym.

Warto także wspomnieć, że eksperci podkreślali korzyści uczestnictwa w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu osób w wieku 50+ dla szerszej społeczności. Ich zdaniem, nie tylko biorący udział w poszczególnych przedsięwzięciach odnoszą z tego tytułu zróżnicowane korzyści, ale także członkowie społeczności lokalnej stają się beneficjentami tego typu działalności, choć korzyści mają tu niejednokrotnie charakter swoiście „pośredni”:

(...) realizacja zajęć dla osób 50+ nie będzie tylko głównie skierowana dla tych osób, ale będzie też promieniowała przez kontakty rodzinne czy poprzez liderów będzie rozszerzała się na całą społeczność i w różnych dziedzinach będzie miała bezpośrednie skutki związane z poszerzaniem różnego rodzaju wiedzy, która będzie poszerzana w ramach tych działań.

Wracanie do starych metod i przedmiotów jest teraz popularne w momencie zachęty się nowoczesnością, stałą i sztuką. Widać dążenie do tego, co było dawniej. Muzeum Wsi Opolskiej jest właśnie od tego, by pokazywać, że kiedyś było może nie lepiej, ale inaczej (...). Takie instytucje nie służą tylko zabawie, ale też pogłębianiu świadomości, temu abyśmy poznali coś nowego i zdali sobie sprawę jak to kiedyś było.

Respondentów poproszono także o odpowiedź na pytanie, czy korzystają z wiedzy zdobytej podczas przedsięwzięć związanych z dziedzictwem i kulturą regionu poza tymi działaniami. Jedynie troje badanych stwierdziło, że nie wykorzystują wiedzy i umiejętności zdobytych w ramach tych przedsięwzięć poza nimi. Pozostali wskazywali na różnorodne sytuacje i okoliczności, w których możliwe jest spożytkowanie potencjału pochodzącego z uczestnictwa w omawianych formach aktywności. Wśród odpowiedzi respondentów pojawiały się wskazania na pomoc wnukom w nauce, przekazywanie informacji znajomym i rodzinie, wymianę doświadczeń, skuteczniejsze poszukiwanie informacji, udział w dyskusjach ze znajomymi itp.

Prowadzona analiza dotyczyła również specyfiki kontaktów towarzyskich i integracyjnego wpływu uczestnictwa w działaniach związanych z dziedzictwem i kulturą regionu. Zapytano respondentów o utrzymywanie kontaktów w obrębie grupy zainteresowanych omawianymi formami aktywności. Dane zawarte w tabeli nr 30 wskazują, że zdecydowana większość badanych utrzymuje kontakty z osobami, z którymi wspólnie uczestniczy w przedsięwzięciach dotyczących kultury i dziedzictwa regionu – tylko 4 osoby zadeklarowały, że takie sytuacje nie mają miejsca w ich przypadku.

Tabela 30. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie kontaktów towarzyskich z osobami uczestniczącymi w działaniach związanych z dziedzictwem i kulturą regionu	15	60
Utrzymywanie kontaktów zawodowych z osobami uczestniczącymi w działaniach związanych z dziedzictwem i kulturą regionu	5	20
Utrzymywanie kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami z osobami uczestniczącymi w działaniach związanych z dziedzictwem i kulturą regionu	9	36
Brak utrzymywania kontaktów z osobami uczestniczącymi w działaniach związanych z dziedzictwem i kulturą regionu	4	16

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Powyższe dane wskazują jednakże na zróżnicowany charakter kontaktów. Najczęściej badani deklarowali utrzymywanie kontaktów o charakterze towarzyskim z innymi osobami biorącymi udział w wydarzeniach dotyczących dziedzictwa i kultury regionu (60%). Znaczące były także grupy

określających charakter kontaktów jako oparty o wspólne zainteresowania (36%) lub dotyczący płaszczyzny zawodowej (20%).

Deklaracje ankietowanych znajdują potwierdzenie w wypowiedziach ekspertów biorących udział w badaniach. Dostrzegają oni więź społeczną, jaka pojawia się pomiędzy uczestnikami omawianych przedsięwzięć. Nawet jeśli kontakty mają charakter okazjonalny (co wynika ze specyfiki organizowanych wydarzeń), to jednak przekładają się na łączność, która ujawnia się pomiędzy osobami zaangażowanymi w omawiane formy aktywności:

Jeśli jest to grupa zorganizowana w takich zajęciach, jak np. w muzeum, to widać, że osoby poznają się, zaczynają interesować się swoimi pracami. Widzą, że np. ktoś robi to lepiej albo inaczej i chcą wymienić się doświadczeniami. Łączy ich wspólnota zainteresowań i to jest podstawą do tego, żeby utrzymywać dalej kontakty. (...) te spotkania są okazją do tego, żeby się spotkać choćby raz do roku, bo te osoby często mieszkają daleko od siebie. Może do siebie dzwonią, a może nie, ale jednak ta znajomość podtrzymywana robi z nich już takich znajomych do dyskusji.

Indagowani eksperci podkreślają także znaczenie, jakie takie kontakty mają dla osób biorących udział w działaniach z zakresu dziedzictwa i kultury regionu. Ta aktywność, zdaniem ekspertów, w znacznym stopniu przyczynia się do podwyższenia kapitału społecznego osób w wieku powyżej 50 lat:

Ważnym aspektem tej działalności [jest to], że uczestnicy angażując się w różnego rodzaju działania poznają wiele osób i pozwala to na jeszcze większe wzmocnienie kapitału społecznego znajdującego się w więziach między poszczególnymi osobami. Angażowanie się ma duży wpływ na życie uczestników zajęć z dziedzictwa (...). Dzięki takim zajęciom mogą dalej prowadzić aktywne życie i utrzymywać je na takim poziomie, jak to było w czasie pełnienia funkcji zawodowych. Więc myślę, że dla wielu aspektów życia osób w wieku 50+ jest to bardzo istotne, m. in. dla takiego życia społecznego, politycznego, ale też dla zdrowotności i ogólnego samopoczucia takich osób.

Kolejną analizowaną kwestią były deficyty związane z działaniami w zakresie dziedzictwa i kultury regionu. Dane zawarte w tabeli nr 31 świadczą, iż nie wszyscy badani udzielili odpowiedzi na pytanie dotyczące sugerowanych zmian w zakresie realizowanych działań. Brak odpowiedzi prawdopodobnie wynika z faktu nie dostrzegania żadnych deficytów w omawianym zakresie aktywności. Osoby udzielające odpowiedzi zwracały przede wszystkim uwagę na konieczność urozmaicenia tematyki zajęć (40%) oraz zwiększenia ich częstotliwości (24%).

Tabela 31. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Działania powinny odbywać się częściej	6	24
Tematyka działań w obszarze dziedzictwa i kultury regionu powinna być bardziej urozmaicona	10	40

*Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź. Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Powyższe wyniki świadczą o potrzebie wprowadzenia zmian w wymiarze organizacyjnym oraz merytorycznym działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu.

Respondenci zostali także poproszeni o wskazanie podmiotów odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć dotyczących krzewienia dziedzictwa i kultury regionu. Najczęściej deklarowali, że osoba organizująca spotkania jest odpowiedzialna za kwestie merytoryczne i techniczne związane z podejmowanymi działaniami (56%). Nieco rzadziej respondenci wskazywali na pracowników instytucji kultury organizującej zajęcia (40%). Jeszcze mniejsza grupa pytanym jest przekonana o zasadniczej roli zarządu organizacji pozarządowej organizującej przedsięwzięcia w zakresie dziedzictwa i kultury regionu (36%). Rzadziej pojawiały się odpowiedzi świadczące o przypisywaniu istotnego znaczenia w tym zakresie samym uczestnikom zajęć (32%) oraz innym osobom i instytucjom (12%).

Tabela 32. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zarząd organizacji pozarządowej organizującej zajęcia	9	36
Pracownicy instytucji kultury organizującej zajęcia	10	40
Osoba organizująca spotkania	14	56
Uczestnicy spotkań	8	32
Ktoś inny	3	12

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).*

Powyższy rozkład odpowiedzi świadczy o znikomym wpływie uczestników na aspekty merytoryczne i organizacyjne przedsięwzięć dotyczących krzewienia dziedzictwa i kultury regionu. Z reguły są oni odbiorcami przygotowanych przez innych propozycji – ich wpływ na przygotowanie oferty jest niewielki.

Powyższą konstatację potwierdza rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące zaangażowania badanych w organizację działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu. Największą grupę stanowią osoby deklarujące, że nie włączają się w tego typu działalność (64%). Zaledwie 16% mówi o stałym współuczestnictwie w pracach organizacyjnych, a 12% deklaruje okazjonalne włączanie się w te działania. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 33.

Tabela 33. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak, zawsze	4	16
Tak, od czasu do czasu	3	12
Nie włączam się w organizację zajęć	16	64
Brak danych	2	8
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Przyczyny niskiego zaangażowania to przede wszystkim brak odczuwania potrzeby realizowania takiej formy aktywności (20%) oraz brak czasu, umiejętności bądź brak sygnału ze strony organizatorów, że taka pomoc jest potrzebna (po 16% wskazań). Szczegółowe dane zawiera tabela nr 34.

Tabela 34. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nie mam na to czasu	4	16
Nie posiadam odpowiednich umiejętności, wiedzy	4	16
Nie mam takiej potrzeby	5	20
Nikt mnie o to nie prosił	4	16

*Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Osoby biorące udział w omawianych przedsięwzięciach były także pytane, czy uczestniczą w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat. Dane zamieszczone w tabeli nr 35 wskazują, że najczęściej działania w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu są jedynymi formami aktywności inspirowanej przez instytucje, w których biorą udział badani. Wśród respondentów 48% stwierdziło, że nie uczestniczy w innych działaniach adresowanych do osób w wieku powyżej 50 lat. Trudności w jednoznacznym zinterpretowaniu wyników nastęrcza jednak duży odsetek osób, które nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie – wyniósł on 20%.

Tabela 35. Uczestnictwo osób biorących udział w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	11	32
Nie	12	48
Brak danych	5	20
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Dość rzadko badani wskazywali inne rodzaje zajęć organizowanych dla osób w wieku 50+, w których uczestniczą. Wśród wymienionych znalazły się zajęcia odbywające się m.in. w ramach uniwersytetów trzeciego wieku, jak również spotkania w klubie seniora oraz zróżnicowane przedsięwzięcia kulturalno-oświatowe i imprezy okolicznościowe.

Podsumowując tę część raportu można stwierdzić, że działania prowadzone w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu cieszą się sporą popularnością, jednakże ich uczestnicy nie włączają się szczególnie aktywnie w kwestie organizacyjne. W zasadniczej mierze zainteresowane tego rodzaju propozycjami są kobiety o dość dobrej sytuacji finansowej, które z racji wieku i sytuacji życiowej nie podejmują aktywności zawodowej.

INICJATYWY O TEMATYCE KULINARNEJ

Wśród osób w wieku 50+ daje się dostrzec spore zainteresowanie inicjatywami o tematyce kulinarnej. Zarówno wspólne przygotowywanie potraw, jak również celebrowanie ich spożywania urasta do rangi wydarzenia kulturalnego. Poprzez wymianę doświadczeń kulinarnych, korzystanie z tradycyjnych przepisów pielęgnuje się bowiem tradycję i kulturę regionu. Z kolei sięganie po nowe receptury oznacza otwieranie się na nowe smaki, a więc i na obce kultury, co znacząco poszerza horyzonty zarówno przygotowujących potrawy, jak i je konsumujących.

Z wypowiedzi organizatorów inicjatyw o tematyce kulinarnej, jak również ekspertów z ich otoczenia, wynika, że tego typu aktywność jest na ogół prowadzona pod egidą kół gospodyń wiejskich. Zajęcia o tematyce kulinarnej są dla tych organizacji zazwyczaj jedną z wielu form działalności, jednak niewątpliwie stanowią one stały i ważny punkt w harmonogramach ich prac. Niektóre koła gospodyń wiejskich mają długą tradycję, w którą wpisuje się również aktywność kulinarna, o czym mówi jedna z ekspertek:

To jedno z najstarszych kół tutaj, na terenie gminy, ponieważ zaraz po wojnie te panie zaczęły się organizować w taką formę. W latach 60., 70. chyba najbardziej, najbujniej, taki [był] największy rozkwit, te panie organizowały wesela wiejskie, wszystko było przygotowywane, miały ogromny serwis, chyba na 150 osób, sprzęty, łyżki, widelce, talerze, garnki i w ogóle. Potem to tak jakoś zaczęło słabnąć. (...) a zaczęło się od nowa chyba w 2009 roku, to jak radny kandydował na drugą kadencję, (...) to gdzieś tam sobie w programie wpisał reaktywacja koła gospodyń wiejskich i przywrócenie tej działalności.

Na podstawie przywołanej wypowiedzi można stwierdzić, że w dosyć długiej historii działalności koła gospodyń wiejskich była pewna przerwa – lata 80. i 90. nie sprzyjały ich aktywności, jednak początek XXI wieku przyniósł renesans tej organizacji.

Eksperti wskazują na różną genezę inicjatyw kulinarnych. Cytowana wyżej organizatorka wskazuje, że wspólne gotowanie członkiń koła gospodyń wiejskich rozpoczęło się od warsztatów kulinarnych:

Zaczęło się od warsztatów kulinarnych, które sobie wymyśliłyśmy, że w zimie nie ma za bardzo co robić na wsi, skrzyknęłyśmy się w świetlicy wiejskiej, było ogłoszenie, koszt tych warsztatów to 5 złotych, ale to dosłownie na pokrycie kosztów tych produktów, które kupujemy, żeby przygotować się do tych warsztatów, później jest oczywiście degustacja. Pomaga nam w tych warsztatach też kucharz, taki zawodowy, bardzo fajny w ogóle człowiek, też jest społecznikiem, angażuje się w życie społeczne wsi, jest wiceprzewodniczącym Rady Sołeckiej. Zaprosiłyśmy tego naszego kucharza i pierwszy temat to były udka faszerowane, które zrobiły furorę. Babeczki się nauczyły robić. W każdym domu w niedzielę na obiad były udka i z tymi udkami za jakiś czas pojechałyśmy na konkurs, tutaj w Nysie, zajęłyśmy pierwsze miejsce w konkursie.

Trudno jednak uznać tę ścieżkę działania za modelową, ponieważ inna respondentka wskazuje na dokładnie odwrotną kolejność podejmowania inicjatyw o tematyce kulinarnej. Twierdzi, że w przypadku reprezentowanego przez nią koła gospodyń wiejskich wszystko zaczęło się od udziału jego członkiń w konkursach kulinarnych, co zrodziło potrzebę systematycznych spotkań poświęconych tej tematyce:

Zaczęło się to wszystko od tego, że zaczęłyśmy brać udział w różnych konkursach. I żeby brać udział w konkursach były podane różne tematy, były np. potrawy z kurczaka, potrawy śląskie, potrawy ze Wschodu. I tak zaczęłyśmy. Żeby to przygotować, to trzeba było też ściągnąć trochę kobiet, żeby każda coś powiedziała co umie, co potrafi, co pamięta w ogóle przekazanego przez rodziców, babcie. Także tutaj polegało na tym żeśmy się spotykały i jedna drugiej coś przekazywała.

Widzimy, że w tym przypadku rywalizacja w rozmaitych konkursach wywołała potrzebę wymiany doświadczeń, wiedzy i umiejętności pomiędzy członkiniami kół gospodyń wiejskich.

Inicjatywy o tematyce kulinarnej realizowane są w różnych formach. Do najważniejszych należą warsztaty kulinarne, podczas których odbywa się wspólne gotowanie, przekazywanie wiedzy na temat różnych technik gotowania, dekorowania potraw i stołu, wymiana przepisów. Wspominają o tym liderki kół gospodyń wiejskich:

Każda grupa, która uczestniczy w takich warsztatach, konkursach ma swoje przepisy, jest wymiana przepisów. Grupa 50+ jest bardzo tradycyjna, uznają wspólne posiłki, obiady, kontakt z sąsiadami, na obszarach wiejskich jest to bardzo popularne. Przy okazji uczestniczenia w imprezach uzyskuje się wiedzę na temat nowych potraw. Wykorzystujemy to cały czas. Wielokrotnie spotkać można się z tym, że były tworzone bardzo pyszne, ale bardzo tanie, proste w wykonaniu potrawy. I wcale nie trzeba było robić czegoś nie wiadomo jakiego. Jest to doświadczenie, które się wymienia, z którego się korzysta i je powiela.

(...) najczęściej to robimy warsztaty kulinarne, tzn. przygotowujemy różne posiłki, robimy zdrową żywność, uczymy dekoracji stołu i potem mamy taka wspólną biesiadę i to robimy bardzo często. Na początku my spotykamy się, taka pełna grupa, 12 osób, a raz na dwa miesiące to robimy [biesiady] dla wszystkich mieszkańców, dla całej wsi, dla tych starszych 50+, żeby wyszli z domu, trochę zobaczyli coś nowego i potem mogli się w domu pokazać i na czym to wszystko polega.

Druga z cytowanych wypowiedzi wskazuje na kolejny ważny rodzaj inicjatyw – są nimi biesiady i degustacje potraw przygotowanych w ramach warsztatów. Jej autorka zwraca uwagę na to, że uczestniczki warsztatów zapraszają na wspólne biesiadowanie także innych mieszkańców swojej wsi, co niewątpliwie ma walor integrujący społeczność lokalną.

Inną inicjatywą są konkursy o tematyce kulinarnej. Ekspertki zwracały uwagę na to, że członkinie kół gospodyń wiejskich chętnie w nich uczestniczą, odnosząc niejednokrotnie spektakularne sukcesy. Konkursy takie stają się okazją do częstszych spotkań – panie starannie się do nich przygotowują, testując konkursowe potrawy, na co wskazuje cytowana poniżej wypowiedź:

(...) jeżeli coś [konkurs] jest, dostajemy zaproszenia, to się spotykamy, uzgadniamy, to jest cała procedura wtedy, bo żeby coś przygotować, to trzeba wcześniej przygotować i sprawdzić jakie to jest, a potem dopiero z tym pojechać. Także tydzień wcześniej robimy coś i jemy, próbujemy wszystkie, a potem dopiero robimy na konkurs.

Zdarza się także, że członkinie kół same inicjują konkursy kulinarne, zapraszając do rywalizacji mieszkanki swojej wsi. Mówi o tym jedna z organizatorek:

Podjęliśmy inicjatywę, że co roku organizujemy taką dużą dosyć imprezę, tam w granicach przychodzi między 70 a nawet 150 kobiet, to jest na Dzień Kobiet, najbliżej 8 marca, żeby czuć tak jeszcze ten klimat. Najpierw z tą inicjatywą wyszła pani sołtys, organizatorem tej imprezy było koło gospodyń wiejskich, było około 100 kobiet na tym spotkaniu (...). I w tym roku – taka nowość – ogłosiliśmy konkurs na najlepsze ciasto wieczoru, 13 ciast przyszło na ten konkurs, wszystkie panie były zaafierowane. Nagrodami były jakieś tam drobiazgi, trzy wyróżnienia, trzy nagrody rzeczowe (...).

Organizatorki inicjatyw o tematyce kulinarnej deklarowały, że starają się o utrzymanie regularności spotkań. W niektórych przypadkach mówiono o systematycznych spotkaniach, odbywających się w określonych odstępach czasu, niemniej jednak nie zawsze okazuje się to być możliwe. Jedna z respondentek wspomina o „doraźnym”, akcyjnym charakterze spotkań o tematyce kulinarnej:

(...) dążymy do tego, by spotykać się tak, jak próbowaliśmy kiedyś, np. pierwsza środa miesiąca czy czwartek, żeby było wiadomo, że jest spotkanie, no ale w tej chwili nie są to jakieś takie określone spotkania, to są tak doraźnie na telefon: „słuchajcie, jest potrzeba spotykamy się, czy jest jakiś pomysł”.

Ekspertki twierdzą, że inicjatywy kulinarne podejmowane są chętnie i cieszą się sporym zainteresowaniem, niemniej jednak ich organizatorki i uczestniczki muszą często mierzyć się z problemami natury finansowej. Aktywność kulinarna, tj. warsztaty, biesiady, konkursy, wymaga pewnych nakładów pieniężnych, związanych z koniecznością zakupu nagród czy produktów, z których przygotowywane są potrawy. W wypowiedziach respondentek wymienione zostały dwa sposoby radzenia sobie z tymi problemami. Pierwszy z nich zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ uwidacznia się w nim przedsiębiorczość członkiń kół gospodyń wiejskich, które starają się same zarobić na zakup artykułów spożywczych. Organizatorka opisuje go w sposób następujący:

Żeby coś zrobić, niestety trzeba coś kupić, mieć produkty. Aby mieć produkty, jako koło gospodyń robimy na sprzedaż jakieś palmy, różne rzeczy i to są pieniążki, które przeznaczymy potem na działalność statutową, żeby pokazać ludziom, co potrafimy. Dlatego kupujemy wtedy produkty na te szkolenia, żeby w ogóle mieć z czego pokazać, żeby pokazać, to trzeba mieć coś kupione.

Druga metoda zdobywania środków na sfinansowanie inicjatyw kulinarnych polega na pozyskiwaniu sponsorów. Z wypowiedzi ekspertek wynika, że ciekawe, przyciągające wielu uczestników imprezy wywołują zainteresowanie okolicznych przedsiębiorców, którzy są skłonni zaoferować organizatorom swoje wsparcie, czy to fundując nagrody lub ofiarowując konkretne pieniądze, czy przekazując artykuły spożywcze. Jedna z ekspertek zwraca na to uwagę w kontekście wydarzenia zorganizowanego przez jej koło gospodyń wiejskich:

W ogóle to zaczęli się ludzie pytać, którzy mają działalności gospodarcze, czy trzeba nam jeszcze jakieś pieniądze, żeby dofinansować nagrody, więc w tym roku już nie, ale na przyszły rok nam to się rozwinie jeszcze piękniej.

Wszystkie respondentki podkreślały, że koła gospodyń wiejskich działają bardzo prężnie, co z pewnością sprzyja inicjatywom o tematyce kulinarnej. Organizatorka tego typu przedsięwzięć mówi

o tym, jak bardzo ważne jest, aby funkcjonujące w sąsiadujących miejscowościach organizacje współpracowały ze sobą:

Nasze organizacje mają bardzo dobry kontakt z organizacjami z sąsiednich wsi. Na terenie gminy działa osiem prężnych organizacji gospodyń. Ludzie się znają, spotykają od czasu do czasu. Jesteśmy rozpoznawalni w regionie. Panie, które uczestniczą w zajęciach, to panie, które się zna, kojarzy w środowiskach.

Jednocześnie zwraca się uwagę na to, że sprawne funkcjonowanie kół gospodyń wiejskich wymaga dobrej koordynacji działań i właściwego przepływu informacji, o czym świadczy zamieszczony poniżej fragment wypowiedzi:

Musi być osoba, która koordynuje to wszystko. W gminie jest taka osoba, pani, która informuje wszystkich. Wymienia się też informacje między sobą. Kontaktujemy się ze sobą internetowo. Ale większość promocji polega na tym, że jeden podaje informację drugiemu.

Inna ekspertka podkreśla z kolei, że koła te nie istniałyby, gdyby nie to, że wśród członkiń są osoby w wieku 50+, które są w stanie mocno zaangażować się w ich działalność, a przy tym tworzą przychylną różnym inicjatywom atmosferę:

To, że koła działają i że chcą działać, to znaczy, że musi być tam pozytywna atmosfera. Początkowo koła składały się prawie wyłącznie z ludzi starszych, teraz zmienia się struktura, zaczyna być coraz więcej ludzi młodych. Działalność jest bardzo aktualna. Istnieją trudności, ale starsi ludzie są bardzo odporni. Muszą zdobyć pieniądze, nie są wszędzie przyjmowani z otwartymi rękami. Najważniejsze jest to, że coś się dzieje, to pozytywne. Osoby pracujące nie mają tyle czasu, a emeryci mają czas, wsiadają na rower, jeżdżą po wsi i przekazują informacje. Istnieje pewna wspólnotowość, której w miastach już nie ma.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W INICJATYWACH O TEMATYCE KULINARNEJ

Inicjatywy o tematyce kulinarnej okazują się być bardzo sfeminizowaną formą aktywności – wszystkie spośród 26 osób poddanych badaniu ilościowemu były kobietami. Nie jest to szczególnie zaskakujące, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę ustalenia poczynione we wcześniejszym fragmencie raportu: skoro inicjatywy kulinarne są realizowane głównie przez koła gospodyń wiejskich, to oczywistym wydaje się być fakt, że angażują się w nie kobiety. Mężczyźni bowiem z rzadka są przyjmowani w poczet członków tego typu organizacji.

Na zróżnicowanie wieku uczestniczek wskazują dane zawarte w tabeli nr 36. Wyraźnie widać, że ten rodzaj aktywności znajduje najwięcej zwolenniczek wśród młodszych senierek. Prawie połowa ankietowanych (46,1%) to kobiety w wieku od 50 do 59 lat. Na drugim miejscu pod względem frekwencji wskazań znalazły się panie w wieku od 60 do 69 lat – stanowiły one 38,5% badanych. Z kolei po dwie osoby zadeklarowały wiek mieszczący się w przedziale 70-79 lat oraz 80 i więcej lat. Dysproporcje liczebne pomiędzy przedstawicielkami poszczególnych kategorii wiekowych można uzasadnić tym, że młodsze osoby cieszą się lepszym zdrowiem i mają więcej sił, aby uczestniczyć w inicjatywach kulinarnych. Być może też są one bardziej otwarte na wymianę kulinarnych doświadczeń.

Tabela 36. Wiek osób uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
50-59 lat	12	46,1
60-69 lat	10	38,5
70-79 lat	2	7,7
80 lat i więcej	2	7,7
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Tabela nr 37 prezentuje z kolei strukturę respondentek, biorąc pod uwagę ich stan cywilny. Wśród badanych przeważały mężatki – ich odsetek wyniósł 57,8%. Na drugim miejscu znalazły się wdowy – 23,1% wskazań. Trzy panie (11,5%) zadeklarowały pozostawanie w orzeczonej separacji. Jedna spośród badanych kobiet jest panną, także jedna – osobą rozwiedzioną. Biorąc pod uwagę wskazania respondentek można stwierdzić, że stan cywilny nie różnicuje udziału w inicjatywach o tematyce kulinarnej – wśród badanych reprezentowane są bowiem wszystkie możliwe kategorie kobiet.

Tabela 37. Stan cywilny kobiet uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Panna	1	3,8
Mężatka	15	57,8
Separowana	3	11,5
Rozwódka	1	3,8
Wdowa	6	23,1
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Analiza danych dotyczących wykształcenia respondentek, zamieszczona w tabeli nr 38 wskazuje na prawie równy udział w próbie badawczej kobiet z wykształceniem podstawowym, zasadniczym zawodowym i średnim. Odsetek kobiet deklarujących wykształcenie podstawowe i średnie był jednakowy – wyniósł 34,6%, natomiast jedna kobieta mniej wskazała wykształcenie zasadnicze zawodowe (30,8% odpowiedzi). Taki rozkład odpowiedzi jest najpewniej związany z miejscem zamieszkania badanych. Skoro – jak zostało powiedziane – inicjatywy kulinarne na ogół są organizowane przez koła gospodyń wiejskich, to zapewne respondentki wywodzą się ze środowisk wiejskich, co tłumaczy ich relatywnie niski poziom wykształcenia. Jednocześnie można stwierdzić, że zmienna, jaką jest poziom wykształcenia nie wpływa na częstotliwość angażowania się kobiet w inicjatywy o tematyce kulinarnej.

Tabela 38. Wykształcenie uczestniczek inicjatyw o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Podstawowe	9	34,6
Zasadnicze zawodowe	8	30,8
Średnie	9	34,6
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród badanych kobiet przeważały te, które aktualnie nie podejmują pracy zawodowej – stanowiły one blisko dwie trzecie (61,5%) wszystkich badanych. Pozostałe uczestniczki inicjatyw o tematyce kulinarnej zadeklarowały, że aktualnie są zatrudnione. Z dużym prawdopodobieństwem można orzec, że w aktywność zawodową zaangażowane są przede wszystkim respondentki młodsze (w wieku 50-59 lat), zaś bierność zawodową zadeklarowały przede wszystkim kobiety starsze.

Tabela 39. Aktualne zatrudnienie uczestniczek inicjatyw o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	10	38,5
Nie	16	61,5
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Pochodną problemu aktualnego zatrudnienia badanych pań było pytanie o główne źródło ich dochodów. Jak pokazują dane zamieszczone w tabeli nr 40, większość badanych (57,7%) korzysta przede wszystkim z własnej emerytury i renty, która stanowi ich główne źródło utrzymania, natomiast 42,3% indagowanych utrzymuje się głównie z wynagrodzenia za wykonywaną pracę.

Tabela 40. Główne źródło utrzymania osób uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Własna emerytura/renta	15	57,7
Wynagrodzenie za własną pracę	11	42,3
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Respondentki określiły także wysokość miesięcznych dochodów swoich gospodarstw domowych w przeliczeniu na jedną osobę. Ich deklaracje prezentuje tabela nr 41. Osoby dysponujące dochodem najniższym, nie przekraczającym 500 złotych, stanowiły 23,1% pytanych. Dominanta wskazań dotyczyła z kolei przedziału 501-1000 złotych – odsetek wskazań wyniósł tu 42,3%. Wskazania osób, których dochód mieści się w granicach 1001-1500 złotych wyniosły 19,2%, natomiast dochód w wysokości 1501-2000 złotych zadeklarowało 15,4% pytanych. Wątro zauważyć, że żadna z ankietowanych kobiet nie przyznała się do dochodu przekraczającego 2000 złotych. Na podstawie

przedstawionych danych można stwierdzić, że dochód badanych nie warunkuje możliwości korzystania z inicjatyw o tematyce kulinarnej, jako że wśród uczestniczek tego typu działań znajdują się osoby wykazujące różny poziom dochodów.

Tabela 41. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej w przeliczeniu na jedną osobę

	Liczba wskazań	Procent wskazań
500 zł lub mniej	6	23,1
501 – 1000 zł	11	42,3
1001 – 1500 zł	5	19,2
1501 – 2000 zł	4	15,4
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Ostatnie z pytań metryczkowych dotyczyło składu gospodarstw domowych kobiet uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulturalnej. Rozkład odpowiedzi prezentuje tabela nr 42. Najwięcej respondentek – 65,4% zadeklarowało, że zamieszkują z mężem/partnerem. Z kolei 38,5% przyznało, że wraz z nimi mieszkają dzieci, 15,4% ankietowanych stanowiły osoby mieszkające samodzielnie. Jedna z kobiet zadeklarowała, że w skład jej gospodarstwa wchodzi matka, także jedna wskazała na zamieszkiwanie wspólnie z wnukiem/wnukami.

Tabela 42. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Współmałżonek/partner	17	65,4
Dziecko/dzieci	10	38,5
Wnuk/wnuki	1	3,8
Matka	1	3,8
Mieszkanie w pojedynkę	4	15,4

*Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Statystyczny portret osoby w wieku 50+ uczestniczącej w inicjatywach o tematyce kulinarnej uosabia niespełna sześćdziesięcioletnia kobieta – mężatka, legitymującą się co najwyżej wykształceniem średnim. Jest to osoba nieaktywna zawodowo, utrzymująca się z własnej emerytury, zaś dochód w jej gospodarstwie domowym w przeliczeniu na jedną osobę nie przekracza 1000 złotych. Kobieta ta tworzy wspólne gospodarstwo z mężem/partnerem.

AKTYWNOŚĆ OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W INICJATYWACH O TEMATYCE KULINARNEJ

Kobietom uczestniczącym w inicjatywach o tematyce kulinarnej zadano w pierwszej kolejności pytanie o formy aktywności, w których biorą udział. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 43, odpowiedzi udzielone przez respondentki pokrywały się z rodzajami inicjatyw, które wymienili eksperci. Są nimi: pokazy, prezentacje i festiwale kulinarne; konkursy kulinarne oraz warsztaty i kursy kulinarne. Wszystkie te trzy odpowiedzi zaznaczone zostały przez jednakowy odsetek kobiet – 57,7%. Wskazywane przez indagowane inicjatywy kulinarne należą do najpowszechniejszych – dostęp do nich jest stosunkowo łatwy, ponieważ odbywają się one w ramach działalności kół gospodyń wiejskich, których członkiniami zapewne są respondentki.

Tabela 43. Rodzaje inicjatyw o tematyce kulinarnej, w których uczestniczą respondenci

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Pokazy, prezentacje, festiwale kulinarne	15	57,7
Konkursy kulinarne	15	57,7
Warsztaty, kursy kulinarne	15	57,7

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Następne pytanie dotyczyło tego, od jak dawna kobiety uczestniczą w inicjatywach o tematyce kulinarnej. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 44 można stwierdzić, że wśród badanych najwięcej jest osób, których doświadczenia w zakresie uczestnictwa w tego typu spotkaniach nie obejmują zbyt długiego okresu. Prawie połowa pytanych (46,2%) przyznała, że biorą w nich udział 5 lat lub krócej. Drugą pod względem częstotliwości wskazań grupę stanowiły kobiety, które wybrały wariant odpowiedzi „powyżej 5 lat do 10 lat włącznie” – frekwencja wskazań wyniosła w tym przypadku 30,8%. Jedną z respondentek przyznała, że w inicjatywach kulinarnych bierze udział dłużej niż 10, lecz nie dłużej niż 20 lat, zaś osoby, które wskazały na przedział otwarty powyżej 20 lat stanowiły 19,2% badanych. Taki rozkład odpowiedzi można uzasadniać niezbyt długą tradycją tego typu inicjatyw, odbywających się w miejscowościach, które zamieszkują badane. Prawdopodobne jest również to, że dopiero po zakończeniu aktywności zawodowej przynajmniej niektóre spośród ankietowanych pań ukierunkowały swoje zainteresowania w stronę inicjatyw o tematyce kulinarnej, znajdując w końcu czas na realizowanie swojej pasji, jaką jest gotowanie.

Tabela 44. Uczestnictwo w inicjatywach o tematyce kulinarnej – od jak dawna respondenci z nich korzystają

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 5 lat lub krócej	12	46,2
Powyżej 5 lat do 10 lat włącznie	8	30,8
Powyżej 10 lat do 20 lat włącznie	1	3,8
Więcej niż 20 lat	5	19,2
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Dane zawarte w tabeli nr 45 wskazują na dosyć dużą regularność uczestniczenia w inicjatywach o tematyce kulinarnej. Mniej więcej co czwarta respondentka (26,9%) zadeklarowała, że bierze udział we wszystkich takich działaniach, a 34,6% pytanych przyznało, że uczestniczą w większości tego typu inicjatyw. Osoby wskazujące na swój udział średnio w połowie inicjatyw stanowiły 23,1% ogółu, zaś 15,4% to uczestniczki mniej niż połowy z nich. Zaprezentowane dane świadczą o tym, że badane wykazują dużą aktywność w ramach inicjatyw o tematyce kulinarnej. Oznaczać to może, że są rzeczywiście zaangażowane w udział w warsztatach czy konkursach kulinarnych, pragną poszerzać swoją wiedzę kulinarną i doskonalić umiejętności w tym zakresie.

Tabela 45. Częstotliwość uczestniczenia w inicjatywach o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział we wszystkich organizowanych inicjatywach	7	26,9
Uczestniczę w większości inicjatyw	9	34,6
Uczestniczę średnio w połowie inicjatyw	6	23,1
Uczestniczę w mniej niż połowie inicjatyw	4	15,4
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Kobiety uczestniczące w inicjatywach o tematyce kulinarnej zapytano także o czynniki, które utrudniają im udział w tego typu działaniach. Rozkład ich odpowiedzi prezentuje tabela nr 46. Ponieważ (co pokazała analiza odpowiedzi na poprzednie pytanie) większość badanych uczestniczy w tych inicjatywach bardzo regularnie, nie dziwi fakt, że relatywnie często kobiety twierdziły, że nic nie utrudnia im udziału w tej formie aktywności – łącznie 42,3% badanych udzieliło takiej odpowiedzi. Z kolei najczęściej podawanym powodem nieuczestniczenia w inicjatywach kulinarnych okazał się być stan zdrowia, na który wskazało 30,8% indagowanych. Innym problemem, na który wskazywały badane okazał się być brak czasu – frekwencja wskazań w tym przypadku wyniosła 23,1%. Na trudności z dojazdem do miejsca, w którym odbywają się spotkania oraz na brak środków finansowych, które mogłyby być przeznaczone na opłaty za udział w spotkaniach wskazał jednakowy odsetek ankietowanych – po 15,4%. Tylko dwie osoby przyznały, że informacje na temat organizowanych inicjatyw nie zawsze do nich docierają, zaś pojedyncze kobiety wymieniały takie czynniki, jak: uniemożliwiająca im dotarcie do miejsca spotkań niepełnosprawność, konieczność sprawowania opieki nad małym dzieckiem/chorym domownikiem oraz nie zawsze odpowiednie terminy spotkań. Na podstawie odpowiedzi, jakich udzieliły respondentki można stwierdzić, że na ogół bariery utrudniające udział w inicjatywach o tematyce kulinarnej nie są szczególnie poważne lub nie występują powszechnie.

Tabela 46. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w inicjatywach o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na to czasu	6	23,1
Nie mam wystarczających środków finansowych na opłaty za spotkania	4	15,4
Nie mam wystarczających środków finansowych na zakup produktów spożywczych	3	11,5
Informacje na temat spotkań nie zawsze do mnie docierają	2	7,7
Mam trudności z dojazdem do miejsca, w którym odbywają się spotkania	4	15,4
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	8	30,8
Jestem osobą niepełnosprawną, a miejsca, w których organizowane są inicjatyw nie są przystosowane do moich potrzeb	1	3,8
Opiekuję się małym dzieckiem/chorym domownikiem i to utrudnia mi udział w spotkaniach	1	3,8
Terminy spotkań nie zawsze mi odpowiadają	1	3,8
Nic nie ogranicza mojego udziału	11	42,3

*Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Kolejne pytanie dotyczyło osób, które najczęściej towarzyszą badanym w inicjatywach o tematyce kulinarnej. Rozkład odpowiedzi został zawarty w tabeli nr 47. Okazuje się, że podczas inicjatyw kulinarnych kobietom najczęściej towarzyszą koleżanki – odpowiedź tę wybrało ponad trzy czwarte (76,9%) ankietowanych. Okazuje się więc, że wspólne zainteresowania integrują kobiety z pokolenia 50+, co skutkuje wspólnym uczęszczaniem na spotkania o tematyce kulinarnej. Drugą pod względem frekwencji wskazań była odpowiedź dotycząca braku osób, wespół z którymi kobieta bierze udział w inicjatywach o tematyce kulinarnej. Wybrała ją 42,3% respondentek. Najprawdopodobniej kobiety te nie potrzebują towarzystwa, ponieważ na warsztatach czy pokazach kulinarnych spotykają koleżanki dzielące ich pasje, co sprawia, że nie czują się tam samotne. Rzadziej wskazywano współmałżonka czy partnera – tylko 15,4% badanych wybrało tę właśnie odpowiedź, co można wiązać, po pierwsze – z wdowieństwem części ankietowanych kobiet, po drugie – z tym, że nie zawsze życiowy partner podziela kulinarne pasje i często łatwiej znaleźć podobieństwo zainteresowań u koleżanek. Uzupełniając zestawienie odpowiedzi badanych należy dodać, że trzy osoby (11,5%) wymieniły wnuka/wnuczkę/wnuków jako towarzyszy inicjatyw o tematyce kulinarnej.

Tabela 47. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w inicjatywach o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Sam/a	11	42,3
Żona/mąż, partnerka/partner	4	15,4
Kolega/koleżanka	20	76,9
Wnuk/wnuczka/wnuki	3	11,5

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Jedno z istotniejszych pytań, diagnozujących potrzeby osób powyżej 50 roku życia dotyczy korzyści, jakie płyną z uczestnictwa w różnego rodzaju przedsięwzięciach. Pytanie to zadano także uczestniczkom inicjatyw kulinarnych. Zestawienie wskazań respondentek prezentuje tabela nr 48. Na podstawie uzyskanych wyników można jednoznacznie stwierdzić, że eksplorowany rodzaj aktywności sprzyja przede wszystkim nabyciu przez kobiety nowych umiejętności kulinarnych – potwierdziło to aż 92,3% badanych. Korzyść tę dostrzegają także eksperci – organizatorzy inicjatyw kulinarnych:

Panie wymieniają się doświadczeniami, przepisami, niektóre panie chętniej, niektóre mniej, bo uważają, że mają jakąś taką swoją tradycyjną potrawę, taki sekret kulinarny.

Respondentki doceniają także możliwość nabycia wiedzy na temat potraw regionalnych, na co wskazało 61,5% z nich. Widać więc wyraźnie, że udział w różnych akcjach o tematyce kulinarnej wzbogaca kobiety o nową wiedzę i umiejętności. Inicjatywy te mają więc walor edukacyjny. Także 61,5% indagowanych uznało, że aktywność tego rodzaju jest ciekawym sposobem spędzania wolnego czasu. Korzyści, polegające na zdobyciu lub utrzymaniu kontaktów towarzyskich wskazało 19,2% pytanych, natomiast 15,4% z nich docenia możliwość spotkania ze znanymi ludźmi, osobistościami. Dwie osoby wskazały na rozwój swoich pasji, zainteresowań, zaś pojedyncze odpowiedzi dotyczyły takich korzyści wynikających z udziału w inicjatywach o tematyce kulinarnej, jak: lepsze samopoczucie oraz możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy/umiejętności także poza spotkaniami. Na dwa ostatnie spośród wymienionych pozytywnych aspektów uczestnictwa w inicjatywach kulinarnych znacznie częściej zwracali uwagę eksperci. Jak stwierdziła jedna z organizatorek:

(...) takie spotkania rzeczywiście poprawiają niesamowicie nastrój i powodują, że jakby młodniejemy.

Z kolei inne ekspertki mocno podkreślały fakt, że dzięki udziałowi w tego typu działaniach kobiety stają się bardziej otwarte i aktywne zarówno w obszarze aktywności społecznej, jak również na gruncie zawodowym. Wskazują na to zamieszczone poniżej wypowiedzi:

Zmienia się wiele rzeczy. To są osoby, które nie siedzą w domach, są otwarte na wiele inicjatyw, uczestniczą w projektach, szkoleniach, wycieczkach, poznają bliższą i dalszą okolicę. Są to też osoby, które nigdy nie narzekają, że nie mają czasu, zawsze gdzieś tam są.

W swoich miejscach pracy, te które jeszcze pracują zrobiły się inne. Ostatnio rozmawiałam z byłą dyrektorką szkoły w Domaszkowicach. I tam jedna z naszych kobitek, jest taką naszą

najaktywniejszą działaczką, mówi, że ona się tak otworzyła, że ona jest zupełnie innym człowiekiem, pewniejsza siebie, odważniejsza, chętniej też rozmawia.

Ważnym głosem w sprawie korzyści, jakie niesie ze sobą udział seniorów w inicjatywach o tematyce kulinarnej jest wypowiedź jednej z organizatorek, która zwraca uwagę na to, że dzięki temu osoby w wieku 50+ uczą się, jak zdrowo się odżywiać, co pozytywnie wpływa na ich zdrowie i samopoczucie:

Wiedza i umiejętności przydają się w codziennym życiu. Największą korzyścią z tej wiedzy jest to, że możemy jeść i żyć zdrowo. Osoby w naszym położeniu, ze względu na swoje lata muszą uważać na to co i kiedy jedzą, na swoją dietę. W związku z tym wymiana zdań i wzajemne użyczenie sobie przepisów powodują, że mamy szansę na jedzenie zdrowe i dostosowane do naszego wieku. To największa praktyczna korzyść.

Tabela 48. Korzyści płynące z uczestnictwa w inicjatywach o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabycie nowych umiejętności kulinarnych	24	92,3
Nabycie wiedzy nt. potraw regionalnych	16	61,5
Zdobycie/utrzymywanie kontaktów towarzyskich	5	19,2
Ciekawy sposób spędzania wolnego czasu	16	61,5
Możliwość spotkania ze znanymi ludźmi, osobistościami	4	15,4
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	2	7,7
Lepsze samopoczucie	1	3,8
Możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy/umiejętności także poza spotkaniami	1	3,8

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Inicjatywy o tematyce kulinarnej okazują się sprzyjać zacieśnianiu kontaktów między uczestniczkami. Jak pokazują dane zamieszczone w tabeli nr 49, prawie trzy czwarte (73,1%) ankietowanych przyznało, że utrzymują kontakty towarzyskie z osobami uczestniczącymi w spotkaniach. Podkreślali to także eksperci, którzy twierdzili, że kontakty między kobietami biorącymi udział w tego typu inicjatywach często zawiązane zostały jeszcze zanim wspólnie zaczęły angażować się w akcje o tematyce kulinarnej:

Niektórzy z uczestników zajęć kulinarnych znają się już po kilkadziesiąt lat, a najlepsze jest to, że na spotkania przyprowadzają często ludzi z okolicznych wsi i miast. W ten sposób krąg znajomości się wciąż rozszerza.

Druga pod względem frekwencji odpowiedź dotyczyła utrzymywania kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami – wybrało ją 19,2% ankietowanych. Zaobserwowała to także jedna z organizatorek inicjatyw o tematyce kulinarnej:

(...) potem, nawet jak się rozchodzimy z warsztatów, ze spotkań kulinarnych, to one gdzieś tam po drodze idą do jednej, drugiej kobitki, „a zrobiłam to”, „a upiekłam”, „a chodź spróbuj” i nawiązują się naprawdę takie przyjaźnie. Czasami od nowa w tej samej wiosce. Czasami w rodzinie pogłębiają się relacje, bo to część tych osób jest spokrewniona ze sobą.

Jedna osoba zadeklarowała utrzymywanie kontaktów zawodowych z osobami uczestniczącymi w działaniach o tematyce kulinarnej. Także jedna stwierdziła, że nie utrzymuje z tymi osobami żadnych kontaktów.

Tabela 49. Korzystanie przez respondentki z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie kontaktów towarzyskich z osobami uczestniczącymi w spotkaniach	19	73,1
Utrzymywanie kontaktów zawodowych z osobami uczestniczącymi w spotkaniach	1	3,8
Utrzymywanie kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami	5	19,2
Brak utrzymywania kontaktów z osobami uczestniczącymi w spotkaniach poza tymi spotkaniami	1	3,8

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Respondentki zostały także poproszone o wskazanie deficytów w zakresie aktualnej oferty inicjatyw o tematyce kulinarnej. Rozkład odpowiedzi, zamieszczony w tabeli nr 50, pozwala stwierdzić, że najwięcej kobiet życzyłoby sobie, aby spotkania odbywały się częściej i aby ich tematyka była bardziej urozmaicona. Obydwie odpowiedzi zostały wybrane przez 46,2% indagowanych. Tylko dwie osoby wskazały, że czas rozpoczęcia i trwania spotkań powinien ulec zmianie. Uzyskane dane świadczą o tym, że kobiety do tego stopnia lubią uczestniczyć w inicjatywach o tematyce kulinarnej, że odczuwają niedosyt, kiedy odbywają się one zbyt rzadko. Oczekują też, aby były one jak najbardziej urozmaicone, co odpowiadałoby na ich potrzeby w zakresie zdobywania nowej wiedzy i umiejętności kulinarnych.

Tabela 50. Sugerowane przez respondentki zmiany w zakresie aktualnej oferty inicjatyw o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Spotkania powinny odbywać się częściej	12	46,2
Tematyka spotkań powinna być bardziej urozmaicona	12	46,2
Czas rozpoczęcia i trwania spotkań powinien ulec zmianie	2	7,7

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Kolejne pytanie zadane respondentkom dotyczyło zaangażowania w podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie inicjatyw o tematyce kulinarnej. Jak wynika z danych zawartych w tabeli nr 51 decydujący głos w sprawie organizacji inicjatyw ma przede wszystkim osoba prowadząca spotkania – przekonanie takie wyraziło 80,8% badanych. O zaangażowaniu w procesy decyzyjne zarządu organizacji prowadzącej inicjatywę przekonanych jest 65,4% pytanych. Na pracowników instytucji organizującej spotkania wskazało 42,3% ankietowanych, natomiast najrzadziej udzielano odpowiedzi, zgodnie z którą to uczestnicy zajęć podejmują tego typu decyzje – frekwencja wskazań wyniosła w tym przypadku 23,1%. Pozostaje to w pewnej sprzeczności wobec wypowiedzi ekspertek – organizatorek inicjatyw o tematyce kulturalnej. Twierdzą one, że zdanie uczestniczek jest dla nich ważne i to one współdecydują o treści, formie i zakresie tej aktywności. Doceniają ich pomysły i biorą pod rozwagę ich propozycje. Świadczą o tym zamieszczone poniżej fragmenty wypowiedzi:

[Uczestniczki] przychodzą: „Mam taki pomysł...”. Ja zawsze chętnie ich wysłuchuję i te pomysły gdzieś tam wdramamy do realizacji. Tylko w kuchni nie można sobie dać żeby wszystkie rządziły. Musi być jeden szef w kuchni, bo wszystkie przyprawiają po swojemu. Ale tak to chętnie te ich inicjatywy są wykorzystywane.

Jestem czasami przestraszona, one mają więcej pomysłów ode mnie i czasami jak ja nie mam już siły, albo nie wierzę w jakiś pomysł to one zawsze bardzo wierzą, wspierają mnie i siebie nawzajem.

U nas nie ma, że ja tam narzucam i robimy, tylko jest hasło: „czy robimy”, „kiedy robimy”, „na co mają ochotę”. I wtedy ogłaszamy i przychodzą kobiety.

Tabela 51. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie inicjatyw o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zarząd organizacji pozarządowej organizującej spotkania	17	65,4
Pracownicy instytucji organizującej spotkania	11	42,3
Osoby prowadzące spotkania	21	80,8
Uczestnicy zajęć	6	23,1

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).*

O stopniu zaangażowania respondentek w działania związane z przygotowaniem i organizacją spotkań można także wnioskować na podstawie deklaracji odnoszących się do częstotliwości ich uczestnictwa w nich. Na podstawie zestawienia przedstawionego w tabeli nr 52 można stwierdzić, że aktywność badanych w tym obszarze jest relatywnie duża. Niemal połowa ankietowanych (48%) przyznała, że zawsze włączają się w organizację takich spotkań. Z kolei 16% ogółu to osoby, deklarujące, że robią to bardzo często. Respondentki, które nie włączają się w tego typu aktywność stanowiły 24% ogółu, zaś dwie osoby przyznały, że robią to od czasu do czasu. Taki rozkład deklaracji ankietowanych pozostaje w pewnej sprzeczności z odpowiedziami na pytanie o podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji dotyczących treści, formy i zakresu inicjatyw o tematyce kulinarnej. Niewiele respondentek uważa, aby to one miały wpływ na podejmowanie tych decyzji, a z drugiej strony często angażują się w działania organizacyjne. Oznacza to, że nawet jeśli ich zaangażowanie jest duże, to i tak poczucie sprawstwa pozostaje słabe.

Tabela 52. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją inicjatyw o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak, zawsze	12	48,0
Tak, bardzo często	4	16,0
Tak, od czasu do czasu	2	8,0
Raz współorganizowałem/am takie zajęcia	1	4,0
Nie włączam się w organizację spotkań	6	24,0
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Niepełna co trzecia spośród ankietowanych kobiet zdecydowała się, aby podać uzasadnienie przyczyn, dla których nie włączają się w organizację inicjatyw o tematyce kulinarnej (tabela nr 53). Trzy spośród nich przyznały, że brakuje im odpowiednich umiejętności i wiedzy. Dwie natomiast stwierdziły, że nie mają na to czasu. Tyle samo zadeklarowało, że nie odczuwają takiej potrzeby.

Tabela 53. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację inicjatyw o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nie mam na to czasu	2	7,7
Nie mam odpowiednich umiejętności, wiedzy	3	11,5
Nie mam takiej potrzeby	2	7,7

**Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).

Na koniec poproszono respondentki o udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy uczestniczą także w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat. Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli nr 54, wśród badanych nieznacznie przeważają kobiety, które przyznały, że biorą udział w tego typu aktywności – stanowiły one 53,8% ankietowanych. Z kolei frekwencja deklaracji wskazujących na brak uczestnictwa w innych rodzajach zajęć kulturalnych wyniosła 38,5%.

Tabela 54. Uczestnictwo osób korzystających inicjatyw o tematyce kulinarnej w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	14	53,8
Nie	10	38,5
Brak danych	2	7,7
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród innych zajęć kulturalnych organizowanych dla osób w wieku 50+ znalazły się przede wszystkim biesiady i festyny, w których uczestniczy 26,9% ankietowanych. Co piąta respondentka (19,2%) przyznawała, że jest członkinią zespołu muzycznego lub tanecznego. Dwie osoby działają w organizacjach emeryckich, natomiast jedna podała aktywność w kole gospodyń wiejskich. Szczegółowe dane prezentuje tabela nr 55. Wskazane przez badane kobiety formy aktywności co prawda w większości nie są zajęciami przeznaczonymi wyłącznie dla osób w wieku emerytalnym, jednak dają pogląd na temat upodobań w zakresie spędzania wolnego czasu przez respondentki.

Tabela 55. Inne zajęcia kulturalne organizowane dla osób w wieku 50+, w których biorą udział uczestnicy inicjatyw o tematyce kulinarnej

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biesiady, festyny, zabawy	7	26,9
Członkostwo w zespole muzycznym, tanecznym	5	19,2
Działalność w kole gospodyń wiejskich	1	3,8
Działalność w organizacjach emeryckich	2	7,7

**Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Warto wspomnieć także o korzyściach, jakie przynosi aktywność kobiet ukierunkowana na udział w inicjatywach o tematyce kulinarnej. Eksperci są przekonani, że poza pozytywnymi skutkami odczuwanymi przez same uczestniczki tego typu działań, można również mówić o korzyściach, jakie stają się udziałem ich rodzin oraz społeczności lokalnych.

W wypowiedziach trzech organizatorek znaleźć można wyraźne wskazanie na przekazywanie przez kobiety zaangażowane w inicjatywy o tematyce kulinarnej pozytywnych wzorców spędzania wolnego czasu młodszemu pokoleniu – dzieciom i wnukom. Wspominają także o przekazywaniu im cennej wiedzy oraz tradycji regionalnych:

One mają mnóstwo pomysłów, takich pomysłów ciekawych, wartościowych, w które chcą się angażować, a przy okazji angażują gdzieś tam swoje córki, rodziny, wnuczki przyprowadzają na spotkania, aby skorupka za młodu nasiąkła, niech widzi, niech zobaczy, niech oddycha tym.

Myślę, że przenoszą te doświadczenia do domu, zachęcają te młodsze pokolenia też do tego, żeby jednak nie tylko przed telewizorem, przed komputerem, ale wyjść do ludzi, bo ludzie są największą wartością.

Jest raczej tak, że osoby 50+ nie uczą się, lecz przekazują wiedzę, umiejętności i doświadczenie osobom młodszemu. Tradycja musi być dalej kultywowana, przekaz ma być regionalny i tradycyjny.

Sz szczególnie interesująca jest wypowiedź ekspertki, która mówi o wymiernych, materialnych korzyściach, jakie przynosi społeczności lokalnej aktywność podejmowana w ramach inicjatyw o tematyce kulinarnej. Twierdzi ona, że niejednokrotnie nagrody, jakie zdobywają panie służą całej społeczności. Także z ich usług kulinarnych, świadczonych przy okazji różnych imprez korzysta wielu mieszkańców wsi:

(...) z reguły uczestniczymy w konkursach, na których otrzymujemy nagrody. Są to nagrody w postaci sprzętu AGD, czasami nagrody pieniężne, które można wykorzystać dla dobra mieszkańców. A przy okazji imprez lokalnych, które organizuje się przy pomocy wiedzy starszych pań – gospodyń, jest się w stanie obsłużyć imprezę typu festyn wiejski, np. piekąc ciasta, robiąc grille, szaszłyki. Są tu więc dwa kierunki – nie tylko samo gotowanie dla lokalnych społeczności, ale też nagrody. Uczestnictwo w konkursach spowodowało, że

wyposażyliśmy w naczynia i sprzęt specjalistyczny koło i możemy to wykorzystać. Korzyść jest obopólna – i dla nas, i dla lokalnych społeczności.

Wskazuje się także na znaczenie wspólnego biesiadowania, organizowanego przez kobiety podejmujące inicjatywy kulinarne dla integrowania się członków lokalnej społeczności:

Biorą chętnie udział w uroczystościach czy na dożynkach się zaangażowały, takie fajne grupy porobiły się: te organizowały kielbaski, te odpowiedzialne były za bigosik, naprawdę cudownie. A wcześniej tego nie było. To wspólne takie biesiadowanie wzmacnia ludność lokalną w gminie.

Wreszcie, jedna z ekspertek wyraziła wręcz przekonanie, że dzięki inicjatywom kulinarnym, a w szczególności konkursom, które są nagłaśniane w mediach, buduje się pozytywny wizerunek wsi, którą reprezentuje. Przestaje się ona jawić jako zaniedbana i nieciekawa, a zaczyna być postrzegana jako tętniąca życiem i atrakcyjna:

Bo przez tę telewizję, przez media nagłaśniane, zdjęcie w gazecie, to że wieś nie jest zgnuśniona na końcu świata i nie warto tam w ogóle pojechać, tylko warto, bo coś się dzieje (...). Przekłada się to jednak na inwestycje we wsi.

ORGANIZOWANIE WYDARZEŃ KULTURALNYCH

Wśród seniorów jest grupa osób, które są nie tylko biernymi uczestnikami rozmaitych wydarzeń o tematyce kulturalnej, ale także włączają się w ich organizowanie. Mają one wiele pomysłów na różne działania, zaś wiedza na temat potrzeb i upodobań ich rówieśników sprawia, że bardzo często inicjatywy te są nadzwyczaj udane. Mówi o tym jeden z respondentów, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione:

Bo jeśli się angażują to widzą, czego grupa osób w ich wieku potrzebuje, jakie są ich potrzeby. To jest akurat bardzo świadoma grupa. Zgłaszają swoje prośby czy też pytają, co byłoby potrzebne.

Eksperci zwracali jednak uwagę na to, że wśród osób w wieku 50+ przeważają ci, którzy po prostu uczestniczą w zorganizowanych wydarzeniach kulturalnych, natomiast seniorzy szczególnie aktywni, inicjujący tego typu działalność stanowią grupę nieszczerólnie liczną. Jeden z organizatorów, reprezentujących środowisko wiejskie wypowiada się w odniesieniu do swojej miejscowości w sposób następujący:

Tych angażujących się [w organizowanie wydarzeń kulturalnych seniorów] jest w porywach 7-8 osób. A tych uczestniczących jest oczywiście sporo, kilkadziesiąt. Nawet czasami ponad 100.

Głos cytowanego wyżej eksperta nie jest odosobniony, dlatego też zadano pytanie o przyczyny tak słabego zainteresowania osób w wieku późnej dorosłości organizowaniem wydarzeń kulturalnych. Wśród wymienianych powodów znalazły się przede wszystkim te, które wskazywały na brak tradycji tego typu inicjatyw. Potwierdza to zacytowana poniżej wypowiedź:

Wydaje mi się, że wynika to z norm społeczno-kulturowych. To jest mała miejscowość, miejscowość o tradycji z jednej strony śląskiej, z drugiej strony o tradycjach zabużańskich. I niestety miejsce osoby w średnim wieku jest w domu, kobiety w domu, która przychodzi po pracy, gotuje, pierze, zajmuje się domem, nie wychodzi i nie uczestniczy w życiu.

Autor tej wypowiedzi sugeruje, że w świadomości mieszkańców lokalnej społeczności funkcjonuje stereotyp, zgodnie z którym wizerunek osoby w średnim wieku kojarzy się z biernością, brakiem zaangażowania w sprawy inne niż te zorientowane na rodzinę i dom. Nawiązuje do tego także inny ekspert, który podkreśla, że wielu ludzi w wieku senioralnym uważa, że są już za starzy, aby podejmować aktywność społeczną, dlatego zostawiają to młodszemu pokoleniu. Ten sam, cytowany poniżej organizator wydarzeń kulturalnych zauważa ponadto, że w czasach realnego socjalizmu szczególnie intensywna aktywność społeczna nie była dobrze oceniana przez otoczenie, co mogło przyczynić się do wykształcenia u osób w wieku 50+ postaw biernych:

Myślę, że tych powodów jest całkiem sporo. Ale patrząc na takie najważniejsze, to najczęściej słyszymy takie głosy (...): „nie, no my nie, przed nami już tylko emerytura, to wy, młodzi może coś zorganizujcie”. My zachęcamy, ale różnie to wygląda. Tak naprawdę często nie udaje nam się ich zachęcić. To się bierze też ze stereotypów. Po pierwsze, osoby 50+ – czyli aktywność do nich już nie należy. Kolejne, że środowiska w których wcześniej wyrastały, to taka aktywność [w czasach ich młodości] nie była dobrze widziana, bo wiązała się z działalnością w partii.

Więc akurat u nas nikt się nie angażował w taką działalność, ona nie była popularna, bo ludzie się nie identyfikowali z tamtym systemem. Im się to trochę źle kojarzy. Więc jak ktoś jest aktywny, to tu podejrzenie się na niego patrzy, zastanawiając się jakie on ma z tego korzyści. Po takich doświadczeniach te osoby wolą uczestniczyć [niż organizować].

Jednak niezależnie od przejawianych przez większość osób starszych postaw nacechowanych brakiem zaangażowania można uznać, że spektrum wydarzeń, odbywających się z inicjatywy seniorów, o których mówią eksperci jest naprawdę imponujące. Wśród wymienianych akcji znalazły się m.in.: święto wsi, jak również świąteczne jarmarki, piknik seniora, skubanie pierza, andrzejki, babskie combry. Imprezy te wymienione zostały w zamieszczonych poniżej wypowiedziach:

Są to różne wydarzenia związane z obchodzeniem świąt, babski comber, andrzejki, jakieś wydarzenia z okazji świąt Bożego Narodzenia, wielkanocnych, wydarzenia związane z profilaktyką chorób.

To z takich konkretnych na pewno „Dni Budkowic”, które organizujemy. Teraz to już jest trzydniowa impreza, gdzie są występy głównie naszych grup artystycznych z terenu Budkowic i okolic. A też zapraszana jest najczęściej jakaś gwiazda. Kolejną rzeczą, w której uczestniczy sporo osób 50+ to jest jarmark bożonarodzeniowy organizowany w pierwszą niedzielę adwentu – już po raz siódmy będziemy organizować. Z jednej strony są tu występy, z drugiej strony można coś tu kupić, też coś na święta, np. choinkę. Ale też można porozmawiać przy grzonym winie. Więc najwięcej osób przychodzi z tego powodu, żeby po prostu porozmawiać. Ale też są takie imprezy jak skubanie pierza – w ten sposób kultywujemy starą tradycję, gdzie kiedyś w takich miejscowościach jesienią, zimą skubało się pierze, żeby było na pierzynę i w trakcie opowiadało się różne historie. Często były to straszne historie związane z historią lokalną. A później, po takim skubaniu była impreza. Czyli piło się wino i się rozmawiało. Robimy też warsztaty kulinarne. A na te skubanie to bardzo dużo osób przychodzi. I z 80% to właśnie te osoby 50+. To jest impreza gdzie chyba najwięcej osób 50+ przychodzi, ale to im się kojarzy z czasami młodości.

Z kolei inny ekspert podkreśla, że seniorzy są zaangażowani także w działalność uniwersytetów trzeciego wieku, w ramach których odbywają się zajęcia aktywizujące te osoby:

To są cały czas zajęcia na uniwersytecie trzeciego wieku. To są też zajęcia związane z różnymi wyjazdami i organizacja festynów, zajęcia prowadzone bardzo intensywnie i na bieżąco w domach dziennego pobytu, których na terenie Kędzierzyn-Koźla jest pięć oraz coroczny piknik seniora, w który są zaangażowane także osoby z tego przedziału wiekowego.

Warto przy tym dodać, że nie wszystkie tego rodzaju działania inicjowane przez seniorów mogłyby być zrealizowane, gdyby nie możliwość sfinansowania ich z różnych źródeł. Niebagatelne znaczenie mają konkursy, w ramach których można pozyskać środki na zorganizowanie wydarzeń kulturalnych, w których biorą udział osoby starsze. Podkreślone to zostało w wypowiedzi jednego z organizatorów, który stwierdził:

Ja widzę, że poprzez różne programy, które się dzieją, jest coraz większe zainteresowanie, żeby osoby 50+ same sobie organizowały czas. Bo tych osób będzie przybywało. I widać

potrzebę spotykania się i przebywania, ale najpierw może warto nauczyć się organizować takie przedsięwzięcia.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB ORGANIZUJĄCYCH WYDARZENIA KULTURALNE

Badaniu poddano ogółem 23 organizatorów wydarzeń kulturalnych. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 56, wśród przebadanych znacznie przeważały kobiety – stanowiły one 87% ogółu. Podobne proporcje zaobserwowano także w przypadku uczestników większości analizowanych inicjatyw kulturalnych. Można zatem uznać, że kobiety stanowią grupę liczniejszą niż mężczyźni zarówno wśród osób biernie, jak i czynnie uczestniczących w życiu kulturalnym. To z pewnością ma związek z nadreprezentacją przedstawicielek tej płci wśród osób będących w wieku poprodukcyjnym, jak również z ich zainteresowaniami, które są bardziej ukierunkowane na uczestnictwo w kulturze, niż to ma miejsce w przypadku mężczyzn.

Tabela 56. Płeć osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kobieta	20	87
Mężczyzna	3	13
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród badanych reprezentowani byli przedstawiciele dwóch przedziałów wiekowych. Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli nr 57 można stwierdzić, że zdecydowana większość ankietowanych (78,3%) to osoby w wieku 60-69 lat, pozostali natomiast to seniorzy w wieku 70-79 lat. Brak reprezentacji pięćdziesięciolatków uzasadniać może ich zaangażowanie w pracę zawodową, która sprawia, że brakuje im czasu na inną aktywność. Z kolei duże zaangażowanie osób w wieku 60-69 lat jest zapewne związane z tym, że są to młodzi emeryci, dla których aktywność ukierunkowana na organizowanie wydarzeń kulturalnych jest rodzajem przedłużenia aktywności zawodowej, o czym także wspominali eksperci. Osoby najstarsze nie są zaangażowane w organizowanie wydarzeń kulturalnych prawdopodobnie z powodu nienajlepszego stanu zdrowia.

Tabela 57. Wiek osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
60-69 lat	18	78,3
70-79 lat	5	21,7
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Struktura indagowanych pod kątem stanu cywilnego została zaprezentowana w tabeli nr 58. Wynika z niej, że większość badanych to osoby zamężne/żonate – stanowiły one 56,6% ogółu. Na drugim miejscu pod względem frekwencji wskazań znaleźli się respondenci owdowiali – 30,4% odpowiedzi.

Dwie osoby zadeklarowały pozostawanie w orzeczonej separacji, zaś jedna przyznała, że jest rozwiedziona. Stan cywilny badanych jest skorelowany z fazą życia, w której się znajdują i nie rzutuje znacząco na ich deklaracje.

Tabela 58. Stan cywilny osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Mężatka/żonaty	13	56,6
Separowany/separowana	2	8,7
Rozwódka/rozwodnik	1	4,3
Wdowa/wdowiec	7	30,4
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Organizatorów wydarzeń kulturalnych zapytano także o ich wykształcenie (tabela nr 59). Najwięcej osób (43,5%) wskazało na wykształcenie średnie. Z kolei 17,4% legitymuje się wykształceniem wyższym. Oznacza to, że ponad 60% ankietowanych to osoby, które mają wykształcenie co najmniej średnie. Potwierdzają się zatem słowa jednego z ekspertów, który stwierdził:

Większość osób, które biorą czynny udział w organizowaniu tego rodzaju wydarzeń to są osoby, które niegdyś pracowały na jakiś wyższych stanowiskach. Przypuszczam, że wykształcenie wyższe i średnie będzie tu przeważało.

Wynika z tego, że osoby lepiej wykształcone dysponują kapitałem kulturowym, który wyposaża ich w kompetencje organizacyjne. Nie oznacza to jednak, że osoby słabiej wykształcone nie są reprezentowane wśród organizatorów wydarzeń kulturalnych. Respondenci legitymujący się wykształceniem zasadniczym zawodowym stanowili 26,1% pytanych, zaś posiadanie wykształcenia podstawowego zadeklarowało 13% z nich.

Tabela 59. Wykształcenie osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Podstawowe	3	13,0
Zasadnicze zawodowe	6	26,1
Średnie	10	43,5
Wyższe/pomaturalne	4	17,4
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Badani zostali także poproszeni o wskazanie swojego statusu zawodowego. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 60 można stwierdzić, że jedynie dwoje z nich (8,7%) to osoby wykonujące aktualnie pracę zawodową. Deklarację o braku aktywności zawodowej złożyło natomiast 87% badanych. Taki rozkład odpowiedzi pozostaje w ścisłym związku z wiekiem organizatorów wydarzeń

kulturalnych. Wszystkie one ukończyły 60. rok życia, a zatem większość z nich przeszła na emeryturę, rezygnując z aktywności zawodowej.

Tabela 60. Aktualne zatrudnienie osób organizujących wydarzenia kulturalne

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	2	8,7
Nie	20	87,0
Brak danych	1	4,3
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Organizatorom wydarzeń kulturalnych zadano również pytanie o ich główne źródło utrzymania. Szczegółowy rozkład odpowiedzi prezentuje tabela nr 61. Wynika z niej, że źródłem dochodów, które wskazało najwięcej (87%) badanych jest własna emerytura. Ponieważ w grupie badanych znalazły się osoby aktywne zawodowo, w odpowiedzi na pytanie o główne źródło utrzymania pojawiło się też wynagrodzenie za pracę etatową (łącznie to źródło dochodów wymieniło 8,7% badanych).

Tabela 61. Główne źródło utrzymania osób organizujących wydarzenia kulturalne

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Własna emerytura/renta	20	87,0
Wynagrodzenie za pracę	2	8,7
Brak danych	1	4,3
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

W metryczce uwzględniono także pytanie o przeciętny dochód przypadający na jednego członka gospodarstwa domowego badanych. Jak pokazują dane zaprezentowane w tabeli nr 62, dochody uzyskiwane w rodzinach badanych są na ogół przeciętne. Najczęściej respondenci wskazywali na przedział od 501 do 1000 złotych – deklarację taką złożyło 34,9% ankietowanych. Na drugim miejscu pod względem odsetka wskazań znalazły się osoby, których dochód w przeliczeniu na jednego członka gospodarstwa domowego mieści się w granicach 1001-1500 złotych. Takiej odpowiedzi udzieliło 30,4% pytanych. Dochód w granicach 1501-2000 złotych wskazało 17,4% ankietowanych. Z kolei 13% indagowanych przyznało, że dochody te nie przekraczają 500 złotych. Nikt spośród badanych nie zaznaczył dochodu przekraczającego 2000 złotych. Przywołane dane świadczą o tym, że dochody osiągane przez organizatorów wydarzeń kulturalnych są zróżnicowane, jednak przeważają osoby, które nie dysponują kwotą wyższą niż 1500 złotych w przeliczeniu na jednego członka gospodarstwa domowego. Taki rozkład odpowiedzi można wiązać z miejscem zamieszkania badanych (wieś, małe miasto), gdzie dochody są niższe niż w dużych miastach. Ponadto można wyciągnąć wniosek wskazujący na brak zależności pomiędzy dochodem respondentów a ich udziałem w aktywności polegającej na organizowaniu wydarzeń kulturalnych.

Tabela 62. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych w przeliczeniu na jedną osobę

	Liczba wskazań	Procent wskazań
500 zł lub mniej	3	13,0
501 – 1000 zł	8	34,9
1001 – 1500 zł	7	30,4
1501 – 2000 zł	4	17,4
Brak danych	1	4,3
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Ostatnie spośród pytań o dane społeczno-demograficzne dotyczyło składu gospodarstw domowych respondentów – szczegółowe odpowiedzi prezentuje tabela nr 63. Jako że przeważającą część ankietowanych stanowiły osoby pozostające w związku małżeńskim, również wskazania na zamieszkiwanie ze współmałżonkiem/partnerem były najczęstsze. Odsetek tych deklaracji wyniósł 56,5%. Zamieszkiwanie w pojedynkę wskazało 26,1% ankietowanych. Z kolei 3 osoby (13%) przyznały, że mieszkają z wnukiem/wnukami, zaś jedna mieszka razem z dzieckiem.

Tabela 63. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Współmałżonek/partner	13	56,5
Dziecko/dzieci	1	4,3
Wnuk/wnuki	3	13,0
Mieszkanie w pojedynkę	6	26,1

*Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=23).

Analiza danych metryczkowych pozwala na określenie profilu przeciętnego członka chóru, orkiestry i zespołu. Jest nim na ogół sześćdziesięciokilkuletnia zamężna kobieta, legitymująca się wykształceniem średnim. Jest to osoba nieaktywna zawodowo, utrzymująca się z własnej emerytury, zaś dochód przypadający na jednego członka jej gospodarstwa domowego nie przekracza 1500 złotych. Kobieta ta mieszka wraz ze swoim mężem/partnerem.

AKTYWNOŚĆ OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W ORGANIZOWANIU WYDARZEŃ KULTURALNYCH

Respondentów pytano także o rodzaje imprez, w organizowaniu których uczestniczą. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 64, ankietowani najczęściej włączają się w organizowanie koncertów i jarmarków – w przypadku obydwu typów imprez odsetki wskazań wyniosły 60,9%. Na miejscu drugim znalazły się – *ex aequo* – biesiady i wystawy, na które wskazało po 47,8% pytaných. Relatywnie często badani deklarowali, że organizują festyny – 43,5% odpowiedzi. Festiwale muzyczne

są organizowane przez 39,1% indagowanych, zaś 26,1% z nich przyznała się do organizowania konkursów. Włączaniem się w organizację szeroko pojętych pokazów zajmuje się 17,4% pytanych. Wśród wymienionych przez respondentów imprez znalazły się dokładnie te, na które wskazywali eksperci. Dodatkowo wysokie frekwencje wskazań pojawiające się przy poszczególnych rodzajach imprez świadczą o tym, że pojedynczy indagowani wykazują tendencję do angażowania się w organizowanie różnych imprez – być może jest tak, że sukces organizacyjny jednego wydarzenia zachęca ich do podejmowania kolejnych wyzwań.

Tabela 64. Rodzaje wydarzeń kulturalnych, w organizowaniu których uczestniczą respondenci

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Koncerty	14	60,9
Festiwale muzyczne	9	39,1
Festyny	10	43,5
Biesiady	11	47,8
Jarmarki	14	60,9
Wystawy	11	47,8
Konkursy	6	26,1
Pokazy	4	17,4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=23).

W kwestionariuszu ankiety zawarto także pytanie, w którym poproszono badanych o określenie, od jak dawna biorą udział w organizowaniu wydarzeń kulturalnych. Jak można wnioskować na podstawie danych zamieszczonych w tabeli nr 65, prawie dwie trzecie indagowanych (65,3%) przyznało, że ich doświadczenie w tym obszarze obejmuje okres pięcioletni lub krótszy. Z kolei 17,4% osób biorących udział w badaniu wskazało na przedział dłuższy niż 5 lat, lecz nie dłuższy niż 10 lat. Pojedyncze wskazania dotyczyły dwóch kolejnych przedziałów czasowych: „powyżej 10 lat do 20 lat łącznie” oraz „więcej niż 20 lat”. Dodatkowo dwoje badanych przyznało, że uczestniczą w organizowaniu wydarzeń kulturalnych od zawsze. Uzyskany rozkład odpowiedzi, świadczący o najwyższym udziale wśród organizatorów imprez osób, które oddają się tej aktywności 5 lat lub krócej. To oznacza, że osoby te rozpoczęły swoje działania po opuszczeniu rynku pracy, zatem wtedy, gdy ilość ich wolnego czasu zapewne wzrosła.

Tabela 65. Uczestnictwo w organizowaniu wydarzeń kulturalnych – od jak dawna respondenci biorą w tym udział

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 5 lat lub krócej	15	65,3
Powyżej 5 lat do 10 lat łącznie	4	17,4
Powyżej 10 lat do 20 lat łącznie	1	4,3
Więcej niż 20 lat	1	4,3

Od zawsze	2	8,7
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Dane zawarte w tabeli nr 66 wskazują na dosyć dużą regularność uczestniczenia badanych w organizowaniu wydarzeń kulturalnych odbywających się w ich miejscowościach. Najwięcej, bo 39,2% indagowanych zadeklarowało, że średnio biorą udział w przygotowaniu połowy takich wydarzeń kulturalnych, a 30,4% pytanych przyznało, że uczestniczą w organizowaniu większości tego typu imprez. Osoby wskazujące na udział w organizowaniu wszystkich wydarzeń kulturalnych w swojej miejscowości stanowiły 17,4% ogółu, zaś 8,7% (dwie osoby) mniej niż połowy imprez. Zaprezentowane dane świadczą o tym, że badani wykazują dużą aktywność w ramach organizowania wydarzeń kulturalnych. Prawdopodobnym jest – o czym wspomniano przy omawianiu rozkładu odpowiedzi na pytanie o rodzaje wydarzeń kulturalnych, w organizowaniu których uczestniczą respondenci – że ankietowani są „organizatorami wszechstronnymi”, którzy chętnie i często włączają się w rozmaite inicjatywy.

Tabela 66. Częstotliwość uczestniczenia w organizowaniu wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział w organizacji wszystkich wydarzeń w mojej miejscowości	4	17,4
Uczestniczę w organizacji większości wydarzeń w mojej miejscowości	7	30,4
Uczestniczę w organizacji średnio połowy wydarzeń w mojej miejscowości	9	39,2
Uczestniczę w organizacji mniej niż połowy wydarzeń w mojej miejscowości	2	8,7
Brak danych	1	4,3
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Osoby uczestniczące w organizowaniu wydarzeń kulturalnych zapytano także o czynniki, które utrudniają im udział w tego rodzaju aktywności. Rozkład ich odpowiedzi prezentuje tabela nr 67. Ponieważ (co pokazała analiza odpowiedzi na poprzednie pytanie) większość badanych angażuje się regularnie, nie dziwi fakt, że seniorzy relatywnie często twierdzili, że nic nie utrudnia im udziału w tej formie aktywności – łącznie 30,4% badanych udzieliło takiej odpowiedzi. Taki sam odsetek badanych przyznał, że nie zawsze ich pomoc jest potrzebna. Według 21,7% indagowanych brakuje im odpowiednich umiejętności i wiedzy, która jest niezbędna do włączania się w organizowanie imprez o tematyce kulturalnej. Taki sam odsetek seniorów uznał, że utrudnia im to stan zdrowia. Innymi problemami, na które wskazało po dwoje badanych był brak czasu, nie zawsze skuteczny przepływ informacji oraz konieczność sprawowania opieki nad małym dzieckiem/chorym domownikiem. Jedna osoba przyznała, że powodem jej ograniczonego angażowania się w organizowanie wydarzeń kulturalnych jest brak towarzystwa, z którym mogłaby to robić. Również jeden respondent wskazał na konieczność opiekowania się zwierzętami jako na czynnik utrudniający mu uczestnictwo

w organizowaniu tego typu wydarzeń. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi można stwierdzić, że na ogół respondenci angażują się w organizowanie wydarzeń wtedy, kiedy mają na to czas, gdy pozwala im na to stan zdrowia i tam, gdzie ich umiejętności i wiedza mogą się przydać.

Tabela 67. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w organizowaniu wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na to czasu	2	8,7
Moja pomoc nie zawsze jest potrzebna	7	30,4
Informacje na temat możliwości zaangażowania się w organizację wydarzenia nie zawsze do mnie docierają	2	8,7
Brakuje osób, z którym mógłbym zaangażować się w organizację wydarzeń	1	4,3
Nie posiadam odpowiednich umiejętności, wiedzy	5	21,7
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	5	21,7
Opiekuję się małym dzieckiem/chorym domownikiem i to utrudnia mi udział w organizowaniu wydarzeń	2	8,7
Opiekuję się zwierzętami	1	4,3
Nic nie ogranicza mojego udziału	7	30,4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=23).

Kolejne pytanie dotyczyło osób, które najczęściej towarzyszą badanym w organizowaniu wydarzeń kulturalnych. Rozkład odpowiedzi został zawarty w tabeli nr 68. Odpowiedź, jakiej udzielano najczęściej wskazuje na to, że respondenci uczestniczą w tej formie aktywności sami – świadczą o tym wskazania 47,8% ankietowanych. Na drugim miejscu pod względem frekwencji wskazań znalazły się koleżanki i/lub koledzy (43,5% odpowiedzi). Nieco rzadziej w organizowaniu wydarzeń kulturalnych towarzyszą indagowanym żona/mąż lub partner/partnerka – świadczą o tym deklaracje 21,7% z nich. Trzy osoby (13%) wskazały znajomych jak osoby współuczestniczące w organizowaniu wydarzeń kulturalnych. Z kolei po jednej osobie wskazało na dzieci i wnuki. Odpowiedzi badanych świadczą o tym, że aby uczestniczyć w organizowaniu wydarzeń kulturalnych nie zawsze trzeba mieć osobę towarzyszącą. Często bowiem działania takie są okazją do poznania nowych osób i nawiązania nowych znajomości.

Tabela 68. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w organizowaniu wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Sam/a	11	47,8
Żona/mąż, partnerka/partner	5	21,7
Kolega/koleżanka	10	43,5
Dziecko/dzieci	1	4,3
Wnuk/wnuczka/wnuki	1	4,3
Znajomi	3	13,0

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=23).

Badanych poproszono także o wskazanie korzyści, jakie daje organizowanie wydarzeń kulturalnych. Najwięcej badanych uznało, że jest to ciekawy sposób spędzania wolnego czasu – odsetek wskazań wyniósł tu 73,9%. Korzyść tę zdają się także dostrzegać eksperci. Jeden z nich twierdzi:

Ci ludzie, którzy są na emeryturach nie siedzą w domach a są aktywni, pojawiają się i organizują naprawdę świetne imprezy. Na takich festynach organizowanych przez seniorów czy innych imprezach kulturalnych bawią się nie tylko seniorzy, ale i całe rodziny.

Na drugim miejscu pod względem frekwencji wskazań znalazło się zdobycie/utrzymywanie kontaktów towarzyskich, które wymieniło prawie dwie trzecie pytanym (65,2%). Z kolei 56,5% indagowanych uważa, że dzięki temu poprawia się ich samopoczucie. Potwierdza to wypowiedź jednego z ekspertów, który dostrzega pozytywne zmiany w nastawieniu do życia osób zaangażowanych w organizowanie wydarzeń o tematyce kulturalnej:

To przede wszystkim pozytywne nastawienie do życia, chęć działania, docenienie, bycie potrzebnym. To przydaje się na co dzień. Taka osoba częściej budzi się uśmiechnięta, a nie jest negatywnie nastawiona.

Nieco rzadziej wskazywano na możliwość spotkania z osobistościami z dziedziny kultury (26% odpowiedzi) oraz rozwój własnych pasji, zainteresowań (17,4% wskazań). Tylko jedna osoba uznała, że dzięki tej formie aktywności nabywa nowe umiejętności organizacyjne.

Eksperti z kolei za szczególnie ważną korzyść wynikającą z angażowania się seniorów w organizowanie wydarzeń kulturalnych uznali fakt, że poprzez to, co robią, takie osoby czują się ważne i potrzebne. Lokalna społeczność ma z nich pożytek, a one same zyskują możliwość samorozwoju. Świadczą o tym zamieszczone poniżej fragmenty wypowiedzi:

Taka osoba przede wszystkim czuje się ważna, potrzebna dla społeczności. I te osoby wyraźnie o tym mówią. (...) to dla nich istotne jest, mimo tego wieku coś robią fajnego. To też możliwość w ciekawy sposób spędzenia czasu, to też możliwość porozmawiania z ludźmi. Takie bycie w kontakcie.

Przede wszystkim [seniorzy] angażują się w organizację tych wydarzeń, więc czują się potrzebni, nie ma takie skoku pomiędzy pracą zawodową a bezczynnością, nadal są aktywni, nadal się rozwijają, mają kontakt z drugim człowiekiem, nie zamykają się. Jeśli chodzi o społeczeństwo obywatelskie nadal się rozwija, jest to bardzo potrzebne.

Drugi spośród cytowanych ekspertów podkreśla, że aktywność organizacyjna jest swoistym przedłużeniem pracy zawodowej, która u osób na emeryturze przechodzi w aktywność społeczną. Wydaje się, że syntetyczne ujęcie znaczenia, jakie ma dla seniorów aktywność polegająca na organizowaniu wydarzeń kulturalnych prezentuje fragment zacytowanej niżej wypowiedzi:

Przede wszystkim to jest aktywizacja, także szeroko pojęta. Słowo według mnie bardzo nadużywane, natomiast tutaj generalnie naprawdę ta aktywizacja oznacza aktywność ludzi starszych, którzy wychodzą z domu, uczestniczą w życiu publicznym, co pozwala im autentycznie cały czas być na bieżąco aktywnym i po prostu nie starzeć się, a wręcz przeciwnie młodzić i nabierać doświadczenia jeszcze.

Tabela 69. Korzyści płynące z organizowania wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabycie nowych umiejętności organizacyjnych	1	4,3
Zdobycie/utrzymywanie kontaktów towarzyskich	15	65,2
Ciekawy sposób spędzania wolnego czasu	17	73,9
Możliwość spotkania z osobistościami z dziedziny kultury	6	26,0
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	4	17,4
Lepsze samopoczucie	13	56,5

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=23).*

Na pytanie o możliwość wykorzystania zdobytych podczas organizowania wydarzeń kulturalnych wiedzy/umiejętności w innych sytuacjach odpowiedziało zaledwie pięciu seniorów. Troje z nich wskazało na wykorzystanie ich w kontaktach towarzyskich, natomiast dwoje przyznało się, że dzielą się zdobytą wiedzą z rodziną. Stosowne dane prezentuje tabela nr 70. Tak niska frekwencja wskazań nie oznacza prawdopodobnie, że pozostali ankietowani nie dostrzegają dających się przełożyć na codzienną aktywność korzyści, płynących z doświadczeń zdobytych w trakcie organizowania wydarzeń kulturalnych. Wynika to raczej ze sposobu w jaki zostało zadane pytanie – miało ono charakter otwarty, toteż wielu respondentów je pominęło.

Tabela 70. Wykorzystanie zdobytej podczas organizowania wydarzeń kulturalnych wiedzy/umiejętności w innych sytuacjach

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Dzielenie się wiedzą z rodziną	2	8,7
Wykorzystywanie wiedzy/umiejętności w kontaktach towarzyskich	3	13,0

**Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Jak zaznaczono we wcześniejszym fragmencie raportu, respondenci doceniają fakt, że dzięki uczestnictwu w organizowaniu wydarzeń kulturalnych mogą nawiązywać i utrzymywać kontakty towarzyskie. Dane zaprezentowane w tabeli nr 71 pozwalają stwierdzić, że 69,6% indagowanych utrzymuje kontakty towarzyskie z osobami uczestniczącymi w organizowanych przez nich wydarzeniach kulturalnych. Z kolei 21,7% pytanym deklaruje utrzymywanie z tymi osobami kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami. Dwie osoby przyznały, że utrzymują z nimi inną formę kontaktów. O integracyjnym walorze wydarzeń kulturalnych wydają się być przekonani także eksperci. Podają oni przykłady tworzenia się sieci relacji towarzyskich pomiędzy ich uczestnikami, zwracając uwagę na ich trwałość oraz na intensywny charakter interakcji łączących ich uczestników.

Na przykład przy skubaniu pierza czasem spotykali się w mniejszych grupach, zapraszali się później na kawę, żeby porozmawiać. Też przy tych większych inicjatywach, gdzie jest przestrzeń, żeby ze sobą porozmawiać. Widać, że to ma wpływ na utrzymanie kontaktu.

(...) te osoby oprócz tego, że organizują te wydarzenia, spotykają się, rozmawiają ze sobą, wyjeżdżają na różne wyjazdy integracyjne, wyjazdy krajoznawcze, inne inicjatywy, np. prozdrowotne. Jest to grono świadome i spotykające się nie tylko od wielkiego dzwonu.

Są budowane różnego typu sieci takich kontaktów nieformalnych, liczne podgrupy, które się ze sobą blisko trzymają tworzą bliskie więzi.

Tabela 71. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w organizowaniu wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie kontaktów towarzyskich z osobami uczestniczącymi w spotkaniach	16	69,6
Utrzymywanie kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami	5	21,7
Inna forma kontaktów	2	8,7

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=23).

Organizatorów wydarzeń kulturalnych poproszono również o sformułowanie propozycji zmian w zakresie aktualnej oferty wydarzeń kulturalnych. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 72

niespełna połowa badanych (47,8%) uznała, że wydarzenia tego rodzaju powinny odbywać się częściej. Natomiast cztery osoby (17,4%) stwierdziły, że organizowane wydarzenia powinny być bardziej urozmaicone. Na tej podstawie można wnioskować, że respondenci chcieliby móc się wykazać, organizując coraz to nowsze przedsięwzięcia.

Tabela 72. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Wydarzenia powinny odbywać się częściej	11	47,8
Organizowane wydarzenia powinny być bardziej urozmaicone	4	17,4
Brak danych	8	34,8

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=23).*

Kolejne pytanie odnosiło się do podmiotów odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie organizowanych wydarzeń kulturalnych. Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli nr 73 można stwierdzić, że decyzje te najczęściej podejmują osoby organizujące wydarzenia – odpowiedzi takiej udzieliło 65,2% indagowanych. Zdaniem 56,5% pytanych odpowiedzialni są za to pracownicy instytucji organizującej wydarzenia. Niespełna połowa badanych (47,8%) przyznała, że decyzje odnoszące się do treści, formy i zakresu organizowanych wydarzeń kulturalnych podejmuje zarząd organizacji pozarządowej organizującej wydarzenia. Jedynie 17,4% respondentów wskazało na uczestników wydarzeń kulturalnych.

Tabela 73. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie organizowanych wydarzeń kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zarząd organizacji pozarządowej organizującej wydarzenia	11	47,8
Pracownicy instytucji organizującej wydarzenia	13	56,5
Osoby organizujące wydarzenia	15	65,2
Uczestnicy wydarzeń	4	17,4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=23).*

Ostatnie pytanie, jakie zadano ankietowanym dotyczyło ich uczestnictwa w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat. Z danych zawartych w tabeli nr 74 wynika, że nieco ponad połowa (56,6%) organizatorów wydarzeń kulturalnych bierze udział w tego typu zajęciach. Jednak duża liczba brakujących odpowiedzi utrudnia jednoznaczną interpretację tego wyniku.

Tabela 74. Uczestnictwo osób organizujących wydarzenia kulturalne w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	13	56,6
Nie	6	26,0
Brak danych	4	17,4
Ogółem	23	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Ponieważ eksperci, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione podkreślali konieczność zaangażowania seniorów w organizowanie wydarzeń kulturalnych, w podsumowaniu warto zawrzeć kilka wskazówek, jakie podali. Przede wszystkim wskazali na konieczności skutecznego docierania do osób w wieku 50+ z informacją o lokalnych inicjatywach kulturalnych. Uznali, że warunkiem zwiększenia poziomu aktywności osób w wieku senioralnym będzie promowanie jej przez ich rówieśników. Można o tym wnioskować na podstawie zamieszczonych poniżej wypowiedzi:

Najskuteczniejszym sposobem jest chyba to, że ich rówieśnicy pokazują, że można, że da się. Być może jak przyjdą najpierw, ktoś im zaproponuje, że może następnym razem pomogą. Z mojego doświadczenia też wynika, że tak jest. Bo jak próbują młodzi, to niekoniecznie, bo mówią „a, wy młodzi...”. A tu jak dociera ktoś do nich z podobnego poziomu, jeśli chodzi o wiek, to też inaczej wygląda.

Te osoby, które są otwarte, zareagują czy to na plakat czy inne zaproszenie. A te osoby zamknięte – tutaj takim zaproszeniem będzie wizyta seniora, innego seniora, który powie o korzyściach. Żeby ten senior bardziej zamknięty nie czuł się osamotniony, że pójdzie gdzieś i co on tam będzie robił, nikogo nie będzie znał. Więc myślę, że taki kontakt bezpośredni byłby najlepszym kontaktem.

Ekspertcy podkreślali również, że wydarzenia kulturalne organizowane przez seniorów przynoszą wiele korzyści całej społeczności lokalnej. Wzbogacają ofertę kulturalną, pozwalają na wymianę wiedzy i doświadczeń, jak również oferują ciekawy sposób spędzania wolnego czasu:

No bo przynajmniej się coś dzieje, no bo w takich miejscowościach mało jest inicjatywy. Najczęściej mieszkańcy narzekają, że niewiele się dzieje. A tak, jak jest jakaś inicjatywa, to ludzie chętnie przychodzą, a jeszcze jak to jest wcześniej nagłośnione, to tym bardziej. No i do tego jak jest to jakieś cykliczne wydarzenie, to też. Bo wiedzą, czego się spodziewać, wiedzą kto będzie i że będzie sporo ich znajomych i w ciekawy sposób spędzą czas.

Przede wszystkim jest większa oferta kulturalna. Obcowanie z tymi osobami czy bycie na takich wydarzeniach to skarbnica wiedzy i doświadczenia. Więc tutaj wszyscy się chętnie dzielą. No i przede wszystkim urozmaicenie życia kulturalnego miasta i gminy.

SPOTKANIA KULTURALNE

Popularną formą spędzania wolnego czasu przez osoby w wieku 50+ są spotkania o tematyce kulturalnej. Obejmują one szerokie spektrum imprez – począwszy od kameralnych spotkań poświęconych twórczości lokalnych artystów, po duże koncerty operowe, w których uczestniczą setki osób. Jak pokazują wyniki badań, seniorzy – dysponujący sporymi zasobami wolnego czasu – dosyć często biorą udział w tego typu aktywności kulturalnej.

Eksperci, z którymi przeprowadzono wywiady przyznawali jednak, że nie wszystkie osoby w wieku 50+ są jednakowo zaangażowane w tego typu działania. Zazwyczaj w społecznościach lokalnych daje się zauważyć ograniczoną grupę emerytów biorących udział w spotkaniach kulturalnych. Jeden z respondentów zauważa:

Ci, którzy chcą, chodzą na spotkania. Ale jest mało takich aktywnych ludzi. My sami mamy 40-50 osób, które się udzielają.

Także inny organizator życia kulturalnego seniorów podkreśla, że sytuacja zdrowotna czy życiowa wielu osób w wieku 50+ nie pozwala im na uczestniczenie w spotkaniach o tematyce kulturalnej. Ten ekspert mówi również o grupie starszych mieszkańców jego miejscowości, którzy są szczególnie zaangażowani w tego rodzaju działania:

(...) jeśli chodzi o grupę osób uczęszczających tutaj w tych spotkaniach, to oni się chętnie włączają w różnego rodzaju inicjatywy, które organizuje gmina czy mniejszość niemiecka. Wiadomo, nie jest to cała grupa osób starszych. Ktoś z różnych powodów nie chce uczestniczyć, wiadomo, różne przypadki losowe czy rodzinne wpływają na to, ale jest stała grupa przynajmniej 30 osób, na które zawsze można liczyć. Jak tylko coś potrzebujemy, musimy coś zrobić, to oni są.

Respondentów zapytano także o to, kto najczęściej organizuje spotkania o tematyce kulturalnej w miejscowościach, które reprezentują. Ich wypowiedzi wskazują na trzech najważniejszych inicjatorów tego rodzaju spotkań, w których biorą udział seniorzy. Przede wszystkim wymieniane są instytucje, które podejmują się organizowania życia seniorów. Wskazywane są tu przede wszystkim urzędy gminy czy urzędy miasta, które zarazem partycypują w finansowaniu tego typu działań. Drugim źródłem inicjatyw kulturalnych są organizacje pozarządowe:

Głównie tak – gmina [organizuje spotkania kulturalne dla seniorów] i jeszcze Koło Mniejszości Niemieckiej i Rada Sołecka.

Inicjatywa często należy też do samych seniorów, którzy – jak pokazują doświadczenia cytowanego poniżej eksperta – potrafią sami się zorganizować i wypracować swój plan działania:

(...) cała koncepcja tych spotkań została zainicjowana przez seniorów. Oni sami przyszli do gminy dwa lata temu, w listopadzie będzie 2 lata, i co środę – oprócz środy popielcowej – spotykają się o godzinie 10.00. Na początku było to około 10-15 osób, ale jak widać teraz jest to około 30 osób.

Ekspert podkreśla, że inicjatywa osób w wieku 50+, podjęta dwa lata wcześniej zaowocowała regularnymi spotkaniami seniorów. Także wypowiedzi pozostałych ekspertów (organizatorów i osób z otoczenia instytucji włączających się w inicjowanie przedsięwzięć kulturalnych) wskazują na określoną częstotliwość spotkań kulturalnych dla seniorów.

Często spotkania towarzyskie, raz, dwa razy na miesiąc. W miesiącu się staramy, aby raz coś było – to wyjazd do kina, spotkanie integracyjne, biesiada, spotkanie opłatkowe połączone z występami kulturalnymi.

Ten sam ekspert dodaje:

Spotkania organizujemy spontanicznie, ktoś coś raz zrobił i się przyjęło, i potem już jest organizowane cyklicznie.

Na podstawie przywołanych fragmentów wypowiedzi organizatora spotkań kulturalnych dla seniorów można wnioskować, że inicjatywy te są osobom w wieku 50+ potrzebne (jest ich bowiem coraz więcej, cieszą się zainteresowaniem ze strony adresatów), ale też warto zwrócić uwagę na to, że seniorzy wykazują się dużą otwartością na nowe propozycje działań kulturalnych, które często przeradzają się w imprezy cykliczne.

Oferta spotkań poświęconych tematyce kulturalnej, w której mogą uczestniczyć osoby w wieku 50+ wydaje się być dosyć szeroka i zróżnicowana. Niekwestionowanymi liderami w zakresie liczby i form aktywności kulturalnej będą oczywiście większe miasta (przede wszystkim miasto wojewódzkie, czyli Opole), niemniej jednak nawet na wsiach czy w mniejszych miastach organizuje się ciekawe wydarzenia kulturalne lub wyjazdy na większe imprezy, np. koncerty czy spektakle, które odbywają się w dużych miastach. Potwierdzają to opinie ekspertów:

Jest dosyć dużo imprez, dla każdego coś przyjemnego i miłego, a więc można wybrać. Także myślę, że wystarczająco jest imprez dla chętnych. I to, że dużo z nich jest bezpłatna. Ta oferta cieszy się zainteresowaniem osób 50+, sama w nich uczestniczę i widuję znajomych, np. na koncertach.

Operetki, kino, mamy też specjalistów od animacji kulturalnej, tkactwo artystyczne. Inni bawią się w „kroszonki”, stroiki, ozdoby na święta. Jest parę pań z Wysokiej, które się tym zajmują. Czasami podpowiadamy innym, żeby chodzili na spotkania organizowane przez inne organizacje, instytucje.

Organizatorzy spotkań kulturalnych w małych miejscowościach sporo mówią o różnorodnej tematyce spotkań kulturalnych. Wspominają m.in. o spotkaniach z autorami książek, o wieczorach poświęconych tematyce religijnej itp.:

Był wieczór papieski. Współpracujemy też z gminną biblioteką z Polskiej Cerekwi. I też czasami pani dyrektor biblioteki angażuje się w te spotkania. Zaprosi też czasami autora jakiejś książki. I wtedy te spotkania organizujemy tutaj – w centrum kultury. Chyba, że są one późnym wieczorem, to wtedy w bibliotece. Czasami też jakieś promocje książki o zdrowiu, to wykorzystujemy te spotkania tutaj. Wtedy chętnie seniorzy uczestniczą w tych spotkaniach, kupują książki.

Należy jednak zaznaczyć, że doświadczenia ekspertów reprezentujących miasto wojewódzkie są dużo bogatsze. Opole dysponuje sporym zapleczem infrastrukturalnym, które umożliwia mieszkańcom szerszy udział w kulturze. Teatr, kino czy filharmonia są dla nich obiektami łatwo dostępnymi. Jedynym, co może utrudniać seniorom uczestnictwo w imprezach organizowanych w tych obiektach są bariery finansowe, dlatego też organizatorzy starają się, by osoby w wieku 50+ nie musiały ponosić dużych kosztów związanych z udziałem w spotkaniach kulturalnych. Mówi o tym jeden z respondentów:

Współpracujemy z filharmonią, teatrem, szkołą muzyczną, bibliotekami. I często dostajemy bezpłatne wejściówki do filharmonii. Nasi seniorzy korzystają z tego chętnie, nawet jest trochę za mało tych wejściówek, ale nie możemy żądać więcej. Cieszymy się i prawie na każdy koncert symfoniczny, piątkowy, dostajemy wejściówki dla 10-15 osób. Gorzej jest teraz z teatrem, ma mały budżet i w tej chwili do końca roku już nie dostaniemy żadnych wejściówek, nawet ulgowych. Tylko seniorzy, którzy mają kartę seniora mogą liczyć na ulgi. W teatrze będą płacić 13 zł, a w filharmonii 15 zł. Nie jest to dużo, ale zawsze coś. W szkole muzycznej też organizuje się koncerty, na które jesteśmy zapraszani. Bardzo dużo imprez jest w bibliotekach, w tej chwili trwa jesień literacka w miejskiej bibliotece publicznej. Wczoraj było spotkanie ze Stasiukiem. Bardzo dużo tam widziałam słuchaczy z uniwersytetu trzeciego wieku. Kto chce i ma ochotę, to wyjdzie z domu, tym bardziej, żeby w tym okresie zimowym nie siedzieć przed telewizorem i nie oglądać głupot.

Wśród opinii badanych pojawił się jeden głos, wskazujący na to, że oferta spotkań kulturalnych w jego miejscowości jest zbyt duża: różne imprezy kolidują ze sobą, co uniemożliwia osobom zainteresowanym udział we wszystkich ciekawych wydarzeniach kulturalnych. Ekspert zwraca w związku z tym uwagę na konieczność wyznaczenia instytucji odpowiedzialnej za tworzenie harmonogramu imprez kulturalnych:

Ja mam takie zastrzeżenia do organizatorów naszych imprez kulturalnych, bo tak się składa, że w bibliotece wojewódzkiej jest jakieś spotkanie z jakimś pisarzem czy działaczem i w tym samym czasie w miejskiej bibliotece, i to koliduje, i nie wiadomo co wybrać. Jakaś jest komórka w mieście, która tym wszystkim steruje. Nie powinni w tym samym czasie organizować wydarzeń.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W SPOTKANIACH KULTURALNYCH

Określenia struktury uczestników spotkań kulturalnych dokonano w oparciu o analizę rozkładu cech społeczno-demograficznych osób biorących udział w badaniu ankietowym. Ogółem badaniu poddano 28 osób biorących udział w spotkaniach o tematyce kulturalnej.

Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 75 można stwierdzić, że zdecydowaną większość uczestników tego rodzaju działań stanowią kobiety. Ich liczebna przewaga jest znaczna – stanowiły 71,4% ogółu badanych. Na dysproporcję płci wśród seniorów (uczestników spotkań kulturalnych) zwracają też uwagę eksperci:

Częściej kobiety chodzą na takie spotkania, kobieta jest więcej taka działająca, aktywna po pięćdziesiątce.

Najbardziej aktywne są kobiety, 80-85% kobiet, mężczyźni są bardziej leniwi.

Kobiety chętniej uczestniczą w kulturze w ogóle, ponadto stanowią one większość wśród osób po 50. roku życia, stąd też ich przewaga liczebna wśród uczestników spotkań kulturalnych nie jest niczym zaskakującym.

Tabela 75. Płeć osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kobieta	20	71,4
Mężczyzna	6	21,4
Brak danych	2	7,2
Ogółem	28	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Informacje dotyczące wieku badanych, które zawiera tabela nr 76 wskazują na największy udział osób, będących w wieku 60-69 lat wśród uczestników spotkań kulturalnych. Stanowiły one 42,8% ogółu. Co czwarty badany zadeklarował wiek zawierający się w przedziale 70-79 lat. Trzecią pod względem liczebności grupą osób biorących udział w spotkaniach o tematyce kulturalnej były osoby najstarsze, czyli te, które ukończyły 80. rok życia – stanowiły one 17,9% badanych. Z kolei uczestnicy wydarzeń kulturalnych w wieku 50-59 lat stanowili 14,3% ogółu respondentów. Widać wyraźnie, że wśród osób aktywnych w dziedzinie spotkań kulturalnych przeważają sześćdziesięciolatekowie. Są to osoby, które właśnie przeszły na emeryturę, cieszą się zapewne dobrym zdrowiem, a zarazem dysponują wolnym czasem, który chcą aktywnie wykorzystać. Warto przy tym zwrócić uwagę na sporą frekwencję osób powyżej 70. roku życia: wyraźnie potrzeba uczestnictwa w spotkaniach o tematyce kulturalnej jest u tych osób wciąż duża.

Tabela 76. Wiek osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
50-59 lat	4	14,3
60-69 lat	12	42,8
70-79 lat	7	25,0
80 lat i więcej	5	17,9
Ogółem	28	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 77, uczestnicy spotkań o tematyce kulturalnej dzielą się na osoby pozostające w stanie małżeńskim (53,5% wskazań) oraz na osoby owdowiałe (42,9% odpowiedzi). Taki rozkład cech respondentów wynika w głównej mierze z ich wieku. Na jego podstawie można także stwierdzić, że stan cywilny nie różnicuje aktywności seniorów wykazywanej przez nich w odniesieniu do uczestnictwa w spotkaniach kulturalnych.

Tabela 77. Stan cywilny osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Mężatka/żonaty	15	53,5
Wdowa/wdowiec	12	42,9
Brak danych	1	3,6
Ogółem	28	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Rozkład odpowiedzi badanych na pytanie o ich wykształcenie, zaprezentowany w tabeli nr 78 wskazuje na przewagę osób z wykształceniem podstawowym – równo połowa pytanym zadeklarowała ten poziom wykształcenia. Osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym stanowiły jedną czwartą ogółu, zaś wykształcenie średnie wskazało 21,4% indagowanych. Tylko jedna osoba zadeklarowała wykształcenie wyższe. Taka struktura wykształcenia ma z pewnością związek z miejscem zamieszkania respondentów – jeśli badanie przeprowadzone było na wsi lub w małym mieście, to struktura indagowanych najpewniej odpowiada strukturze wykształcenia całej populacji seniorów na tym obszarze.

Tabela 78. Wykształcenie osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Podstawowe	14	50
Zasadnicze zawodowe	7	25
Średnie	6	21,4
Wyższe/pomaturalne	1	3,6
Ogółem	28	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Struktura wieku badanych wykazuje ścisły związek z ich aktywnością zawodową. Wśród respondentów nie znalazła się ani jedna osoba, która zadeklarowałaby, że obecnie podejmuje pracę zawodową. Wszyscy także wskazali na własną emeryturę/rentę jako na główne źródło utrzymania. Oznacza to, że seniorzy uczestniczący w spotkaniach kulturalnych to osoby, które są na emeryturze/rencie i dysponują wolnym czasem, co umożliwia im aktywność kulturalną.

W przeprowadzonym badaniu sprawdzono także miesięczne dochody gospodarstw domowych uczestników spotkań kulturalnych w przeliczeniu na jedną osobę. Rozkład odpowiedzi udzielonych przez badanych, zaprezentowany w tabeli nr 79 wskazuje na największy udział w próbie badawczej osób, dysponujących dochodem mieszczącym się w przedziale 1001-1500 złotych – stanowili oni dokładnie połowę ogółu. Na drugim miejscu sytuują się seniorzy, których dochód zawiera się w granicach 1501-2000 złotych (25% wskazań). Dochód powyżej 2000 złotych zadeklarowało dwoje pytanym. Z kolei po jednej osobie wskazało dochód poniżej 500 złotych i dochód zawierający się w przedziale 501-1000 złotych. Widać więc pewien związek występujący pomiędzy miesięcznymi dochodami badanych a ich udziałem w spotkaniach o tematyce kulturalnej. Wśród ankietowanych

niewiele jest osób o najniższych dochodach, co świadczy o tym, że tego typu aktywność podejmują przede wszystkim ci, którzy przynajmniej niewielką nadwyżkę dochodów mogą przeznaczyć na udział w kulturze.

Tabela 79. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych w przeliczeniu na jedną osobę

	Liczba wskazań	Procent wskazań
500 zł lub mniej	1	3,6
501 – 1000 zł	1	3,6
1001 – 1500 zł	14	50,0
1501 – 2000 zł	7	25,0
Powyżej 2000 zł	2	7,2
Brak danych	3	10,6
Ogółem	28	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Respondenci zostali także zapytani o skład swoich gospodarstw domowych. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 80 można stwierdzić, że jednakowy odsetek badanych (po 35,7%) zamieszkuje ze współmałżonkiem/partnerem oraz z dzieckiem/dziećmi. Co czwarty indagowany wskazywał na współzamieszkiwanie z wnukami, a jedna osoba przyznała, że mieszka z siostrą. niespełna 30% ankietowanych (28,6%) stanowiły osoby zamieszkujące w pojedynkę.

Tabela 80. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Współmałżonek/partner	10	35,7
Dziecko/dzieci	10	35,7
Wnuk/wnuki	7	25,0
Siostra	1	3,6
Mieszkanie w pojedynkę	8	28,6

*Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).

Zaprezentowana powyżej analiza danych społeczno-demograficznych poddanych badaniu osób, uczestniczących w spotkaniach o tematyce kulturalnej pozwala stwierdzić, że przeciętny uczestnik tego typu spotkań to kobieta w wieku 60-69 lat, mężatka, posiadająca wykształcenie podstawowe. Jest to osoba niepracująca zawodowo, utrzymująca się ze świadczenia emerytalno-rentowego. Zamieszkuje ona z rodziną (współmałżonkiem/partnerem i/lub dziećmi), zaś wysokość dochodu przypadającego na jednego członka jej gospodarstwa domowego wynosi 1001-1500 złotych.

AKTYWNOŚĆ OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W SPOTKANIACH KULTURALNYCH

Uczestnicy spotkań o tematyce kulturalnej zostali w pierwszej kolejności zapytani o rodzaje spotkań, w których uczestniczą. Rozkład ich odpowiedzi prezentuje tabela nr 81. Najwięcej badanych (53,6%) zadeklarowało, że biorą udział w spotkaniach z osobistościami świata kultury, artystami, natomiast równo połowa indagowanych wskazała na spotkania, wieczorki i konkursy poetyckie. Na kolejnym miejscu pod względem frekwencji wskazań znalazły się wykłady, spotkania o tematyce kulturalnej, które zaznaczyło 39,3% pytaných. Jednakowy odsetek seniorów (po 17,9%) wskazał wykłady i spotkania o tematyce historycznej oraz spotkania poświęcone twórczości własnej osób po 50. roku życia. Pojedyncze wskazania dotyczyły udziału w dyskusyjnych klubach filmowych oraz spotkaniach autorskich. Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że seniorzy biorący udział w badaniu preferują spotkania w ograniczonym gronie. Lubią zgłębiać wiedzę na tematy kulturalne i historyczne, ale też chętnie zapoznają się z twórczością przedstawicieli swojego pokolenia.

Tabela 81. Rodzaje spotkań kulturalnych, w których uczestniczą respondenci

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Wykłady, spotkania o tematyce kulturalnej	11	39,3
Wykłady, spotkania o tematyce historycznej	5	17,9
Spotkania, wieczorki, konkursy poetyckie	14	50,0
Dyskusyjne kluby filmowe	1	3,6
Spotkania autorskie	1	3,6
Spotkania poświęcone twórczości własnej osób 50+ (np. recytowanie poezji, poezja śpiewana)	5	17,9
Spotkania z osobistościami świata kultury, artystami	15	53,6

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).*

Respondentów poproszono także o określenie, od jak dawna uczestniczą w spotkaniach o tematyce kulturalnej. Dane zamieszczone w tabeli nr 82 pokazują, że wśród ankietowanych dominują wyraźnie osoby, które od niedawna biorą udział w tego rodzaju działaniach kulturalnych. Dokładnie trzy czwarte pytaných zaznaczyło bowiem okres nie dłuższy niż 5 lat. Tylko dwie osoby zadeklarowały, że uczestniczą w spotkaniach kulturalnych od ponad dwudziestu lat. Można zatem przypuszczać, że w przypadku większości indagowanych przeważają ci, którzy rozpoczęli swoją aktywność dopiero po zakończeniu pracy zawodowej i przejściu na emeryturę. Prawdopodobnie zyskali oni wówczas większą ilość wolnego czasu, który mogą przeznaczyć na udział w wydarzeniach kulturalnych. Możliwe też, że w ostatnich latach pojawiło się wiele nowych propozycji spotkań kulturalnych, które przyciągnęły zainteresowanych seniorów.

Tabela 82. Uczestnictwo w spotkaniach kulturalnych – od jak dawna respondenci z nich korzystają

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 5 lat lub krócej	21	75,0
Więcej niż 20 lat	2	7,2
Brak danych	5	17,8
Ogółem	28	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Pytanie o częstotliwość uczestnictwa w spotkaniach o tematyce kulturalnej pokazało, że respondenci wykazują dosyć zróżnicowany poziom zaangażowania w tę formę aktywności. Na podstawie wyników zaprezentowanych w tabeli nr 83 można stwierdzić, że połowa badanych uczestniczy w ponad połowie organizowanych spotkań, przy czym co czwarty ankietowany (25%) twierdził, że uczestniczy we wszystkich spotkaniach oraz także co czwarty (25%) deklaruje uczestnictwo w większości spotkań. Na uczestnictwo średnio w połowie spotkań wskazało 21,4% ankietowanych, zaś co dziesiąty twierdził, że bierze udział w mniej niż połowie tego typu imprez. Mimo że – jak zostało zauważone wcześniej – deklarowana przez uczestników częstotliwość uczestniczenia w spotkaniach kulturalnych jest różna, to jednak wyraźnie dominują osoby, które starają się regularnie włączać w tę aktywność, co pozwala wnioskować o tym, że czerpią z tych spotkań sporą satysfakcję i czują się zmotywowane i zachęcane do tego, by uczestniczyć w kolejnych.

Tabela 83. Częstotliwość uczestniczenia w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział we wszystkich organizowanych spotkaniach	7	25,0
Uczestniczę w większości spotkań	7	25,0
Uczestniczę średnio w połowie spotkań	6	21,4
Uczestniczę w mniej niż połowie spotkań	3	10,8
Brak danych	5	17,8
Ogółem	28	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Próba pogłębienia zagadnienia związanego z częstotliwością uczestniczenia w spotkaniach o tematyce kulturalnej było pytanie o czynniki, które utrudniają seniorom udział w nich. Jak pokazują dane w tabeli nr 84, co trzeci ankietowany (32,1%) zadeklarował, że nic nie ogranicza jego udziału w spotkaniach kulturalnych, co znajduje potwierdzenie we frekwencjach wskazań pojawiających się w poprzednim pytaniu. Oczywiście jest, że skoro nic nie utrudnia tego typu aktywności kulturalnej, to respondenci systematycznie mogą się jej oddawać. Odpowiedzi udzielone przez pozostałych indagowanych pozwalają także wysunąć tezę, że dość rzadko identyfikują oni przeszkody na drodze do uczestnictwa w spotkaniach kulturalnych. Najwięcej respondentów – 5 osób (co stanowi 17,8%

ogółu badanych) przyznało, że stan zdrowia utrudnia im podejmowanie tego rodzaju aktywności. Z kolei trzy osoby (10,8%) stwierdziły, że barierą jest dla nich brak czasu. Po dwie osoby zaznaczyły odpowiedzi związane z brakiem środków finansowych, które mogliby przeznaczyć na opłaty za udział w spotkaniach, opiekowanie się małym dzieckiem lub chorym domownikiem oraz słaby dostęp do informacji o spotkaniach kulturalnych. Wydaje się więc, że w przypadku seniorów biorących udział w badaniu problem niewystarczająco skutecznych kanałów informowania o imprezach kulturalnych nie istnieje, co jest dosyć ciekawe, ponieważ – jak twierdzą eksperci – najskuteczniejszym sposobem dystrybuowania informacji o spotkaniach jest poczta pantoflowa:

Najlepsza jest poczta pantoflowa, nie trzeba reklamy, wystarczy, że któraś z pań poleci, że jej się podoba. Więc zaprasza swoją przyjaciółkę, znajomą, tym bardziej, że ogłaszamy się w radiu, gazecie. To jest istotne.

Najlepiej to przekazuje się słownie, bo nie każdy ogląda telewizję, czyta gazetę. Jeden przekazuje bezpośrednio drugiemu. Im więcej osób uczestniczy w spotkaniach kulturalnych, tym bardziej potem przekazują innym.

Inny ekspert zauważa jednak, że sposób informowania o spotkaniach kulturalnych zależy od rodzaju imprezy:

Jeśli np. grupa organizuje bal seniora, czy jakiś dzień babci, to oprócz tego, że my jako gmina drukujemy ulotki i rozprowadzamy je po sołectwach, to dajemy do informatora gminnego. Jednak najpewniejszą formą komunikacji są seniorzy. Oni sami do siebie dzwonią, bo się znają. Na takie środowe spotkania to mniej ludzi spoza gminy przyjeżdża, ale na bal karnawałowy czy takie spotkania zaplanowane w godzinach popołudniowych bądź wieczornych to ludzie przyjeżdżają.

Duże imprezy wymagają więc odpowiedniego nagłośnienia i reklamy, o czym zdaje się być przekonany także inny organizator spotkań kulturalnych, który wskazuje na następujące kanały informacyjne:

Ogłoszenia, informacje dawane przez przewodniczących kół, Internet. Mamy też lokalną gazetę dla powiatu strzeleckiego.

Pojedynczy seniorzy wskazywali także na takie bariery, utrudniające im uczestnictwo w spotkaniach kulturalnych, jak: częste wyjazdy, ograniczoną sprawność, brak towarzystwa czy trudności z dojazdem do miejsca, w którym odbywają się tego rodzaju imprezy. Ostatnie z wymienionych utrudnień dostrzega także jeden z ekspertów, który stwierdza:

Ważną rolę gra dojazd, są w tym względzie duże utrudnienia, a nie można wszystkich zbierać po wioskach, nawet jeśli chcieliby tego. Trzeba się zmawiać w 3-4 osoby na jeden samochód i wtedy można dojechać na spotkanie do Strzelec. Na paliwo też nie ma, bo emerytury są niskie. Największą barierą są właśnie koszty transportu z wiosek do Strzelec. W Strzelcach też leciał film o Relidze w Domu Kultury, ale ludzie woleli dołożyć kilka złotych i czuć atmosferę prawdziwego kina w Opolu czy Gliwicach. Gdyby był transport, byłoby więcej chętnych. Starsi mają dużo wydatków, opał na zimę, nie wiadomo czy dzieci nie potrzebują pomocy, syn popija, to są skomplikowane przypadki. Nie ma jak się udzielać, gdy nie ma zaplecza finansowego.

Cytowany ekspert nawiązuje także do trudnej sytuacji finansowej osób starszych, która utrudnia im udział w kulturze. Trudno nie brać pod uwagę również i tej bariery. Nie została ona szczególnie mocno zaakcentowana przez biorących udział w badaniu seniorów, co najpewniej wynika z tego, że niewiele było wśród nich osób, których dochód jest ekstremalnie niski. Nie oznacza to jednak, że czynnik finansowy nie rzutuje na możliwość uczestniczenia w imprezach kulturalnych.

Tabela 84. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na to czasu	3	10,8
Nie mam wystarczających środków finansowych na opłaty za spotkania	2	7,2
Informacje na temat spotkań nie zawsze do mnie docierają	2	7,2
Brakuje mi towarzystwa, z którym mógłbym/mogłabym korzystać z tego typu spotkań	1	3,6
Mam trudności z dojazdem do miejsca, w którym odbywają się spotkania	1	3,6
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	5	17,8
Jestem osobą niepełnosprawną, a miejsca, do których organizowane są wyjazdy nie są przystosowane do moich potrzeb	1	3,6
Opiekuję się małym dzieckiem/chorym domownikiem i to utrudnia mi udział w spotkaniach	2	7,2
Często wyjeżdżam	1	3,6
Nic nie ogranicza mojego udziału	9	32,1

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).

Kolejne pytanie dotyczyło osób, które najczęściej towarzyszą badanym w spotkaniach kulturalnych. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 85 można stwierdzić, że relatywnie rzadko respondenci uczestniczą w nich w pojedynkę – wskazało na to 17,8% pytanym. Najwięcej indagowanych (35,7%) deklarowało, że w imprezach tych towarzyszy im współmałżonek lub partner, nieco tylko mniej osób (28,6%) stwierdziło, że na spotkania o tematyce kulturalnej wybierają się wraz z koleżanką/kolegą. Z kolei 14,3% ankietowanych przyznało, że na spotkania takie zabierają wnuki. Pojedyncze osoby wskazywały na inne osoby, tj. sąsiada, przyjaciół. Zaprezentowane dane wskazują na to, że badani najchętniej wybierają się na spotkania kulturalne w towarzystwie bliskich im osób, co pozwala stwierdzić, że ten rodzaj aktywności stanowi formę wspólnego spędzania wolnego czasu.

Tabela 85. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Sam/a	5	17,8
Żona/mąż, partnerka/partner	10	35,7
Kolega/koleżanka	8	28,6
Wnuk/wnuczka/wnuki	4	14,3
Sąsiad	1	3,6
Przyjaciele	1	3,6
Inna osoba	4	14,3

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).*

Uczestnictwo w spotkaniach o tematyce kulturalnej przynosi wiele korzyści, na które wskazywali badani w kolejnym pytaniu. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 86 można stwierdzić, że najczęściej wymienianą przez badanych korzyścią jest możliwość ciekawego spędzenia wolnego czasu, na co wskazało 85,7% pytanym. Ważne jest także zdobywanie i utrzymywanie kontaktów towarzyskich, co zadeklarowało 67,9% ankietowanych. Indagowani często wskazywali także na fakt, że aktywność ta poprawia ich samopoczucie – 46,3% wskazań. Korzyść tę zdają się także dostrzegać eksperci:

Zmienia się życie uczestników, to ważne dla samopoczucia, lepszy nastrój, zdrowie. Jak się ktoś zamknie w domu to podupada na zdrowiu, a jak wyjdzie do ludzi, to jest lepiej. Życie staje się różnorodne.

Z kolei według 28,6% pytanym zajęcia te dają możliwość nabywania nowej wiedzy z dziedziny kultury i historii. Co czwarty badany (25%) docenia natomiast to, że spotkania kulturalne dają mu możliwość rozwijania swoich pasji i zainteresowań. Dwoje badanych wskazało, że udział w spotkaniach kulturalnych umożliwia im wykorzystanie zdobytej wiedzy i umiejętności poza spotkaniami, zaś dla jednej osoby szczególnie ważne jest to, że mogą spotkać się z osobistościami ze świata kultury. Jeden z ekspertów akcentuje także inny walor spotkań kulturalnych. Mianowicie zwraca uwagę na to, że szczególnie aktywni seniorzy są w stanie „zarazić” swoją pasją innych:

[Seniorzy] włączają się ten sposób, że jak połączą bakcyła, to pójdą jeszcze raz i będą namawiać innych do uczestnictwa.

Korzyści dla seniorów wynikające z uczęszczania na spotkania o tematyce kulturalnej syntetycznie ujmuje organizator tej formy aktywności:

Korzyści są bardzo wielkie. Po pierwsze, ludzie wychodzą z domu, integrują się, nawiązują kontakty i poszerzają swoje wiadomości. Tym bardziej, że w wieku starszym ludzie zamykają się w domach, nie wychodzą szczególnie w okresie zimowym. No, bo w lecie są działki. Natomiast to jest bardzo ważne, żeby wyjść z domu i to przynosi wielkie korzyści.

Tabela 86. Korzyści płynące z uczestnictwa w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabycie nowej wiedzy z dziedziny kultury, historii	8	28,6
Zdobycie/utrzymywanie kontaktów towarzyskich	19	67,9
Ciekawy sposób spędzania wolnego czasu	24	85,7
Możliwość spotkania z osobistościami z dziedziny kultury	1	3,6
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	7	25,0
Lepsze samopoczucie	13	46,3
Możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy/umiejętności także poza spotkaniami	2	7,2

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).*

Jedną z najważniejszych korzyści płynących z uczestnictwa w spotkaniach kulturalnych okazała się być możliwość nawiązania i utrzymywania kontaktów towarzyskich. Zagadnieniu temu poświęcone zostało kolejne pytanie, które dotyczyło charakteru tych kontaktów. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 87, tylko jedna osoba nie utrzymuje kontaktów z innymi uczestnikami spotkań poza tymi spotkaniami. Prawie wszyscy indagowani (92,9%) wskazywali na utrzymywanie ze sobą kontaktów towarzyskich, natomiast ponad jedna trzecia z nich (35,7%) deklarowała utrzymywanie kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami. Jedna osoba przyznała z kolei, że utrzymuje ze współuczestnikami spotkań kulturalnych kontakty zawodowe. Odpowiedzi badanych wskazują na znaczenie integracyjnego waloru spotkań o tematyce kulturalnej, co podkreślają również biorący udział w badaniu eksperci (organizatorzy i osoby z otoczenia organizatorów spotkań kulturalnych):

Osobiste kontakty się nawiązuje i one są utrzymywane. Potem na spotkaniu integracyjnym wspominają dawne wyjazdy, spotkania kulturalne.

Są kontakty utrzymywane. Grup spotykających się jest sporo, spotykają się w PZeiR [Polski Związek Emerytów i Rencistów], piją kawę, herbatę i rozmawiają na różne tematy. Trzymają kontakt.

Kontakty są podtrzymywane poza zajęciami. Część się angażuje, spotykają się we własnym gronie.

Tabela 87. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w spotkaniach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie kontaktów towarzyskich z osobami uczestniczącymi w spotkaniach	26	92,9
Utrzymywanie kontaktów zawodowych z osobami uczestniczącymi w spotkaniach	1	3,6
Utrzymywanie kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami	10	35,7
Brak utrzymywania kontaktów z osobami uczestniczącymi w spotkaniach poza tymi spotkaniami	1	3,6

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).

O prezentowanym przez seniorów wysokim stopniu zadowolenia z uczestnictwa w spotkaniach kulturalnych świadczy niewielki odsetek badanych, którzy zdecydowali się wskazać na deficyty aktualnej oferty (tabela nr 88). Co czwarty badany (25%) wyraził pogląd, że tematyka spotkań powinna być bardziej urozmaicona, zaś cztery osoby (14,3%) uważają, że spotkania powinny odbywać się częściej. Otrzymane dane pozwalają stwierdzić, że spotkania o tematyce kulturalnej w obecnym kształcie są dla większości seniorów satysfakcjonujące. Wymagają jedynie drobnych udoskonaleń.

Tabela 88. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty spotkań kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Spotkania powinny odbywać się częściej	4	14,3
Tematyka spotkań powinna być bardziej urozmaicona	7	25,0

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).

Pytanie o podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie spotkań kulturalnych miało na celu sprawdzenie, czy osoby w wieku 50 i więcej lat mają wpływ na charakter tych spotkań. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 89 można stwierdzić, że podmiotem, który pełni kluczową rolę w podejmowaniu decyzji o treści, formie i zakresie spotkań o tematyce kulturalnej jest osoba organizująca spotkanie. Takiej odpowiedzi udzieliło łącznie 46,3% pytanych. Odpowiedź udzielana niemal równie często wskazywała na instytucje gminne jako na decydentów w sprawie spotkań kulturalnych – łącznie 42,9% respondentów wskazało właśnie na te podmioty. O odpowiedzialności zarządu organizacji pozarządowej organizującej spotkania przekonanych jest 21,4% ankietowanych, natomiast na uczestników spotkań wskazało 14,3% indagowanych. Najrzadziej wymieniano pracowników instytucji organizującej spotkania kulturalne – 10,8% wskazań.

Z wypowiedzi ekspertów reprezentujących podmiot, który – zdaniem badanych – najczęściej podejmuje decyzje o treści, formie i zakresie działań kulturalnych wynika, że co prawda gmina wspiera tego typu inicjatywy finansowo i organizacyjnie, niemniej jednak jest otwarta na propozycje

uczestników. Innymi słowy, jest instytucją, która stwarza warunki do odbywania się spotkań, jednak wpływ na ich charakter mają głównie sami uczestnicy:

(...) gmina nie narzuca [programu czy treści spotkań]. My proponujemy. Gmina wspiera finansowo. Też nie chcemy ich zostawiać, żeby sami sobie wszystko finansowali. Wspieramy ich też tak, że bezpłatnie udostępniamy im to miejsce, żeby mogli się spotykać. Pilnujemy tego, żeby nikt inny w środę o 10.00 tu nie przychodził. Mają tu zawsze te 2-3 godziny i mogą robić co chcą. A jak wyjdzie pomysł od samych seniorów i stwierdzimy, że jest warty uwagi to wspieramy finansowo. Są to środki budżetu gminy przeznaczone na działalność ośrodka kultury, ale są to niewielkie koszty.

Tabela 89. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie spotkań kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zarząd organizacji pozarządowej organizującej spotkania	6	21,4
Pracownicy instytucji organizującej spotkania	3	10,8
Osoby organizujące spotkania	13	46,3
Uczestnicy spotkań	4	14,3
Gmina/rada Gminy/Urząd Gminy	12	42,9

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).*

Kolejne pytanie dotyczyło częstotliwości uczestnictwa respondentów w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją spotkań kulturalnych. Deklaracje badanych, których zestawienie liczbowe zostało przedstawione w tabeli nr 90 wskazują na dosyć dużą aktywność badanych w tym zakresie. Połowa badanych (50%) zadeklarowała największą częstotliwość włączania się w tego typu zajęcia, zakreślając odpowiedź „zawsze”. Z kolei co dziesiąty ankietowany (10,7%) przyznał, że robi to bardzo często, a 17,9% pytanych przyznało, że angażują się od czasu do czasu. Z kolei 10,7% indagowanych przyznało, że w ogóle nie włączają się w organizację zajęć o tematyce kulturalnej. Uzyskane dane pozwalają stwierdzić, że badani są na ogół aktywni nie tylko w obszarze uczestnictwa w spotkaniach kulturalnych, ale też czują się odpowiedzialni za całokształt działań podejmowanych w tym obszarze.

Tabela 90. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją spotkań kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak, zawsze	14	50,0
Tak, bardzo często	3	10,7
Tak, od czasu do czasu	5	17,9
Nie włączam się w organizację spotkań	3	10,7
Brak danych	3	10,7
Ogółem	28	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Szczegółowe odpowiedzi badanych dotyczące przyczyn, dla których nie włączają się w organizowanie spotkań o tematyce kulturalnej, zaprezentowane w tabeli nr 91 pokazują zaledwie kilka wymienionych przez respondentów przyczyn. Troje badanych stwierdziło, że nie mają odpowiednich umiejętności oraz wiedzy, aby włączyć się w to działanie, zaś pojedyncze osoby podały takie powody, jak: brak odczuwania potrzeby włączania się w organizowanie tego rodzaju spotkań, brak wyraźnie skierowanej do respondenta prośby o włączenie się w takie działanie oraz powody zdrowotne.

Tabela 91. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację spotkań kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nie mam odpowiednich umiejętności, wiedzy	3	10,8
Nie mam takiej potrzeby	1	3,6
Nikt mnie o to nie prosił	1	3,6
Z powodów zdrowotnych	1	3,6

*Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).

Respondentów zapytano też o uczestnictwo w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat. Rozkład odpowiedzi badanych prezentuje tabela nr 92. Wynika z niej, że zdecydowana większość uczestników spotkań kulturalnych bierze udział także w innych zajęciach – wskazują na to deklaracje 75% badanych. Brak zaangażowania w inne rodzaje zajęć zadeklarowało 17,8% respondentów. Potwierdza się więc zasada, zgodnie z którą osoby starsze wykazujące aktywność na jednym polu, skłonne są do angażowania się równocześnie w inne działania.

Tabela 92. Uczestnictwo osób korzystających ze spotkań kulturalnych w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	21	75,0
Nie	5	17,8
Brak danych	2	7,2
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród innych działań kulturalnych wymienionych przez respondentów znalazły się przede wszystkim wycieczki – wskazało na nie 35,7% ankietowanych. Po dwie osoby wymieniły zajęcia kulinarne i spotkania emerytów, zaś jedna podała szkolenia. Trzy osoby wybrały kategorię „inne”. Szczegółowe dane prezentuje tabela nr 93.

Tabela 93. Inne zajęcia kulturalne organizowane dla osób w wieku 50+, w których biorą udział uczestnicy wyjazdów kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Wycieczki	10	35,7
Zajęcia kulinarne	2	7,2
Spotkania emerytów	2	7,2
Szkolenia	1	3,6
Inne	3	10,8

*Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=28).

Eksperti, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione wyrazili przekonanie, że spotkania kulturalne stanowią bardzo istotną formę codziennej aktywności osób starszych. Są one ważne dla nich samych, jak również dla osób z ich otoczenia. Jak zauważa jeden z pytanych:

Widać, że to troszeczkę tych seniorów aktywizuje do wyjścia z domu. Pokazanie tego, co się ma.

Inny z kolei zwraca uwagę na fakt, że tego rodzaju spotkania mają znaczenie także dla młodszych pokoleń. Dzięki temu, że spotykają się z seniorami dochodzi do utrwalenia więzi międzypokoleniowej – seniorzy mają okazję, aby zbliżyć się do młodzieży, znaleźć wspólny język poprzez dzielenie się z nimi swoimi doświadczeniami:

Na pewno młodzież korzysta z doświadczeń starszych ludzi i to, że są starsi i w tej chwili jest trend na „młody, piękny i zdrowy”, to starszy też trzeba szanować, bo starsi mają dużo

doświadczenia, swoje przeżyli i przekazują swoje mądrości młodym. Starsi ludzie przeżyli historię naocznie i mogą dużo przekazać młodym.

Eksperti wyrażają także przekonanie, że aktywność seniorów pozytywnie wpływa na całe ich rodziny. Niejednokrotnie to właśnie osoby starsze swoim przykładem zachęcają młodszych członków swoich rodzin do aktywności kulturalnej:

Na pewno korzystają na tym rodziny seniorów. Cieszą się, że rodzice wyszli z domu, wychodzą też z rodzicami z domu. To korzyści z reguły towarzyskie, uaktywniające, jeden drugiego napędza kulturalnie i aktywnościowo.

Korzyści z tego czerpie również cała społeczność lokalna, ponieważ aktywni kulturalnie seniorzy są widoczni i potrafią swoją pasją inspirować do działania innych, o czym przekonuje indagowany organizator tej formy aktywności:

Ludzie na pewno się angażują w jakiś sposób. Jeśli ktoś ich poprosi, współpracują. We wszystkich dziedzinach nie działamy. Ale jak ktoś nas prosi jako związek o coś, to pomagamy. To, że istniejemy pokazuje, że jesteśmy, że nie jesteśmy anonimowi, że jeszcze nam się chce. Społeczność lokalna nas zauważa, dowiadyuje się czegoś od nas, to ich inspiruje.

WARSZTATY TANECZNE

Wśród wyodrębnionych obszarów aktywności kulturalnej osób z kategorii 50+ w województwie opolskim pojawią się także warsztaty taneczne. Stanowią one działania przyciągające grono odbiorców charakteryzujących się specyficznymi predyspozycjami psychofizycznymi.

W opinii ekspertów dość trudno znaleźć osoby zainteresowane tego typu działaniami. W pewnej mierze jest to efekt specyfiki lokalnej społeczności, która stanowiła przedmiot zainteresowania badawczego:

Jest taka stała grupa, ok. 10 pań, które właśnie uczestniczą w tych różnych zajęciach, które my im proponujemy, natomiast trudno jest tak pozyskać nowe osoby, czasem ktoś się pojawia jednorazowo na zajęciach. (...) myślę, że tutaj jest troszkę takie ospałe to społeczeństwo.

Badani eksperci podkreślali, że organizowane przez nich warsztaty dość często ściśle wiążą się także z innymi formami aktywności ruchowej. Uczestnictwo w zajęciach z zakresu tańca uzupełniane jest takimi działaniami jak nordic walking czy gimnastyka:

Nasze projekty są zawsze związane z zajęciami ruchowymi, a tańce, które ja prowadzę są jedną z form. (...) poza tymi zajęciami są inne – gimnastyka czy marsze z kijami w terenie. (...) staram się uzyskać informację zwrotną od pań, czego by więcej chciały, jakich form, co je bardziej interesuje.

Taka specyfika zajęć powoduje, że poprawia się kondycja psychofizyczna osób uczestniczących w tej formie aktywności, co stanowi niewątpliwą korzyść – nie tylko dla nich samych, ale także dla szerszej rozumianej społeczności lokalnej:

[Zajęcia taneczne] mają głównie na celu po prostu służyć seniorom w tym sensie, że każdy ruch, każda koordynacja ruchowa, koordynacja ruchu z muzyką jest pożyteczna.

W opinii niektórych ekspertów dzięki zajęciom tanecznym możliwa staje się integracja. Udział w spotkaniach pozwala na wyjście z izolacji seniorów, stwarza okazję do włączenia się w główny nurt życia społecznego. Ponadto warsztaty taneczne stanowią okazję do wykazania się inicjatywą i zaprezentowania własnych pomysłów szerszym grupom. Te kwestie w wielu przypadkach są poważnym problemem dla osób z kategorii 50+:

Zmierzamy do tego, aby była integracja. Są osoby, które samotnie tu żyją, więc mają okazję na integrację, zaprzyjaźnianie się, na spędzanie wspólnie czasu. Poza tym też mają okazję pokazania swojej aktywności, swoich inicjatyw (...).

Niektórzy badani eksperci wskazywali na szereg inicjatyw skoncentrowanych wokół tańca, które mają miejsce na badanym terenie. Ich opinie świadczą o znaczącym wsparciu instytucjonalnym dla podejmowanych w tym zakresie inicjatyw:

Oferta jest bogata, wszyscy mamy dużo pomocy z urzędu, nikt nie jest pozostawiony sam sobie. Każdy może uczestniczyć, tu jest bardzo fajne, mamy miłe kierownictwo, nikt nikomu nie ubliży. Ta oferta cieszy się zainteresowaniem osób w wieku 50+.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB PODEJMUJĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ W RAMACH WARSZTATÓW TANECZNYCH

Badaniu poddano ogółem 24 osoby, które uczestniczą w warsztatach tanecznych. W grupie tej zdecydowanie przeważały kobiety – stanowiły one 84% ogółu. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 94.

Tabela 94. Płeć osób uczestniczących w warsztatach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kobieta	20	84
Mężczyzna	2	8
Brak danych	2	8
Ogółem	24	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Odnotowany rozkład płci może wynikać z większego zainteresowania kobiet zajęciami artystycznym, w szczególności muzycznymi i tanecznymi. Kobiety wykazują z reguły wyższy poziom zainteresowania czynnym uczestnictwem w kulturze. Częściej niż mężczyźni podejmują działalność twórczą i artystyczną.

Indagowani eksperci zwracają uwagę na trudności, które wynikają z marginalnej obecności mężczyzn na warsztatach tanecznych – nie możliwe jest realizowanie zajęć z zakresu tańca towarzyskiego, jednak instruktorzy potrafią zaproponować alternatywne formy zajęć, które są równie atrakcyjne dla zainteresowanych kobiet:

Ponieważ brak nam mężczyzn na zajęciach, więc pójdzie w kierunku tańca towarzyskiego z mężczyzną nie udałoby nam się, więc instruktor wybiera raczej układy, pracuje w układach.

Pań jest około 20, różnie przychodzą, bo to nie jest obowiązek ani nie jest odpłatne, a panów przychodzi 5-6 i w stosunku do tych panów albo organizuje się coś parami, albo w większości przypadków organizuje się tańce czy widowiska zbiorowe, grupowe.

Tabela nr 95 przedstawia rozkład wieku w badanej grupie respondentów. Otrzymane dane wskazują, że wśród osób angażujących się w zajęcia muzyczne dominują przedstawiciele kategorii wiekowej 60-69 lat (42%). Nieco mniej liczną grupę stanowią osoby w wieku 50-59 lat (33%). Po dwóch badanych stanowią kategorie uczestników w przedziale 70-79 lat oraz powyżej 80 lat. Ponadto dwóch respondentów nie określiło swojego wieku.

Odnotowany rozkład wieku badanej grupy wynika ze specyfiki omawianych form aktywności – wymagają one dużego wydatkowania energii i dobrej kondycji fizycznej. Udział respondentów z najmłodszej kategorii może być jednak ograniczony przez zaangażowanie w obowiązki zawodowe i wypełnianie obowiązków rodzinnych.

Tabela 95. Wiek osób uczestniczących w warsztatach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 50 do 59 lat	8	33
Od 60 do 69 lat	10	42
Od 70 do 79 lat	2	8
80 lat i więcej	2	8
Brak danych	2	8
Ogółem	24	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród osób uczestniczących w warsztatach tanecznych najliczniej reprezentowane są osoby pozostające w małżeństwie (50%). Rzadziej w omawianą formę aktywności angażują się respondenci rozwiedzeni (21%) oraz wdowy i wdowcy (17%). Tylko jeden respondent zaliczył się do kategorii panny/kawalerowie, a dwóch nie określiło swojego stanu cywilnego. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 96.

Tabela 96. Stan cywilny osób uczestniczących w tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Panna/kawaler	1	4
Mężatka/żonaty	12	50
Rozwódka/rozwodnik	5	21
Wdowa/wdowiec	4	17
Brak danych	2	8
Ogółem	24	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Struktura wykształcenia osób podejmujących działalność w ramach zajęć tanecznych odzwierciedlona w tabeli nr 97 wskazuje na dominację osób z wykształceniem wyższym (46%). Mniej licznie reprezentowane są grupy legitymujące się wykształceniem średnim (38%). Incydentalnie respondenci deklarowali wykształcenie podstawowe i zasadnicze zawodowe (łącznie 8%). Dwie osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Otrzymane dane wskazują zatem na widoczną korelację pomiędzy wykształceniem, a zainteresowaniem zajęciami tanecznymi.

Tabela 97. Wykształcenie osób uczestniczących w zajęciach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Podstawowe	1	4
Zasadnicze zawodowe	1	4
Średnie	9	38
Wyższe	11	46
Brak danych	2	8
Ogółem	24	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Badani to w większości osoby niepracujące (58%). Podkreślić jednak należy, że jedna trzecia pytanych określiła się jako osoby aktywne zawodowo (33%). Dwie osoby nie określiły swojego statusu zawodowego. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 98.

Tabela 98. Aktywność zawodowa osób uczestniczących w zajęciach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	8	33
Nie	14	58
Brak danych	2	8
Ogółem	24	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Prawie trzy czwarte pytanych twierdzi, że ich głównym źródłem utrzymania jest świadczenie emerytalne lub rentowe (71%). Dla znaczącej grupy badanych zasadniczym źródłem utrzymania jest jednak praca (17%). Jedna osoba udzieliła innej odpowiedzi, a dwie nie odniosły się do tej kwestii. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 99.

Tabela 99. Główne źródło utrzymania osób uczestniczących w zajęciach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Własna emerytura/renta	17	71
Wynagrodzenie za moją pracę	4	17
Inne	1	4
Brak danych	2	8
Ogółem	24	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Ze źródłami dochodu wiąże się status ekonomiczny. Osoby biorące udział w badaniu proszono o określenie dochodu przypadającego na jednego członka ich gospodarstwa domowego. Dane

zawarte w tabeli nr 100 wskazują na dość dobrą kondycję finansową uczestników warsztatów tanecznych. Najczęściej wskazywano na dochody 1501-2000 złotych (25%), nieco mniej liczna była grupa deklarujących dochody w granicach od 501 do 1000 złotych (21%), a jeszcze mniej badanych określiło je jako mieszczące się w przedziale 1001-1500 złotych (17%). Tylko trzy osoby zadeklarowały dochody w wysokości powyżej 2000 złotych. Podkreślić także należy, że żaden z badanych nie zaliczył się do kategorii osób osiągających dochody poniżej 501 zł na jednego członka gospodarstwa domowego.

Tabela 100. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w warsztatach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
501 – 1000 zł	5	21
1001 - 1500 zł	4	17
1501 – 2000 zł	6	25
Powyżej 2000 zł	3	13
Brak danych	2	8
Ogółem	24	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Analiza zaprezentowanych powyżej danych dotyczących cech społeczno-demograficznych pozwala na sporządzenie profilu osoby uczestniczącej w warsztatach tanecznych. Najczęściej jest to nieaktywna zawodowo kobieta w wieku 60-69 lat, legitymująca się wykształceniem wyższym lub średnim. Główne źródło jej utrzymania stanowi emerytura lub renta. Najczęściej uczestniczka zajęć tanecznych jest zamężna. Jej sytuacja finansowa jest przeciętna. Należy jednakże podkreślić, że w badanej grupie znalazła się spora reprezentacja osób aktywnych zawodowo, dla których praca jest głównym źródłem utrzymania.

Taki profil jest zasadny także zdaniem indagowanych ekspertów. Poniżej przytoczony fragment wypowiedzi jednej z ekspertek potwierdza omówioną powyżej specyfikę uczestników zajęć tanecznych:

My tu, to prawie same kobiety. Raczej jest więcej osób 60+ (...).

AKTYWNOŚĆ OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W ZAJĘCIACH TANECZNYCH

Respondenci biorący udział w warsztatach tanecznych to osoby, których staż w tych formach aktywności jest niewielki – żaden z badanych nie zadeklarował, że dłużej niż pięć lat uczestniczy w omawianej działalności.

Powyższa sytuacja może wskazywać na fakt, że omawiane zajęcia są stosunkowo nową propozycją w ofercie instytucji kultury, co sprawia, że nie ukonstytuowało się jeszcze grono uczestników o długim stażu. Na taką specyfikę warsztatów zwracali także uwagę niektórzy eksperci relacjonujący ich genezę:

Trzy lata temu zbieraliśmy grupę i wtedy też około 10 pań uczestniczyło w wieku 50, 60+. To był taki 3-miesięczny program zajęć, które 3 razy w tygodniu się odbywały i jako kontynuacja już w kolejnym roku starałam się pozyskać środki lokalnie, ponieważ program Pro Kobieta 50+ co roku też startuje (...). I tak właśnie zawiązała się ta grupa, różne rotacje były, bo część z pań później przestała uczestniczyć, dołączyły nowe, ale jest taka stała grupka – 10 osób, które dalej już w tych kontynuacjach finansowanych przez gminę uczestniczą.

W badaniach wzięli udział wyłącznie uczestnicy warsztatów tanecznych, lecz jedna z osób zadeklarowała, że bierze udział w zajęciach, które mają charakter choreoterapeutyczny.

Badani poproszeni zostali także o określenie częstotliwości uczestnictwa w zajęciach tanecznych. Otrzymane odpowiedzi zawiera tabela nr 101. Ich analiza wskazuje, że uczestnicy w wysokim stopniu angażują się w działania. Najczęściej badani deklaruowali, że uczestniczą we wszystkich zajęciach (42%). Nieco mniej liczna była kategoria deklarujących udział w większości zajęć (33%). Nieliczni badani deklaruowali, że biorą udział w mniej niż połowie zajęć (17%). Tylko jedna osoba odpowiedziała, że uczestniczy średnio w połowie warsztatów.

Tabela 101. Częstotliwość uczestnictwa w warsztatach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział we wszystkich działaniach	10	42
Uczestniczę w większości działań	8	33
Uczestniczę średnio w połowie warsztatów	1	4
Uczestniczę w mniej niż połowie warsztatów	4	17
Brak danych	1	4
Ogółem	24	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Otrzymany rozkład odpowiedzi świadczy o dużej systematyczności udziału respondentów w omawianych zajęciach. W zasadniczej mierze jest to efekt specyfiki omawianej formy aktywności, która wymaga regularności udziału i dużego nakładu sił i energii.

Wysoki poziom zaangażowania badanych w warsztaty taneczne i duża częstotliwość udziału w spotkaniach nie oznaczają jednakże, że uczestnicy nie natrafiają na bariery ograniczające aktywność. Są powszechnie wskazywane przez badanych. Większość respondentów uważa, że głównym problemem są koszty i dojazd do miejsca, w którym odbywają się spotkania (54%). Pozostali respondenci zwracali uwagę na zły stan zdrowia i deficyt informacji o odbywających się zajęciach (po 8%). Inne czynniki były wskazywane dość incydentalnie. Wśród nich pojawiły się: brak odpowiedniego towarzystwa, z którym można korzystać z tego typu zajęć i brak środków finansowych na opłaty za zajęcia. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 102.

Tabela 102. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na nie czasu	2	8
Nie mam wystarczających środków finansowych na opłaty za zajęcia	1	4
Brakuje mi towarzystwa, z którym mógłbym korzystać z tego typu zajęć	1	4
Informacje o warsztatach nie zawsze do mnie docierają	2	8
Program i tematyka warsztatów nie zawsze są dla mnie atrakcyjne	3	13
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	2	8
Dojazd/koszty	13	54

**Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=24).

W prezentowanej analizie koncentrowano się także na korzyściach, jakie odnoszą osoby w wieku 50+ z uczestnictwa w warsztatach tanecznych. Tabela nr 103 zawiera rozkład odpowiedzi uczestników. Niemal wszyscy pytani stwierdzili, że udział w warsztatach pozwala im na rozwój umiejętności muzycznych i tanecznych (92%). Bardzo liczna była grupa podkreślających, że najistotniejszą korzyścią jest możliwość zdobycia lub utrzymania kontaktów towarzyskich (46%). Dość często wskazywano także na możliwość spędzenia wolnego czasu w sposób ciekawy (33%) oraz nabycie nowej wiedzy i umiejętności z dziedziny muzyki (29%). Nieco rzadziej badani wskazywali na poprawę samopoczucia (25%). Mniej liczna były kategoria zwracających uwagę na rozwój pasji i zainteresowań, który staje się możliwy poprzez udział w warsztatach tanecznych (17%). Jeden respondent za korzyść płynącą z udziału w zajęciach uznał także możliwość spotkania ze znanymi ludźmi, osobistościami.

Tabela 103. Korzyści płynące z uczestnictwa w zajęciach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabycie nowej wiedzy i umiejętności z dziedziny muzyki	7	29
Rozwój umiejętności muzycznych i/lub tanecznych	22	92
Zdobycie/utrzymywanie kontaktów towarzyskich	11	46
Ciekawie spędzenie wolnego czasu	8	33

Możliwość spotkania ze znanymi ludźmi, osobistościami	1	4
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	4	17
Lepsze samopoczucie	6	25

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=24).*

Badani eksperci podkreślali szereg korzyści, jakie wynikają z uczestnictwa w zajęciach tanecznych. Do najistotniejszych z pewnością należy aktywizacja społeczna, która ujawnia się także w innych obszarach działań. Ponadto niezwykle istotny jest aspekt integracyjny zajęć – zdaniem cytowanej poniżej ekspertki uczestnictwo w nich przekłada się na zacieśnianie więzi społecznych pomiędzy uczestnikami:

Część osób otwiera się też na inne zajęcia, są namawiane przez panie, które uczestniczą tutaj, do uczestniczenia w innych formach kulturalnych, np. w wyjściach do teatru. Na pewno uczestniczki się integrują i to je motywuje też żeby przychodzić częściej. Od strony praktycznej to akurat tańce są w ogóle formą integrującą bardzo, więc taką pozytywną energię im dają. Myślę, że to jeszcze pogłębia ten efekt.

Kolejna ekspertka podkreśla wpływ udziału w warsztatach na samoocenę uczestników. Jej zdaniem warsztaty taneczne bardzo mocno rzutują na poprawę samopoczucia osób biorących w nich udział. Dzięki zaangażowaniu w tę formę aktywności wyraźnie poprawia się ich kondycja fizyczna i zmieniają się postawy życiowe:

Pokazanie [w czasie publicznej imprezy] tego co te zajęcia dały buduje członków, mają poczucie, że to już stanowi coś takiego fajnego. Tak to rośnie i tak to się rodzi. Świetnie się bawią przede wszystkim. Patrząc na część grupy, to są osoby starsze, które powiedzmy już się tak nie angażują w jakąś zabawę taką żywą, chociaż uczestniczą oczywiście. Dużo żywotności wykazują, więcej niż by się tradycyjnie myślało o tym wieku.

Inna ekspertka bardzo mocno podkreśla rolę zajęć tanecznych w zakresie poprawy sprawności fizycznej i stanu zdrowia uczestników. Poprzez tę formę aktywności następuje wyraźna aktywizacja seniorów – zarówno w wymiarze społecznym, jak i czysto biologicznym. Są to zmiany na tyle znaczące, że zdaniem ekspertki przekładają się na przeobrażenie całokształtu funkcjonowania osób biorących udział w tych działaniach:

Przekłada się to też na kondycję fizyczną, człowiek jest sprawniejszy, mamy tu dużo ćwiczeń, codziennie chodzą na gimnastykę. Te zajęcia dają nowe życie, człowiek się inaczej czuje, a nie, że nic go nie cieszy i jest taki klapnięty. (...) życie się zmienia dzięki tym zajęciom, człowiek jest bardziej radosny, smutki są zepchnięte na margines świadomości, człowiek się cieszy, jest pełny życia.

Kolejną poruszaną kwestią była obecność osób, które towarzyszą respondentom w warsztatach tanecznych. Zdecydowanie najwięcej badanych zadeklarowało, że w takich wydarzeniach uczestniczy samodzielnie (50%). Dość liczna była kategoria deklarujących towarzystwo koleżanki lub kolegi (33%). Incydentalne były wskazania świadczące o udziale w zajęciach z współmałżonkiem/partnerem (13%).

Tylko jeden z respondentów zadeklarował, że w zajęciach uczestniczy wraz z wnukami. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 104.

Tabela 104. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w działaniach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Sam/a	12	50
Z żoną/mężem, partnerem/partnerką	3	13
Z kolegą/koleżanką	8	33
Z wnukiem/wnuczką/wnukami	1	4

**Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=24).

Powyższy rozkład odpowiedzi wskazuje, że dla badanych brak towarzystwa nie stanowi szczególnego problemu (co ujawniło się także w przypadku wyżej analizowanej kwestii dotyczącej barier utrudniających udział w zajęciach tanecznych – żaden z badanych nie zwrócił uwagi na brak odpowiedniego towarzystwa jako na czynnik ograniczający udział w zajęciach). Można sądzić, że uczestnicy zaangażowani w warsztaty taneczne spotykają w czasie zajęć osoby o podobnych zainteresowaniach i pasjach, co staje się podstawą wytworzenia więzi społecznej między nimi. Z pewnością też ta forma aktywności jest na tyle specyficzna, że zaangażowane w nią osoby wyróżniają się szczególnymi cechami osobowościowymi i kompetencjami kulturowymi (potwierdza to struktura wykształcenia uczestników). Sprawia to, że dość trudne może okazać się znalezienie współtowarzyszy zajęć w najbliższym otoczeniu

Respondentów poproszono także o odpowiedź na pytanie, czy korzystają z wiedzy i umiejętności zdobytych podczas zajęć tanecznych poza nimi. Zaledwie 42% badanych stwierdziło, że takie sytuacje mają miejsce w ich przypadku. Pozostali nie wykorzystują kompetencji, umiejętności i wiedzy zdobytych w ramach warsztatów poza nimi.

Respondenci, którzy zadeklarowali, że uczestnictwo w zajęciach przynosi korzyści także w innych sytuacjach życiowych najczęściej mówili o lepszym samopoczuciu i wykorzystywaniu umiejętności nabytych w czasie warsztatów podczas zabaw tanecznych.

Omawiane badania koncentrowały się również wokół specyfiki kontaktów towarzyskich i integracyjnego oddziaływania zajęć tanecznych na uczestników. Respondenci byli proszeni o określenie charakteru kontaktów, jakie łączą ich z innymi osobami biorącymi udział w zajęciach. Rozkład odpowiedzi zawarty w tabeli nr 105 wskazuje, że zdecydowana większość badanych utrzymuje kontakty z osobami, z którymi wspólnie uczestniczy w zajęciach – tylko trzy osoby zadeklarowały brak takich relacji.

Tabela 105. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w warsztatach tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie kontaktów towarzyskich z osobami uczestniczącymi w zajęciach tanecznych	17	70
Utrzymywanie kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami z osobami uczestniczącymi w zajęciach tanecznych	3	13
Brak utrzymywania kontaktów z osobami uczestniczącymi w zajęciach tanecznych	3	13
Brak danych	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=24).

Zaprezentowane powyżej dane wskazują na zdecydowaną dominację kontaktów o charakterze towarzyskim (70%). Zdecydowanie rzadziej respondenci określali charakter kontaktów jako oparty o wspólne zainteresowania (13%). Nikt nie zadeklarował utrzymywania kontaktów opartych o pracę zawodową.

Także badani eksperci podkreślali rolę zajęć tanecznych w nawiązywaniu i rozwijaniu kontaktów społecznych. Wedle niektórych indagowanych udział w tych przedsięwzięciach bardzo mocno wpływa na intensyfikację relacji społecznych z pozostałymi osobami biorącymi udział w zajęciach:

[Uczestnicy] chodzą na piwo, spotkania, imprezy dla seniorów robione z okazji dnia seniora itd. To nasza grupa się schodzi, nie tylko na imprezach, ale również po domach. Ich życie się zmienia, albo jadą na wczasy całą grupą. Wczoraj wyjechali na parę dni. Albo jak któraś grupa jedzie na wczasy lub na kurację, to proponuje innym razem. Są bardziej aktywni i zintegrowani.

Kolejną analizowaną kwestią były deficyty dotyczące organizacji zajęć tanecznych. Dane zawarte w tabeli nr 106 wskazują, że nie wszyscy badani udzielili odpowiedzi na pytanie dotyczące sugerowanych zmian w zakresie realizowanych w omawianym obszarze działań. Brak odpowiedzi może wynikać z faktu, że badani nie dostrzegają żadnych deficytów w odniesieniu do warsztatów tanecznych. Osoby udzielające odpowiedzi zwracały przede wszystkim uwagę na konieczność zwiększenia ich częstotliwości (33%). Incydentalnie zwracano uwagę na konieczność urozmaicenia tematyki zajęć oraz zmianę czasu trwania zajęć (po 8%).

Tabela 106. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie realizacji warsztatów tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Działania powinny odbywać się częściej	8	33
Tematyka zajęć powinna być bardziej urozmaicona	2	8
Czas trwania zajęć powinien ulec zmianie	2	8
Inne	1	4

**Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=24).

Powyższe wyniki świadczą jednoznacznie o potrzebie zwiększenia częstotliwości zajęć, co może być efektem wysokiej oceny ich atrakcyjności. Można wnioskować, że obecna formuła organizacyjna zajęć jest postrzegana jako odpowiednia i nie wymaga znaczących zmian.

Badani poproszeni zostali także o wskazanie podmiotów odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie warsztatów tanecznych. Najczęściej pojawiały się deklaracje świadczące o tym, że to osoby prowadzące zajęcia w zasadniczy sposób decydują o ich tematyce i formach organizacyjnych (63%). Mniej liczna była zbiorowość badanych twierdzących, że w tych kwestiach decydują pracownicy instytucji kultury organizującej zajęcia (21%). Incydentalnie pojawiały się odpowiedzi świadczące o przypisywaniu istotnego znaczenia w zakresie organizacji samym uczestnikom oraz zarządowi instytucji, pod egidą której odbywają się zajęcia. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 107.

Tabela 107. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie warsztatów tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zarząd organizacji pozarządowej organizującej zajęcia	1	4
Pracownicy instytucji kultury organizującej zajęcia	5	21
Osoby prowadzące zajęcia	15	63
Uczestnicy spotkań	2	8

**Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=24).

Powyższy rozkład odpowiedzi świadczy o znikomym wpływie uczestników na aspekty organizacyjne zajęć tanecznych. Są oni jedynie biernymi odbiorcami i nie uczestniczą w przygotowywaniu i organizacji działań grupy, której są członkami.

Powyższe ustalenia potwierdza rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące angażowania się respondentów w organizację zajęć tanecznych. Aż 72% pytanym nie włącza się w ten aspekt

działalności. Nieliczną grupę stanowią osoby deklarujące, że zawsze lub od czasu do czasu uczestniczą w organizacji zajęć (łącznie 12%). Ponadto 16% nie udzieliło odpowiedzi na pytanie dotyczące ich zaangażowania. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 108.

Tabela 108. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji warsztatów tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak, zawsze	1	4
Tak, od czasu do czasu	2	8
Nie włączam się w organizację zajęć	17	72
Brak danych	4	16
Ogółem	24	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Indagowani eksperci zwracają jednakże uwagę, że wśród uczestników zajęć tanecznych prowadzona jest działalność zmierzająca do ich aktywizacji w sferze organizacyjnej. W ramach projektów, w których osadzone są warsztaty, organizowane są szkolenia, mające pobudzić do szerszego włączania się w różnorodne formy aktywności społecznej. Zdaniem ekspertki, której wypowiedź cytowana jest poniżej, niejednokrotnie przynoszą one pozytywne efekty:

Program Pro Kobieta 50+ jest zawsze kończony szkoleniem kilkudniowym na liderki aktywności. Te panie z różnych miast, gdzie realizujemy programy, wybrane panie, które chętnie się włączają w takie lokalne inicjatywy, mają czas i takie zacięcie do tego, to przechodzą takie szkolenie, żeby potem wspierać nas instruktorów i realizować to co by chciały zrobić, żeby poczuły się pewniej i mogły coś właśnie na swoją rękę też zorganizować lokalnie. Teraz co prawda te kolejne programy, które są finansowane z gminy nie kończą się warsztatami szkoleniowymi (...). Panie też zacieśniają coraz bardziej więzi i coraz chętniej one też organizują sobie rajdy, nordic walking, np. co pół roku tu w okolicy połączone z grillem czy ogniskiem.

Badani zostali także poproszeni o wskazanie przyczyny niskiego zaangażowania w działania związane z organizacją zajęć. Zgromadzone odpowiedzi wskazują przede wszystkim na niską ocenę własnego potencjału w tym zakresie – badani najczęściej mówili, że nie mają wiedzy i umiejętności pozwalających na czynne włączanie się w organizację zajęć (33%). Ponadto wskazywano na brak takiej potrzeby (17%) i brak inicjatywy instytucjonalnej – niektórzy respondenci mówili, że nie zostali poproszeni o włączenie się w działalność organizacyjną (13%). Szczegółowe dane zawiera tabela nr 109.

Tabela 109. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań w zakresie warsztatów tanecznych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nie mam na to czasu	1	4
Nie posiadam odpowiednich umiejętności, wiedzy	8	33
Nie mam takiej potrzeby	4	17
Nikt mnie o to nie prosił	3	13
Inne powody	1	4

**Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=24).

Uczestnicy warsztatów tanecznych poproszeni zostali także o odpowiedź na pytanie, czy biorą udział w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat. Odpowiedzi respondentów były mocno zróżnicowane. Ponad połowa (54%) przyznała, że omawiane zajęcia są jedynymi formami aktywności, w których biorą udział. Pozostali udzielali jednak odpowiedzi, które świadczą o tym, że zajęcia taneczne są jednymi z wielu form aktywności podejmowanych przez nich. W wypowiedziach tej grupy badanych pojawiły się wskazania na: warsztaty teatralne, koncerty muzyczne, wyjazdy teatralne, kluby brydżowe itp. Powyższa sytuacja może wynikać z konieczności mocnego skoncentrowania się na zajęciach tanecznych – ich specyfika wymaga dużego zaangażowania, co sprawia, że ich uczestnicy mogą nie dysponować czasem ani energią, by angażować się w inne formy aktywności.

Podsumowując część raportu dotyczącą zajęć tanecznych należy zwrócić uwagę na specyfikę tych form aktywności. Z jednej strony stanowią one propozycję skierowaną do grona odbiorców o pewnych predyspozycjach osobowościowych i fizycznych, z drugiej jednak okazuje się, że zainteresowanie tymi zajęciami jest bardzo duże. Badani eksperci zwracali uwagę, że dość często warsztaty taneczne uzupełniane są dodatkowymi formami aktywności ruchowej – takie organizowanie działań ma na celu poprawę stanu zdrowia i podniesienie poziomu aktywności ruchowej seniorów. W szczególności odbiorcami propozycji działań związanych z tańcem są kobiety o wysokim poziomie wykształcenia, w dobrej sytuacji materialnej, których stan zdrowia i kondycja fizyczna pozwalają na czynne angażowanie się w zajęcia ruchowe. Efekty uczestnictwa w warsztatach tanecznych to nie tylko lepszy stan zdrowia, ale i wzrost integracji społecznej uczestników. Przekłada się to na znaczącą poprawę samopoczucia osób angażujących się w tę formę aktywności.

WYJAZDY KULTURALNE

Wyjazdy kulturalne są popularną formą aktywności wśród osób w wieku późnej dorosłości. Wyjazdy do kina, teatru, muzeum czy opery są organizowane przez różne instytucje działające w województwie opolskim, a zainteresowanie nimi pozwala twierdzić, że jest to dla seniorów atrakcyjny sposób spędzania wolnego czasu. O tym, że osoby starsze chętnie uczestniczą w życiu kulturalnym w swoim mieście są przekonani eksperci, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione. Mówią o tym w sposób następujący:

Osoby starsze, które już przeszły na emeryturę lub rentę bardzo chętnie uczestniczą w zajęciach kulturalnych, bardzo lubią chodzić do teatru, filharmonii i w ogóle do wszystkich placówek kulturalnych, jakie są w naszym mieście.

(...) na pewno jest łatwiej w naszym mieście [uczestniczyć w wydarzeniach kulturalnych], bo jest więcej placówek kulturalnych, a gorzej jest w innych miastach. Dlatego nieraz zapraszamy do filharmonii, teatru w ramach naszych możliwości.

Nie wszędzie jednak oferta kulturalna jest na tyle obszerna i urozmaicona, by mogła satysfakcjonować osoby starsze. Dlatego też organizuje się wyjazdy kulturalne, które stawiają sobie za cel umożliwienie seniorom uczestnictwa w rozmaitych formach rozrywki. Wspomina o tym jeden z indagowanych reprezentujący środowisko seniorów w małym mieście:

Zainteresowanie osób 50+ [wyjazdami kulturalnymi] jest ogromne dlatego, że sam Prudnik nie dysponuje ofertą kultury wysokiej, ponadto w Prudniku nie ma kina. Stąd wyjazdy do kina cieszą się ogromnym powodzeniem.

Zdarzają się także wyjazdy, podczas których możliwe jest skorzystanie z różnych atrakcji kulturalnych naraz. Osoby starsze mogą dzięki temu intensywnie uczestniczyć w różnych imprezach kulturalnych, co opisuje jeden z organizatorów tego typu wyjazdów:

Na wyjazdach też jest dużo imprez kulturalnych, koncerty. Jak jesteśmy w Krynicy to chodzimy na wszystkie imprezy organizowane w ramach naszego pobytu. Bardzo chętnie uczestniczymy też w innych imprezach: muzea, biblioteki.

Organizowaniem tego typu wyjazdów zajmują się różne instytucje. Najczęściej podejmują się tego uniwersytety trzeciego wieku, organizacje pozarządowe oraz instytucje kultury, które w swojej ofercie mają zajęcia dla osób w wieku senioralnym. Jeden z organizatorów stałych wyjazdów mówi o genezie tego typu przedsięwzięć, wskazując na stowarzyszenie, pod auspicjami którego organizuje się wyjazdy kulturalne, jako na ich bezpośredniego inicjatora:

To wyszło od stowarzyszenia, które prowadzi UTW Pokolenia Złotego Wieku. My żeśmy zaproponowali wyjazd po raz pierwszy do opery i on się cieszył powodzeniem. To była chwytliwa opera, chwytliwy tytuł, z pięknymi ariami. I później się posypały głosy, żeby robić to regularnie, to będziemy jeździć. I rzeczywiście bierzemy autokar trzydziesto- lub pięćdziesięciopięćosobowy, bo takim dysponuje Prudnik. Ale jakbyśmy wzięli stuosobowy, to tyle by było.

Autor cytowanej wypowiedzi podkreśla, że wyjazdy kulturalne cieszą się dużym zainteresowaniem ze strony seniorów, co można wiązać z wielkością miejscowości, którą zamieszkują. Mieszkańcy małych miast i wsi mogą odczuwać większą potrzebę korzystania ze zorganizowanych wyjazdów kulturalnych, ponieważ na co dzień mają utrudniony dostęp do kultury wysokiej.

Instytucje organizujące wyjazdy kulturalne starają się utrzymać regularność tego typu aktywności. Organizatorzy (eksperti) przedstawiali nawet podczas wywiadów ramowe harmonogramy tego typu wyjazdów:

Koła wyjeżdżają na prezentacje, np. w Olszowie, koło się mobilizuje. (...) operetka trzy razy w roku w Gliwicach, trzy razy [w roku] na spektakle. W roku jest 5-6 wyjazdów. Te wyjazdy mają charakter stały, podobny, powtarzają się co roku.

Bierzemy udział w święcie inwalidy co roku. Staramy się dostać co roku pieniążki, aby zapłacić za autobus i wysłać ludzi. (...) organizujemy też wyjazdy na święto kwiatów w Otmuchowie.

Jednocześnie respondenci mocno akcentują zależność, jaka występuje między sytuacją materialną seniorów i ich możliwościami uczestnictwa w wyjazdach kulturalnych. Podkreślają, że aby móc pozwolić sobie na taki wyjazd, trzeba dysponować pieniędzmi, których emerytom często brakuje. Dlatego też instytucje organizujące wyjazdy kulturalne starają się pozyskiwać sponsorów, którzy przynajmniej częściowo zrefundują koszty takiego przedsięwzięcia. Jeden z indagowanych mówi o stałym sponsorze, który wspiera aktywność seniorów zrzeszonych w reprezentowanej przez niego organizacji:

Od trzech lat mamy takiego mecenasa, firmę Comex. Na spotkanie opłatkowe emerytów firma zabezpiecza grupę z operetki gliwickiej, śpiewają arie. Ze szkoły muzycznej w Katowicach też przyjeżdża zespół, kwartet smyczkowy. Ta firma wspiera środowisko emerytów, a jej właściciel to przyjaciel emerytów. On zabezpiecza na spotkaniu opłatkowym co roku część artystyczną.

Jednak posiadanie sponsora jest sytuacją wyjątkową. Inni eksperci zwracali bowiem uwagę na trudności związane z brakiem finansowania wyjazdów dla seniorów. W wypowiedzi jednej z ekspertek można znaleźć odwołanie do przeszłości, kiedy publiczny system wsparcia ułatwiał osobom starszym, o ograniczonej sprawności, udział w imprezach kulturalnych:

Kiedy istniał jeszcze fundusz PFRON-owski były duże dotacje z PCPR-u. Ci, którzy mieli grupę niepełnosprawności, głównie umiarkowaną i znaczną dostawali dofinansowanie. Angaż tych ludzi na turnusy rehabilitacyjne był spory. W roku pojechały nawet cztery autobusy na turnusy czternastodniowe. Na miejscu były zajęcia kulturalne, wieczorki, zwiedzanie okolic, ciekawe prelekcje i ludzie byli zadowoleni i dobrze się czuli. Dziś jest tego mniej, bo wybierają się tylko ci, którzy mogą, mają środki finansowe. Staramy się dotacje uzyskać, ale to są dotacje skromne.

Można zatem stwierdzić, że uczestnictwo w tej formie aktywności kulturalnej, jaką są wyjazdy kulturalne jest w istotnej mierze uzależniony od zewnętrznych funduszy, jakie uda się pozyskać organizatorowi. Ponadto eksperci zwracali także uwagę na to, że frekwencja podczas takich wyjazdów jest uzależniona od konkretnej propozycji – tematyki czy celu wyjazdu:

Uczestnictwo zależy od tego czy ludziom podejrze temat. Są to z reguły ludzie z wioski, którzy oddali swoje gospodarstwa dzieciom. Te zajęcia kulturalne łączą się ze środowiskiem danej wsi, czy jest mniejszość, czy kluby.

Oferta wyjazdów kulturalnych – aby mogła być uznana za atrakcyjną – musi więc wychodzić naprzeciw zainteresowaniom konkretnych kategorii seniorów.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W WYJAZDACH KULTURALNYCH

Kolejną przebadaną grupą seniorów byli uczestnicy wyjazdów kulturalnych. Ogółem badaniu poddano 25 takich osób.

Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 110 zdecydowaną większość uczestników tego typu wyjazdów stanowią kobiety (23 osoby – 92%). Wśród badanych znalazło się tylko dwóch mężczyzn. Także eksperci dostrzegają przewagę kobiet wśród uczestników wyjazdów kulturalnych. Jeden z nich twierdzi:

W większości są to kobiety, 85% kobiet, reszta to mężczyźni. One bardzo chętnie uczestniczą we wszystkich imprezach, jakie są organizowane, zwłaszcza w zajęciach regularnie organizowanych.

Przewagę kobiet można uzasadnić przede wszystkim nadreprezentacją przedstawicielek tej płci w populacji powyżej 50. roku życia. Ponadto kobiety – seniorki cieszą się na ogół lepszym zdrowiem, co ułatwia im podejmowanie różnych form aktywności. Warto wspomnieć o jeszcze jednym powodzie, dla którego akurat panie są bardziej aktywne na tym polu – mówi o nim pytany ekspert:

Kobiety są najbardziej aktywne, dla rozrywki, zabicia czasu, wypełnienia czasu.

Cytowana osoba uważa, że kobiety mają sporo wolnego czasu, który chcą wypełnić, czemu mają służyć wyjazdy kulturalne. Uzasadnienie to wydaje się być słuszne, szczególnie jeśli uwzględni się fakt, że kobiety wdowieją wcześniej i pozostają samotne, toteż poszukują zajęcia, które wypełni im czas oraz towarzystwa, które zniweluje negatywne skutki życia w pojedynkę.

Tabela 110. Płeć osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kobieta	23	92
Mężczyzna	2	8
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 111, wiek uczestników wyjazdów kulturalnych jest zróżnicowany, jednak przeważają wśród nich sześćdziesięciolatek: osoby w wieku 60-69 lat stanowią aż 68% badanych. Rzadziej w tej formie aktywności kulturalnej uczestniczą osoby w wieku 70-79 lat (20%). W grupie badanych znalazło się ponadto dwoje osiemdziesięciolatek oraz jedna

osoba w wieku 50-59 lat. Taka struktura wieku badanych świadczy o tym, że najbardziej zaangażowani w uczestnictwo w wyjazdach kulturalnych są młodzi emeryci – osoby, które zakończyły aktywność zawodową, a jednocześnie cieszą się na tyle dobrym zdrowiem, aby móc podjąć wysiłek związany z wyjazdem.

Tabela 111. Wiek osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
50-59 lat	1	4
60-69 lat	17	68
70-79 lat	5	20
80 lat i więcej	2	8
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród uczestników wyjazdów kulturalnych przeważają wdowy oraz wdowcy – łączny ich odsetek wyniósł 52%. Na drugim miejscu znalazły się osoby pozostające w małżeństwie (32%), na kolejnym zaś – osoby rozwiedzione (12%). Jedna osoba zadeklarowała pozostawanie w orzeczonej prawnie separacji. Szczegółowe dane prezentuje tabela nr 112. Wyniki te należy zestawić ze strukturą badanych według płci i wieku: skoro zdecydowaną większość stanowią kobiety będące w wieku 60-79 lat, to naturalną – demograficzną konsekwencją tego faktu jest ich pozostawanie we wdowieństwie.

Tabela 112. Stan cywilny osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Mężatka/żonaty	8	32
Rozwódka/rozwodnik	3	12
Wdowa/wdowiec	13	52
Separowany/separowana	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Struktura wykształcenia badanych, zaprezentowana w tabeli nr 113 pozwala wnioskować o największym udziale osób z wykształceniem średnim wśród uczestników wycieczek kulturalnych. Stanowią one 64% ogółu, podczas gdy mniej więcej co trzeci indagowany deklaruje wykształcenie wyższe. Jedna osoba przyznała się do posiadania wykształcenia zasadniczego zawodowego. Należy zauważyć, że wśród badanych nie ma osób z wykształceniem podstawowym ani też z niepełnym podstawowym, a jednocześnie przeważają ci, którzy legitymują się wykształceniem co najmniej średnim. Pozwala to wnioskować o pozytywnej zależności pomiędzy wykształceniem respondentów a ich uczestnictwem w wyjazdach kulturalnych: potrzeby kulturalne osób lepiej wykształconych zdają się być w tym obszarze bardziej rozbudzone niż to ma miejsce w przypadku osób z niższym wykształceniem.

Tabela 113. Wykształcenie osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zasadnicze zawodowe	1	4
Średnie	16	64
Wyższe/pomaturalne	8	32
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wszyscy badani zadeklarowali ponadto, że nie pracują obecnie zawodowo. Wszyscy też utrzymują się z własnej emerytury lub renty. Jest to ściśle związane z przeciętnym wiekiem badanych. Osoby powyżej 60. roku życia obecnie rzadko są aktywne zawodowo i najczęściej utrzymują się ze świadczeń emerytalno-rentowych.

Jak stwierdzono wcześniej, uczestnictwo w wyjazdach kulturalnych jest związane z koniecznością ponoszenia pewnych nakładów finansowych, dlatego też badanym zadano pytanie o wysokość miesięcznych dochodów ich gospodarstw domowych w przeliczeniu na jedną osobę. Stosowne dane uwzględnione zostały w tabeli nr 114. Przede wszystkim należy zauważyć, że żadna z badanych osób nie zaznaczyła przedziału dochodów poniżej 501 złotych. Oznacza to, że wśród respondentów nie ma osób znajdujących się w ekstremalnie trudnej sytuacji materialnej. Największa frekwencja wskazań dotyczyła przedziału 1501-2000 złotych – 36% odpowiedzi. Tylko jedna osoba mniej zaznaczyła przedział 501-1000 złotych (32% wskazań). Natomiast taka sama ilość badanych (po 16%) wskazała dochód 1001-1500 złotych oraz powyżej 2000 złotych. Warto zaznaczyć, że respondenci osiągający dochód do 1500 złotych i ci, których dochód przekracza tę kwotę tworzą dwie niemal jednakowo liczne grupy. Oznacza to, że na wyjazdy kulturalne mogą sobie pozwolić wszyscy, niezależnie od wysokości dochodów. Zapewne różna będzie częstotliwość uczestnictwa w tego typu przedsięwzięciach – osoby mniej zamożne będą w nich brały udział rzadziej niż ci, którzy dysponują wysokim dochodem, niemniej jednak można stwierdzić, że sytuacja finansowa nie uniemożliwia udziału w wyjazdach kulturalnych.

Tabela 114. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych w przeliczeniu na jedną osobę

	Liczba wskazań	Procent wskazań
501 - 1000 zł	8	32
1001 - 1500 zł	4	16
1501 - 2000 zł	9	36
Powyżej 2000 zł	4	16
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Respondenci zostali także zapytani o skład ich gospodarstw domowych. Jak wynika z danych zawartych w tabeli nr 115, niemal połowa badanych (48%) prowadzi jednoosobowe gospodarstwo

domowe. Z kolei jedna trzecia zamieszkuje wspólnie ze współmałżonkiem/partnerem, zaś trzy osoby zadeklarowały, że mieszkają z dziećmi.

Tabela 115. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Współmałżonek/partner	9	36
Dziecko/dzieci	3	12
Mieszkanie w pojedynkę	12	48

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Zaprezentowana powyżej analiza cech społeczno-demograficznych pozwala na określenie typowego uczestnika wycieczek kulturalnych: jest to kobieta w wieku 60-69 lat, niepracująca zawodowo emerytka, wdowa, żyjąca w pojedynkę, posiadająca wykształcenie średnie, dla której głównym źródłem utrzymania jest własne świadczenie emerytalne.

AKTYWNOŚĆ OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W WYJAZDACH KULTURALNYCH

Analizę odpowiedzi udzielanych przez respondentów należy rozpocząć od określenia rodzajów wyjazdów kulturalnych, w których uczestniczą. Dane umieszczone w tabeli nr 116 pokazują, że do najczęściej wymienianych celów wyjazdów kulturalnych seniorzy zaliczyli udział w koncercie operowym lub operetkowym oraz w spektaklu teatralnym. W obydwu przypadkach odsetek wskazań wyniósł 68%. Na drugim miejscu znalazły się *ex aequo* wyjazdy do kina oraz wyjazdy mające na celu poznanie kultury danego miejsca, regionu, które wybrało po 48% badanych, zaś trzecim pod względem frekwencji wskazań celem wyjazdów kulturalnych okazały się być wyjazdy do muzeum (44% odpowiedzi). Seniorzy wybierają się także do miejsc kultu religijnego (40% wskazań) oraz na spotkania z osobistościami świata kultury, twórcami i artystami (36% wskazań). Nieco rzadziej celem wyjazdów kulturalnych jest udział w wieczorkach, konkursach poetyckich (20% odpowiedzi) czy udział w spotkaniach poświęconym prezentacji własnej twórczości osób w wieku 50+ (16% wskazań). Z kolei dwie osoby wskazały wczasy jako rodzaj wyjazdu kojarzącego im się z uczestnictwem w kulturze, natomiast po jednym głosie uzyskały takie imprezy kulturalne, jak pikniki przy muzyce i koncerty w filharmonii. Wyraźnie widać, że największym zainteresowaniem emerytów cieszą się takie wydarzenia kulturalne, do których na co dzień nie mają dostępu. Teatr, opera, a nawet kino są obiektami, których nie ma na wsiach czy w małych miastach, stanowią więc one atrakcję dla seniorów. Odpowiedzi, jakich udzielali badani świadczą ponadto o ich zainteresowaniu dziedzictwem kulturowym różnych miejsc, jak również religią. Zorientowanie na historię, tradycję i religię zdaje się być charakterystyczne dla tego pokolenia.

Tabela 116. Rodzaje wyjazdów kulturalnych, w których uczestniczą respondenci

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Wyjazdy do kina	12	48
Wyjazdy do teatru	17	68
Wyjazdy mające na celu poznanie kultury danego miejsca, regionu	12	48
Wyjazdy na spotkania z osobistościami, twórcami, artystami	9	36
Wyjazdy na spotkania nt. twórczości własnej osób 50+ (recytowanie poezji, poezja śpiewana itp.)	4	16
Wyjazdy na wieczorki, konkursy poetyckie	5	20
Wyjazdy do opery, operetki	17	68
Wyjazdy do muzeum	11	44
Wyjazdy do miejsc kultu religijnego	10	40
Pikniki przy muzyce	1	4
Wyjazdy do filharmonii	1	4
Wczasy	2	8

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Kolejne pytanie zadane badanym dotyczyło tego, od jak dawna biorą oni udział w wycieczkach krajoznawczych. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 117, najczęściej respondentów (32%) przyznało, że uczestniczą w tego typu imprezach nie dłużej niż 5 lat. Z kolei 28% z nich wskazało okres od 5 do 10 lat. Natomiast jednakowa ilość osób (po 16%) zadeklarowała, że biorą udział w wycieczkach krajoznawczych od 10 do 20 lat i powyżej 20 lat. Uzyskany rozkład odpowiedzi w zestawieniu z wiekiem badanych pozwala przypuszczać, że znaczna część respondentów rozpoczęła swoje uczestnictwo w wycieczkach krajoznawczych kiedy zakończyła aktywność zawodową. Większa ilość wolnego czasu i dosyć dobra kondycja zdrowotna sprzyjają z pewnością popularności tej formy rekreacji.

Tabela 117. Uczestnictwo w wyjazdach kulturalnych – od jak dawna respondenci z nich korzystają

	Liczba wskazań	Procent wskazań
5 lat lub krócej	8	32
Powyżej 5 lat do 10 lat włącznie	7	28
Powyżej 10 lat do 20 lat włącznie	4	16
Więcej niż 20 lat	4	16
Brak danych	2	8
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Zbadano także częstotliwość uczestniczenia przez badanych w wycieczkach kulturalnych. Najwięcej pytanym (40%) zadeklarowało, że uczestniczą w większości organizowanych wycieczek. Z kolei 28% ankietowanych stwierdziło, że uczestniczą w mniej niż połowie wycieczek. Na uczestnictwo w połowie wycieczek wskazało 16%. Tyle samo osób przyznało, że uczestniczą we wszystkich tego typu wydarzeniach. Respondenci są więc dosyć mocno podzieleni, biorąc pod uwagę częstotliwość udziału w wycieczkach kulturalnych, niemniej jednak dominują osoby, których uczestnictwo w nich ma charakter regularny.

Tabela 118. Częstotliwość uczestniczenia w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział we wszystkich organizowanych wyjazdach	4	16
Uczestniczę w większości wyjazdów	10	40
Uczestniczę średnio w połowie wyjazdów	4	16
Uczestniczę w mniej niż połowie wyjazdów	7	28
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Aby poznać przyczyny różnej częstotliwości uczestniczenia w wycieczkach kulturalnych, badanym zadano pytanie o czynniki, które utrudniają im tego rodzaju aktywność. Szczegółowe dane prezentuje tabela nr 119. Najczęściej wybierana przez respondentów odpowiedź wskazuje na to, że informacje na temat wyjazdów nie zawsze docierają do zainteresowanych. Problem ten wydaje się być poważny, ponieważ wskazało na niego aż 56% indagowanych. Co istotne – nie wszyscy organizatorzy zdają sobie sprawę z konieczności usprawnienia kanałów komunikowania o wyjazdach kulturalnych. Świadczy o tym wypowiedź jednego z ekspertów, który uważa, że przekazywanie informacji kanałami nieformalnymi jest wystarczająco skuteczne:

W tej chwili jest to kwestia poczty pantoflowej, tablica ogłoszeń, która jest przy naszym wejściu i tam są na bieżąco informacje aktualizowane. Ponadto wchodzi do biura i pytają: „co robicie?”, „gdzie jedziecie?”, albo przynoszą sami oferty i mówią, żebyśmy to zrobili. Już teraz poczta pantoflowa lub efekt halo [są najskuteczniejsze].

Inni organizatorzy starają się jednak iść z duchem czasu i poza tradycyjnymi narzędziami informowania (tablica ogłoszeń czy poczta pantoflowa) wprowadzają także komunikowanie za pośrednictwem Internetu:

Mamy tablicę ogłoszeń, też informujemy przewodniczących kół, żeby powiadomili swoich. Zaczynamy wprowadzać też komputery, dostaliśmy już jeden od wojewody, koło „Osiedle” ma swoją stronę www, adres internetowy. Będziemy robili wszystko, aby mieć stronę internetową.

Kolejną pod względem frekwencji wskazań odpowiedzią był brak wystarczających środków finansowych, które pozwoliłyby respondentom na częstsze uczestnictwo w wycieczkach – argument ten podało łącznie 40% ankietowanych. Oznacza to, że prawdopodobnie tylko niektórzy badani

dysponują takim dochodem, który umożliwi im udział we wszystkich wyjazdowych imprezach kulturalnych. Można więc przypuszczać, że gdyby wycieczki były tańsze, więcej osób byłoby zainteresowanych bardziej regularnym udziałem w nich. Wspomina o tym jedna z organizatorek tego typu wyjazdów, która zwraca uwagę na to, że instytucje organizujące takie wyjazdy potrzebują finansowego wsparcia z zewnątrz:

Problemów mamy bardzo dużo, przede wszystkim brak środków na działalność. Nie mamy za co uczestniczyć w kulturze, musimy chodzić i żebrać. Nie mamy sponsorów.

Jednakowy odsetek badanych (po 16%) wskazał brak czasu oraz nie zawsze atrakcyjną ofertę wyjazdową jako czynniki utrudniające im uczestnictwo w wyjazdach kulturalnych. Trzy osoby przyznały z kolei, że nie pozwala im na to stan zdrowia, zaś pojedyncze wskazania dotyczyły niepełnosprawności respondenta, która ogranicza mu pełne korzystanie z oferty instytucji kultury oraz braku towarzystwa, z którym można byłoby udać się na koncert, seans filmowy itp. Okazuje się więc, że seniorzy raczej nie są osobami samotnymi – wyniki badań pokazują bowiem, że badanym na ogół nie brakuje towarzystwa, z którym mogliby spędzać wolny czas. Natomiast stan zdrowia bywa obiektywną barierą utrudniającą im udział w życiu kulturalnym.

Tabela 119. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na to czasu	4	16
Nie mam wystarczających środków finansowych na opłaty związane z wyjazdami	10	40
Informacje na temat wyjazdów nie zawsze do mnie docierają	14	56
Brakuje mi towarzystwa, z którym mógłbym korzystać z tego typu wyjazdów	1	4
Wyjazdy nie zawsze są atrakcyjne	4	16
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	3	12
Jestem osobą niepełnosprawną, a miejsca, do których organizowane są wyjazdy nie są przystosowane do moich potrzeb	1	4
Nic nie ogranicza mojego udziału	8	32

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Następne pytanie dotyczyło osób, które najczęściej towarzyszą badanym w wyjazdach kulturalnych. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 120 można stwierdzić, że relatywnie rzadko respondenci wybierają się na wycieczki w pojedynkę – wskazało na to 36% ankietowanych. Najwięcej indagowanych (72%) deklarowało, że w wyjazdach kulturalnych towarzyszy im koleżanka/kolega. Mniej osób (36%) stwierdziło, że na wycieczki wybierają się wraz z żoną/mężem lub

partnerką/partnerem. Co ciekawe, seniorzy zabierają także na wycieczki swoje wnuki – wskazało na to czworo badanych – oraz dzieci (jedno wskazanie). Także organizatorzy dostrzegają rosnące zainteresowanie udziałem w wyjazdach kulturalnych członków rodzin respondentów. Jeden z nich mówi:

(...) do nas przychodzą coraz młodszy ludzie, którzy szybciej przechodzą na emeryturę. Przychodzą pięćdziesięciolatkowie, a nawet nam się zdarzają ich dzieci, córki, synowie, którzy mówią: „A mama jedzie, to ja chętnie pojedę”.

Zaprezentowane dane wskazują na to, że badani najchętniej wybierają się na wyjazdy kulturalne w towarzystwie bliskich im osób, co pozwala stwierdzić, że ten rodzaj aktywności stanowi formę wspólnego spędzania wolnego czasu oraz sprzyja budowaniu więzi międzypokoleniowej.

Tabela 120. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Sam/a	9	36
Żona/mąż, partnerka/partner	7	28
Kolega/koleżanka	18	72
Dziecko/dzieci	1	4
Wnuk/wnuczka/wnuki	4	16
Emeryci z koła	1	4
Inna osoba	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź. Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).*

Badani zostali poproszeni o wskazanie korzyści, które płyną z uczestnictwa w wyjazdach kulturalnych. Zestawienie ich odpowiedzi prezentuje tabela nr 121. Prawie wszyscy badani (96%) stwierdzili, że jest to ciekawy sposób spędzania wolnego czasu. Także eksperci zwracają uwagę na fakt, że ten rodzaj rozrywki pozwala seniorom na oderwanie się od codzienności, przeżycie czegoś niezwykłego:

Ci, którzy jadą do kina odreagowują. Zazwyczaj są obciążeni dodatkowymi obowiązkami – wnuki, gospodarstwo, obiady dla rodziny, koszenie trawy. Kino rano, bo rano wnuki są w szkole, tak by mogli do 14.00 wrócić. Odreagowują w kinie, przeżywają katharsis, mają lepszy humor potem, pozytywnie to działa na rodzinę.

Z kolei ponad połowa respondentów (52%) docenia możliwość nabycia nowej wiedzy z dziedziny kultury i historii. Seniorzy mogą nauczyć się czegoś nowego, rozbudzona zostaje ich ciekawość świata. Jak zauważa jeden z organizatorów wyjazdów kulturalnych – osoby starsze są poprzez to zmuszane do wysiłku intelektualnego, co jest dla nich bardzo korzystne:

[Seniorzy uczestniczący w wyjazdach kulturalnych] poszerzają swoją wiedzę, umiejętności, bardzo ważna jest gimnastyka mózgu, jednak przypominają sobie ze swoich dawnych lat wyjścia na imprezy kulturalne i inne.

Jednakowy odsetek respondentów (po 40%) wskazał zdobycie/utrzymywanie kontaktów towarzyskich oraz poprawę samopoczucia jako korzyści płynące z uczestnictwa w wyjazdach kulturalnych. Wydaje się, że wskazania te należy rozpatrywać łącznie, ponieważ możliwość spędzania czasu w miłym towarzystwie przekłada się na dobre samopoczucie. Jak twierdzi jeden z ekspertów:

Starsi mają naturalną chęć spotkania się i rozmowy.

Także inni respondenci, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione wskazują na poprawę jakości życia tych seniorów, którzy aktywnie i regularnie uczestniczą w wyjazdach kulturalnych. Zauważają, że wyrabia się w nich naturalna potrzeba utrzymywania kontaktów z ludźmi, które wypełniają ich wolny czas i sprawiają, że nie czują się oni samotni. Świadczą o tym cytowane poniżej wypowiedzi:

Ludzie szukają, zwłaszcza osoby samotne, jakiś spotkań, wyjazdów, bo mają czas wypełniony, poznają nowe osoby. Liczy się aspekt towarzyski.

[Dzięki wyjazdom kulturalnym] życie się zmienia, niektórzy stają się bardziej aktywni, dążą do spotkań, są zadowoleni, nie są odosobnieni, nie czują się samotni, szukają kontaktu, stają się bardziej towarzyscy.

Korzyści bardzo duże, bo każdy wyjazd kulturalny integruje wszystkie osoby w wieku poprodukcyjnym.

Zawiera się znajomości, przyjaźnie, miłości, dwie czy trzy pary się skojarzyły.

Co piąty badany (20%) docenia możliwość rozwijania swoich pasji i zainteresowań dzięki udziałowi w wyjazdach kulturalnych, zaś 16% uznaje za korzyść możliwość spotkania się w trakcie imprez kulturalnych z osobistościami ze świata kultury. Jedna osoba uznała, że korzyścią jest dla niej możliwość wykorzystania zdobytej dzięki wyjazdom wiedzy i umiejętności w innych obszarach swojej aktywności. Także jeden respondent uznał, że walorem wyjazdów kulturalnych jest możliwość poznania swojego regionu.

Jeden z ekspertów dodał także jeszcze jedną korzyść płynącą z uczestnictwa w wyjazdach kulturalnych. Mianowicie stwierdził on, że ten rodzaj aktywności pozytywnie wpływa na zdrowie badanych:

[Korzyścią jest] to, że nie chorują tyle, nie muszą chodzić do lekarza tyle, są bardziej aktywni. I to się opłaca, jeśli byśmy zainwestowali w taki sposób w ludzi starszych na pewno byłyby mniejsze kolejki, mniej wydawalibyśmy na leki i emerytura nie byłaby za mała na wyjazdy.

Tabela 121. Korzyści płynące z uczestnictwa w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabycie nowej wiedzy z dziedziny kultury, historii	13	52
Zdobycie/utrzymywanie kontaktów towarzyskich	10	40
Ciekawy sposób spędzania wolnego czasu	24	96
Możliwość spotkania z osobistościami z dziedziny kultury	4	16
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	5	20
Lepsze samopoczucie	10	40
Możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy/umiejętności także poza wyjazdami	1	4
Poznanie regionu	1	4

*Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Spśród wszystkich badanych tylko czworo stwierdziło, że nie wykorzystuje wiedzy i umiejętności zdobytych dzięki wyjazdom kulturalnym. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 122, największy odsetek osób – 40% uznał, że dzielą się wiedzą z innymi. O walorze wyjazdów kulturalnych, polegającym na inspirowaniu do dyskusji i rozmów na tematy związane z wydarzeniem kulturalnym, w którym respondenci wzięli udział jest także przekonany jeden z ekspertów:

(...) razem jedziemy, jakoś się przygotowujemy, potem się spotykamy i rozmawiamy o wykonywanym dziele, autorze czy wręcz czasami o całej epoce. Zapraszamy historyka czy osobę, która zna się na tym. I dopowiada nam, żeby zgłębić to tzw. „co autor miał na myśli”, bo często epoka jest ważna czy jakieś wydarzenie historyczne. I to się tak dzieje, że pogłębiamy wiedzę o dziele, na którym byliśmy.

Dwie osoby zauważyły, że dzięki wyjazdom mogą poszerzyć swoją wiedzę oraz horyzonty. Jeden z badanych przyznał, że wyjazdy te inspirują go do samodzielnego organizowania podobnych przedsięwzięć. Także jedna osoba dzięki odbytym wyjazdom przygotowuje artykuły na tematy kulturalne.

Tabela 122. Wykorzystanie zdobytej podczas wyjazdów kulturalnych wiedzy/umiejętności poza wyjazdami kulturalnymi

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Dzielenie się wiedzą z innymi osobami	10	40
Poszerzanie swojej wiedzy, horyzontów	2	8
Organizowanie podobnych wyjazdów dla emerytów	1	4
Przygotowywanie artykułów na tematy kulturalne	1	4

**Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Wspólne wyjazdy – jak już zostało powiedziane – sprzyjają integracji uczestników, stając się niejednokrotnie początkiem trwałych znajomości czy przyjaźni. Postanowiono zbadać to zjawisko, pytając uczestników o to, czy korzystają z kontaktów zawiązanych dzięki udziałowi w wyjazdach kulturalnych. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 123 można stwierdzić, że tylko 20% badanych przyznało się do nieutrzymywania kontaktów z osobami uczestniczącymi w wyjazdach poza tymi wyjazdami. Z kolei 60% indagowanych utrzymuje kontakty towarzyskie ze współuczestnikami wyjazdów kulturalnych, a 16% pytanych zadeklarowało kontakty zawodowe z tymi osobami. Na utrzymywanie innego rodzaju kontaktów wskazała jedna osoba. Wyraźnie więc widać, że kontakty między uczestnikami wyjazdów kulturalnych nie ograniczają się do wspólnego udziału w imprezach kulturalnych. Między uczestnikami wytwarza się na ogół pewien rodzaj towarzyskiej zażyłości, o której jeden z ekspertów mówi w sposób następujący:

To jest jedno środowisko, wszyscy się znają, poznali się na turnusie. Gdy potem widzimy się na ulicy mówimy sobie „dzień dobry”, idziemy wspólnie na kawę, piwo. Nie widziałem, żeby ktoś się na kogoś obraził i krzywo patrzył.

Tabela 123. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w wyjazdach kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie kontaktów towarzyskich z osobami uczestniczącymi w wyjazdach	15	60
Utrzymywanie kontaktów zawodowych z osobami uczestniczącymi w wyjazdach	4	16
Utrzymywanie innego rodzaju kontaktów	1	4
Brak utrzymywania kontaktów z osobami uczestniczącymi w wyjazdach poza tymi wyjazdami	5	20

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

W celu poznania pełnej opinii badanych na temat wyjazdów kulturalnych, w których biorą udział, zadano pytanie o to, czego brakuje w ofercie, z której korzystają. Najwięcej osób – 56% sugeruje, że wyjazdy takie powinny odbywać się częściej, co świadczy o tym, że seniorzy są na tyle usatysfakcjonowani partycypowaniem w tego rodzaju aktywności, że chcieliby móc robić to z większą regularnością. Spory odsetek badanych (40%) uznał, że tematyka wyjazdów powinna być bardziej urozmaicona. Tylko jedna osoba oczekiwałaby dofinansowania do wyjazdów, także jedna stwierdziła, że czas trwania wyjazdów powinien być krótszy. Zgłaszane postulaty zmian zdają się mieć przede wszystkim charakter doskonalący, a nie korekcyjny. Respondenci wyrażają bowiem satysfakcję z możliwości uczestniczenia w wyjazdach kulturalnych, oczekują jedynie drobnych zmian, które przyczyniłyby się do zwiększenia ich zadowolenia z uczestnictwa w tej formie aktywności kulturalnej.

Tabela 124. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty wyjazdów kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Wyjazdy powinny odbywać się częściej	14	56
Tematyka wyjazdów powinna być bardziej urozmaicona	10	40
Wyjazdy powinny być dofinansowane	1	4
Czas trwania wyjazdów powinien być krótszy	1	1
Inne zmiany	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Kolejne pytanie dotyczyło podmiotów, które są odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie wyjazdów kulturalnych. Pytanie to miało na celu sprawdzenie, na ile oferta wyjazdów jest kształtowana przez przedstawicieli instytucji organizującej wycieczki, a na ile wpływ na nią mają sami uczestnicy. Respondenci zostali poproszeni o wskazanie wszystkich podmiotów za to odpowiedzialnych. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 125 można stwierdzić, że większość badanych wyraża przekonanie, że decyzje na temat treści, formy i zakresu wyjazdów podejmuje zarząd organizacji pozarządowej organizującej wyjazdy oraz osoby organizujące wyjazdy (po 56% wskazań). Nieco mniejszy był odsetek tych, którzy uznali, że decyzje te są podejmowane przez pracowników instytucji organizującej wyjazdy – 44% odpowiedzi. Udział uczestników wyjazdu w procesie decyzyjnym wskazany został przez dwoje badanych, zaś jedna osoba dostrzega rolę Klubu Seniora w podejmowaniu decyzji. Dane te różnią się nieco od deklaracji ekspertów. Twierdzą oni bowiem, że seniorzy są włączani w proces decyzyjny i ich głos w doborze repertuaru, programie wyjazdu ma znaczenie. Jeden z organizatorów przyznaje, że rola przedstawicieli instytucji organizującej wyjazd jest ważna, niemniej zdanie uczestników jest brane pod uwagę:

Seniorzy sami przychodzą i proponują. [Mówią], że czytali recenzję i chcą pojechać. Dodatkowo robimy wyjazdy sami, ale słuchamy też tego co mówią seniorzy.

Okazuje się więc, że organizatorzy wyjazdów kulturalnych są otwarci na oddolne inicjatywy seniorów i chętnie przystają na zgłaszane przez nich propozycje i postulaty dotyczące wyjazdów.

Tabela 125. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie wyjazdów kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zarząd organizacji pozarządowej organizującej wyjazdy	14	56
Pracownicy instytucji organizującej wyjazdy	11	44
Osoby organizujące wyjazdy	14	56
Uczestnicy wyjazdów	2	8
Klub Seniora	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25)

Respondentów zapytano także o to, jak często uczestniczą w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją wyjazdów kulturalnych. Najwięcej ankietowanych (48%) przyznaje, że nigdy nie biorą udziału w organizacji takich przedsięwzięć. Tylko 12% osób biorących udział w badaniu twierdzi, że uczestniczą w tym zawsze, a 8% pytanych twierdzi, że robią to bardzo często. Do sporadycznego („od czasu do czasu”) udziału w pracach związanych z przygotowaniem i organizacją wycieczek krajoznawczych przyznało się 12% pytanych (tabela nr 126). Na uwagę zasługuje fakt, że wśród badanych nie było osób, które zaznaczyłyby odpowiedź, że zrobiły to jednokrotnie. Ponadto spory jest odsetek osób, które nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie (20%), co może świadczyć o tym, że są wśród nich tacy, którzy tego typu aktywności nie podejmują. Trudno jest wnioskować o przyczynach niskiego zaangażowania w działania przygotowujące wyjazdy kulturalne – być może ankietowanym brakuje doświadczenia w tym zakresie i dlatego chętniej polegają na decyzjach bardziej doświadczonych osób. Możliwe też, że nie wszyscy dopuszczani są do podejmowania tego typu decyzji, pozostawiając je w gestii instytucji. Z drugiej strony są wśród badanych osoby, które deklarują, że często przygotowują i organizują wyjazdy kulturalne. Zdają się oni korespondować z wizerunkiem aktywnego seniora, który nakreślił jeden z ekspertów:

(...) teraz są inni emeryci, oni naprawdę chcą być aktywni. Każdy musi coś wnieść (...), nie można tylko żądać, każdy w miarę swoich możliwości coś tam załatwia, nawiązuje jakieś kontakty i potem są realizowane programy.

Emeryci, o których mówi respondent zdają się uosabiać ideał seniora zaangażowanego, odpowiedzialnego, posiadającego pasję i chęć działania.

Tabela 126. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją wyjazdów kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak, zawsze	3	12
Tak, bardzo często	2	8
Tak, od czasu do czasu	3	12
Nie włączam się w organizację zajęć	12	48
Brak danych	5	20
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Osoby, które zadeklarowały, że nigdy nie włączają się w organizację wyjazdów kulturalnych zostały zapytane o przyczyny, dla których tego nie robią. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 127, najwięcej badanych (28%) przyznało, że nikt do tej pory nie prosił ich o podjęcie się tego zadania. Oznacza to, że ich brak aktywności wynika z braku świadomości, że mogą działać. Być może są oni na to gotowi, jednak najwyraźniej czekają na impuls, który zmobilizuje ich do aktywności. Cztery osoby przyznały z kolei, że nie czują potrzeby włączania się w organizację wyjazdów kulturalnych, a dwie uznają, że nie dysponują odpowiednimi umiejętnościami i wiedzą. Jedna osoba stwierdziła natomiast, że nie ma na to czasu.

Tabela 127. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację wyjazdów kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nie mam na to czasu	1	4
Nie mam odpowiednich umiejętności, wiedzy	2	8
Nie mam takiej potrzeby	4	16
Nikt mnie o to nie prosił	7	28

*Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=100).

Istotnym celem badania było także stwierdzenie, czy udział w wyjazdach kulturalnych jest jedyną formą aktywności podejmowaną przez osoby w wieku powyżej 50. roku życia. Dane zawarte w tabeli nr 128 pokazują, że dla niespełna połowy ankietowanych (48%) wyjazdy kulturalne są jedną z wielu form zajęć, w których uczestniczą. Z kolei mniej więcej co trzeci badany (32%) przyznawał, że wycieczki te są jedyną formą aktywności. Interpretacja uzyskanych wyników nastrocza pewnych trudności, ponieważ aż 20% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie. Nie da się więc

stwierdzić, ile wśród tych respondentów jest osób aktywnych na innych polach aktywności kulturalnej.

Tabela 128. Uczestnictwo osób korzystających z wyjazdów kulturalnych w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	12	48
Nie	8	32
Brak danych	5	20
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Osoby, które odpowiedziały twierdząco na pytanie o zaangażowanie w inne – poza wyjazdami kulturalnymi – formy aktywności zostały poproszone o ich wskazanie. Na podstawie informacji zawartych w tabeli nr 129 można stwierdzić, że seniorzy uczęszczają do kina (3 wskazania), na koncerty (3 wskazania) oraz biorą udział w zajęciach uniwersytetów trzeciego wieku (2 wskazania). Pojedyncze wskazania dotyczyły takich form aktywności, jak: Dom Dziennego Pobytu, kabarety, różne spotkania towarzyskie oraz kurs języka niemieckiego.

Tabela 129. Inne zajęcia kulturalne organizowane dla osób w wieku 50+, w których biorą udział uczestnicy wyjazdów kulturalnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kino	3	12
Koncerty	3	12
Zajęcia na Uniwersytecie Trzeciego Wiek	2	8
Dom Dziennego Pobytu	1	4
Kabarety	1	4
Różne spotkania towarzyskie	1	4
Kurs języka niemieckiego	1	4

*Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

W podsumowaniu można powołać się na fragmenty wypowiedzi jednego z organizatorów wyjazdów kulturalnych, który zwraca uwagę na to, jak bardzo potrzebne jest zachęcanie osób w wieku 50+ do aktywności kulturalnej. Twierdzi, że należy skutecznie informować o inicjatywach kulturalnych adresowanych do tych osób:

My cały czas zapraszamy wszystkie osoby, które są w naszym mieście. I docieramy poprzez media, prasę, koleżanki. Najwięcej obserwujemy, że koleżanka przyprowadza koleżankę albo kolegę. Mniej korzystają z mediów, bo prasa kosztuje, a koleżanka przyjdzie, opowie.

Jeśli uda się zachęcić seniorów do aktywności, to wszyscy na tym skorzystają, a w mieście – jak mówi ekspert – będzie się dobrze żyło:

W tym mieście dobrze się żyje, są ci, którzy organizują i są ci, którzy słuchają tych, którzy chcieliby gdzieś pojechać tylko „musicie zorganizować”. Więc to jest dodatkowa aktywność. Wychodzą z domu i mówią: „to ja chętnie z Wami pojadę, ale musicie zorganizować”. A tym samym tych lokalnych malkontentów, którzy mówią, że jest nudno i nic się nie dzieje jest coraz mniej. A prasa czy media lokalne rozpisują się o tym, że prудniccy seniorzy są bardzo aktywni i przejmują „władzę” – że podpowiadają jak dobrze żyć.

ZAJĘCIA TEATRALNE

Istotnym i specyficznym zarazem obszarem aktywności osób z kategorii 50+ w województwie opolskim są zajęcia teatralne. Stanowią one sferę aktywności przyciągającą dość wyjątkowe grono odbiorców. Badania wskazują, że grupa osób zainteresowanych tego typu działalnością jest liczniejsza niż potocznie zwykło się sądzić.

W opinii ekspertów tym, co szczególnie przyciąga uczestników jest możliwość zaistnienia w wymiarze artystycznym i zaprezentowania się szerszej zbiorowości. Okazuje się, że liczba chętnych do wzięcia udziału w tej formie aktywności jest niejednokrotnie tak duża, że rzutuje niekorzystnie na organizację i przebieg zajęć:

Ludzie chętnie się angażują – w teatrze mają możliwość bycia na scenie. (...) w wydarzeniach kulturalnych uczestniczy dużo osób po 50. Są nawet po 60. i po 70. Na zajęciach jest dostateczna liczba uczestników, ale im mniej ich jest, tym warsztaty są bardziej skuteczne, każdemu poświęci się tyle czasu, ile trzeba. Gdyby były finanse, mogłoby być więcej uczestników, ale warsztaty są skuteczniejsze, jeśli jest jednak trochę mniej osób.

Teraz mamy około 40 osób. My nie robimy naboru już drugi rok takiego oficjalnego, ogłoszonego w prasie dlatego, że po ostatnim naborze tych osób było 70 i naprawdę to już nie da się pracować z taką grupą. My prowadzimy zajęcia razem, we dwoje, ale to i tak jest nie do opanowania 70 osób. To jest taki wysysacz energii, nie jesteśmy w stanie nad nimi zapanować. To nie są produktywne zajęcia. Natomiast jak jest tak 35-40 osób to jeszcze możemy nad nimi zapanować.

Niektórzy badani eksperci wskazywali na szereg instytucji działających na badanym terenie, które w ramach swojej działalności prowadzą zajęcia teatralne:

Oferta jest wystarczająca. Wszystko, co robią teatry, to zapewniają miejsce i pozwalają osobom 50+ zaprezentować się przed szerszą publicznością. Każda jednostka w swojej ofercie posiada takie warunki, żeby odbyły się warsztaty na dobrym poziomie. Oferta cieszy się zainteresowaniem, jest odpowiednia liczba ludzi.

Warto jednakże odnotować fakt, że inni indagowani byli o wiele bardziej sceptyczni. Zdaniem cytowanej poniżej ekspertki reprezentującej środowisko lokalne, w którym prowadzona jest działalność teatralna, zainteresowanie tego typu działaniami jest niskie, oferta propozycji programowych zaś wyjątkowo uboga:

Oferta naszego regionu jest dość skromna i wielce mnie to martwi, zwłaszcza ze względu na to, że przecież Opole jest miastem wojewódzkim. Mamy oczywiście teatr im. Jana Kochanowskiego i inne instytucje oraz organizacje, jednak ich liczba i aktywność pozostawiają wiele do życzenia. Inna sprawa, że oferta musi się spotkać z odpowiednim zainteresowaniem, a tego zainteresowania po prostu nie ma lub też jest na niskim poziomie. Może gdyby ludziom wytłumaczyło się, co mogą zyskać dzięki zajęciom teatralnym, to w końcu zaczęliby na nie chodzić. A niestety nie ma odpowiedniej kampanii informacyjnej, nie wychodzi się do ludzi starszych, nie podaje się im ręki. Większość osób jest pozostawiona sama sobie lub zrzeszają się w organizacjach, które nie mają bogatej oferty.

Ta sama respondentka uważa, że opisana wyżej sytuacja ma szersze uwarunkowania i bardzo trudno sformułować receptę określającą sposób pozwalający na zmianę istniejącego stanu rzeczy:

Nie da się ludzi po prostu zachęcić, bo to jest kwestia zmiany całej mentalności nie tylko ludzi starszych, ale i całego społeczeństwa. Nie można tutaj dać prostej recepty i należałoby zacząć już od najmłodszych lat, od zmiany całego systemu edukacyjnego. Można oczywiście iść promować teatr w uniwersytecie trzeciego wieku, w Polskim Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów, w domach dziennego pobytu, jednak mam wątpliwość czy to wystarczy.

Problemem, z jakim borykają się organizatorzy zajęć teatralnych są przede wszystkim, zdaniem ekspertów, finanse. Sposób finansowania omawianych przedsięwzięć jest nieefektywny i stwarza wiele ograniczeń utrudniających realizację działań w atrakcyjnym dla odbiorców kształcie:

Nie mamy ciągłości finansowania. (...) w Urzędzie Marszałkowskim jest tak, że konkurs na dany rok jest rozpisywany w lutym, marcu, czyli te pieniądze możemy od nich dostać, jeżeli wygramy oczywiście konkurs dopiero koło kwietnia a zamknąć się musimy, w sensie rozliczenia budżetu, do listopada. Czyli to jest kompletnie bez sensu. (...) gdybyśmy chcieli oprzeć projekt nie tylko na samych ludziach, ale stworzyć spektakl taki z krwi i kości, to nie możemy sobie na to pozwolić dlatego, że nie możemy zaplanować budżetu na wyprodukowanie takiego spektaklu, który np. potem mógłby być wielokrotnie pokazywany, co byłoby wielką radością dla ludzi, którzy pracują przez cały rok. Występ publiczny jest dla nich wielkim przeżyciem, ale trzeba to ubrać w formę teatralną, ale ponieważ te finanse są takie jakie są, to nie możemy sobie na to pozwolić. (...) czasami się konkursy wygrywa, czasami przegrywa, czasami się dostaje więcej pieniędzy, czasami mniej. Tylko my mamy takie przerwy kilkumiesięczne, że zostajemy kompletnie bez finansowania z zewnątrz i bazujemy tylko na ich wpłatach. Te wpłaty, to są emeryci – większość z nich, są bardzo małe, nie możemy ich obciążać, wiadomo jakie są emerytury.

W opinii ekspertów dzięki zajęciom teatralnym możliwa staje się integracja społeczna i niwelowanie dystansu międzypokoleniowego. W spotkaniach uczestniczą przedstawiciele różnych generacji – mają możliwość kontaktu, rozmowy i poznawania siebie nawzajem, co zacieśnia więzi społeczne między pokoleniami. Taka jest m.in. idea zajęć, które organizuje jeden z respondentów cytowany poniżej:

Moim zamysłem było to aby ich łączyć z ludźmi młodszymi. Czyli mamy ludzi po 30. aktywnych zawodowo, których łączymy z seniorami – chodzi o to, żeby oni się konfrontowali cały czas z ludźmi aktywnymi, żeby oni się nie zamykali w takim getcie. Getto 50+. Ja to nazywam gettem, że zamykam kogoś w takim środowisku, bo ma tyle a tyle lat. To jest niedobre dla psychiki ludzi. To jest jakaś taka stygmatyzacja, ja dostanę znaczek 50, a ja dostanę znaczek innego koloru z inną cyfrą. Myślę, że w ogóle nie powinno być tego typu podziałów. One są szkodliwe, tak naprawdę zamykające i nietwórcze.

Te wszystkie działania młodych w kierunku starszych, żeby im pomóc, nauczyć, wspierać ich są bardzo fajne. Dlatego uważam, że integracja międzypokoleniowa jest ważna, bo buduje relacje. Bo każdy z nas wychowuje się i żyje w innej rzeczywistości, ma trochę inne wartości, trochę inne dążenia. Wszystko to jest ważne. Każda młodość jest ważna, ale każda starość też jest ważna. Dopóki człowiek żyje powinien się cieszyć i korzystać z życia. Dlatego dobrze, że to wszystko się dzieje

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB PODEJMUJĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ W RAMACH ZAJĘĆ TEATRALNYCH

Badaniu poddano ogółem 25 osób, które uczestniczą w działalności w zakresie zajęć teatralnych. W grupie tej zdecydowanie przeważały kobiety – stanowiły one 84% ogółu. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 130.

Tabela 130. Płeć osób uczestniczących w zajęciach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kobieta	21	84
Mężczyzna	4	16
Ogółem	25	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Odnotowany rozkład płci może wynikać z większego zainteresowania kobiet zajęciami artystycznymi – także teatralnymi. Kobiety wykazują z reguły wyższy poziom zainteresowania czynnym uczestnictwem w kulturze. Częściej niż mężczyźni podejmują działalność twórczą i artystyczną. Należy jednak zauważyć, że niektórzy spośród badanych ekspertów tłumaczą odnotowaną prawidłowość strukturą demograficzną populacji 50+:

Zazwyczaj więcej jest kobiet niż mężczyzn, ale nie dlatego, że kobietom się bardziej podoba ta aktywność, raczej chodzi o liczbę starszych kobiet i mężczyzn.

Tabela nr 131 przedstawia rozkład wieku w badanej grupie respondentów. Otrzymane dane wskazują, że w wśród osób angażujących się w zajęcia teatralne dominują przedstawiciele kategorii wiekowej 60-69 lat (68%). Zdecydowanie mniej liczną grupę stanowią osoby w wieku 50-59 lat (24%). Tylko jeden z badanych to osoba w przedziale wiekowym 70-79 lat. Wśród badanych nie znalazł się żaden przedstawiciel kategorii wiekowej powyżej 80 lat.

Odnotowany rozkład wieku badanej grupy wynikać może z jednej strony z zaangażowania zawodowego respondentów z najmłodszej kategorii wiekowej oraz problemów zdrowotnych charakteryzujących najstarszych respondentów – w przypadku omawianej formy aktywności dobra kondycja jest kluczowym warunkiem umożliwiającym angażowanie się w działania.

Tabela 131. Wiek osób uczestniczących w zajęciach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 50 do 59 lat	6	24
Od 60 do 69 lat	17	68
Od 70 do 79 lat	1	4
Brak danych	2	8
Ogółem	25	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród osób uczestniczących w zajęciach teatralnych najliczniej reprezentowane są osoby pozostające w małżeństwie (64%). Rzadziej w omawianą formę aktywności angażują się respondenci rozwiedzeni (20%) oraz wdowy i wdowcy (12%). Tylko jeden respondent zaliczył się do kategorii panny/kawalerowie. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 132.

Tabela 132. Stan cywilny osób uczestniczących w zajęciach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Panna/kawaler	1	4
Mężatka/żonaty	16	64
Rozwódka/rozwodnik	5	20
Wdowa/wdowiec	3	12
Ogółem	25	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Stan cywilny i wiek warunkuje bezpośrednio skład gospodarstw domowych badanych. Dane zawarte w tabeli nr 133 wskazują, że w analizowanej grupie najliczniej reprezentowani byli respondenci deklarujący współzamieszkiwanie z małżonkiem lub partnerem (64%). Mniej liczna była grupa osób, które odpowiedziały, że mieszkają wspólnie z dziećmi (36%). Prowadzenie jednoosobowych gospodarstw domowych zadeklarowało natomiast 20% respondentów. Żaden z badanych nie zadeklarował współzamieszkiwania z wnukami.

Tabela 133. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w zajęciach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Współmałżonek/partner	16	64
Dziecko/dzieci	9	36
Mieszkanie w pojedynkę	5	20

*Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne.

Struktura wykształcenia osób podejmujących działalność w ramach zajęć teatralnych zaprezentowana w tabeli nr 134 wskazuje na dominację osób z wykształceniem wyższym (56%). Mniej licznie reprezentowane są grupy legitymujące się wykształceniem średnim (28%) i zasadniczym zawodowym (12%). Jedna osoba ponadto zadeklarowała inny poziom wykształcenia. Otrzymane dane wskazują zatem na silną korelację pomiędzy wykształceniem i zainteresowaniem zajęciami teatralnymi.

Tabela 134. Wykształcenie osób uczestniczących w zajęciach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zasadnicze zawodowe	3	12
Średnie	7	28
Wyższe	14	56
Inne	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Badani to w większości osoby niepracujące (60%). Podkreślić jednak należy dość dużą grupę deklarujących aktywność zawodową (36%). Jedna osoba nie określiła swojego statusu zawodowego. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 135.

Tabela 135. Aktywność zawodowa osób uczestniczących w zajęciach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	9	36
Nie	15	60
Brak danych	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Prawie trzy czwarte pytanych twierdzi, że ich głównym źródłem utrzymania jest świadczenie emerytalne lub rentowe. Dla dużej grupy badanych zasadniczym źródłem utrzymania jest jednak praca (24%). Jedna osoba udzieliła innej odpowiedzi. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 136.

Tabela 136. Główne źródło utrzymania osób uczestniczących w zajęciach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Własna emerytura/renta	18	72
Wynagrodzenie za moją pracę	6	24
Inne	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Ze źródłami dochodu wiąże się status ekonomiczny. Osoby biorące udział w badaniu proszono o określenie dochodu przypadającego na jednego członka ich gospodarstwa domowego. Dane zawarte w tabeli nr 137 wskazują na przeciętną kondycję finansową uczestników zajęć teatralnych. Najczęściej wskazywano na dochody od 501 do 1000 złotych oraz 1001-1500 złotych (po 32%). Nieco mniej liczne grupy stanowili deklarujący dochody w granicach 1501-2000 złotych oraz powyżej 2000

złotych na jednego członka gospodarstwa domowego. Tylko jedna osoba wskazała na przedział poniżej 500 złotych.

Tabela 137. Miesięczne dochody gospodarstw domowych uczestników zajęć teatralnych w przeliczeniu na jedną osobę

	Liczba wskazań	Procent wskazań
500 zł lub mniej	1	4
501 – 1000 zł	8	32
1001 - 1500 zł	8	32
1501 – 2000 zł	4	16
Powyżej 2000 zł	4	16
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Analiza zaprezentowanych powyżej danych dotyczących cech społeczno-demograficznych pozwala na sporządzenie profilu osoby podejmującej działalność w zakresie zajęć teatralnych. Najczęściej jest to nieaktywna zawodowo kobieta w wieku 60-69 lat, legitymująca się wykształceniem wyższym. Głównie źródło jej utrzymania stanowi emerytura lub renta. Najczęściej uczestniczka zajęć teatralnych mieszka z mężem. Jej sytuacja finansowa jest przeciętna. Należy jednakże podkreślić, że w badanej grupie znalazła się spora reprezentacja osób aktywnych zawodowo, dla których praca jest głównym źródłem utrzymania. Ponadto dość liczna jest także reprezentacja osób mieszkających wspólnie z dziećmi.

Taki profil jest zasadny także zdaniem indagowanych ekspertów. Ich wypowiedzi przytoczone poniżej odzwierciedlają specyfikę uczestników zajęć teatralnych:

Zdecydowanie bardziej aktywne są kobiety. Przez całe życie pracowały, zajmowały się dziećmi i po przejściu na emeryturę w dalszym ciągu chcą coś robić i w jakiś sposób cieszyć się życiem. Wiek ma tutaj duże znaczenie, wystarczy popatrzeć choćby na koła gospodyń wiejskich, w których zrzeszone są zazwyczaj osoby 60+ i 70+. Osoby zaraz po 50. roku życia są jeszcze aktywne zawodowo i nie mają wiele czasu na aktywność kulturalną.

Uczestnicy to osoby 50+. Najstarsza ma lat 67, jedna pani jest przed 50. Reszta 50+. A najmłodszy jest mężczyzna – 40 lat, jedyny mężczyzna.

AKTYWNOŚĆ OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W ZAJĘCIACH TEATRALNYCH

Respondenci biorący udział w zajęciach teatralnych to osoby, których staż w tych formach aktywności jest niewielki – żaden z badanych nie zadeklarował, że dłużej niż pięć lat uczestniczy w omawianej działalności.

Powyższa sytuacja może wskazywać na fakt, że zajęcia teatralne są stosunkowo nową propozycją w ofercie instytucji kultury, co sprawia, że nie ukonstytuowało się jeszcze grono uczestników o długim stażu.

Respondenci poproszeni zostali także o sprecyzowanie specyfiki działań podejmowanych w zakresie zajęć teatralnych. Dane zaprezentowane w tabeli nr 138 wskazują, na podział zbiorowości badanych pomiędzy dwie formy: warsztaty teatralne (60%) i grupę teatralną (40%).

Tabela 138. Formy działań teatralnych, w których uczestniczą respondenci

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Warsztaty teatralne	15	60
Grupa teatralna	10	40

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Powyższy rozkład odpowiedzi wynika ze specyfiki prowadzonej działalności. Osoby zainteresowane teatrem mogą wybierać spośród dwóch alternatywnych form aktywności.

Badani poproszeni zostali także o określenie częstotliwości uczestnictwa w zajęciach teatralnych. Otrzymane odpowiedzi zawiera tabela nr 139. Ich analiza wskazuje jednoznacznie, że uczestnicy w bardzo wysokim stopniu angażują się w działania. Najczęściej badani deklaruwali, że uczestniczą w każdym zajęciu (76%). Zdecydowanie mniej liczna była kategoria deklarujących udział w większości zajęć (24%). Inne odpowiedzi nie pojawiły się w ogóle.

Tabela 139. Częstotliwość uczestnictwa w działaniach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział we wszystkich działaniach	19	76
Uczestniczę w większości działań	6	24
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Otrzymany rozkład odpowiedzi świadczy przede wszystkim o wyjątkowej systematyczności respondentów. W zasadniczej mierze jest to efekt specyfiki omawianej formy aktywności, która wymaga regularności, dużego nakładu sił i energii.

Wysoki poziom zaangażowania badanych w zajęcia teatralne i duża częstotliwość udziału w poszczególnych spotkaniach nie oznacza jednakże, że uczestnicy nie natrafiają na pewne bariery ograniczające ich aktywność. Są one jednak w gruncie rzeczy dość rzadko wskazywane przez badanych. Zdecydowana większość respondentów (68%) uważa, że nic nie ogranicza ich udziału w zajęciach teatralnych. Pozostali zwracają uwagę na pewne utrudnienia rzutujące na ich poziom zaangażowania. Wśród nich na plan pierwszy wysuwa się zły stan zdrowia wskazany przez 3 pytaných (12%). Inne czynniki były wybierane incydentalnie. Wśród nich pojawił się brak odpowiedniego

towarzystwa, z którym można korzystać z zajęć, środków finansowych na opłaty za zajęcia, brak czasu oraz konieczność opieki nad małym dzieckiem lub chorym domownikiem. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 140.

Tabela 140. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na nie czasu	2	8
Nie mam wystarczających środków finansowych na opłaty za zajęcia	2	8
Brakuje mi towarzystwa, z którym mógłbym korzystać z tego typu zajęć	1	4
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	3	12
Opiekuję się małym dzieckiem/chorym domownikiem i to utrudnia mi udział	2	8
Inne czynniki ograniczające udział w zajęciach	2	8
Nic nie ogranicza mojego udziału	17	68

*Suma procentów wskazań nie sumuje się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Warto podkreślić, że żaden z badanych nie zwrócił uwagi na brak informacji o zajęciach jako przyczynie utrudniającej udział. Należy w tym miejscu przywołać wypowiedzi ekspertów, którzy wskazują na wykorzystanie wielu kanałów pozwalających na informowanie o odbywających się zajęciach. Poniżej cytowany fragment wywiadu z organizatorem działań teatralnych wskazuje na dużą rolę informowania zainteresowanych o możliwości włączenia się w tę formę aktywności:

Jest informacja na stronach www, każdy w teatrze może udzielić podstawowych informacji nt. warsztatów. Są podawane informacje w telewizji. Telewizja filmuje części przedstawień, radio przeprowadza wywiady z aktorami i widzami i pyta ich, jak zapatrują się na dane wydarzenie. Każdy w teatrze musi mieć podstawową wiedzę na temat promocji takich działań.

Inna ekspertka podkreśla rolę nieformalnych kanałów komunikacyjnych w zakresie informowania o zajęciach:

Taki dobry kanał to jest „podaj dalej”, informacja i spotkanie. Dobrym sposobem jest mówienie na zebraniach stowarzyszenia, no i przez Kościół

W prezentowanej analizie koncentrowano się także na korzyściach, jakie odnoszą osoby w wieku 50+ z uczestnictwa w zajęciach teatralnych. Tabela nr 141 zawiera rozkład odpowiedzi ich uczestników. Najliczniejsze grupy badanych podkreślały, że najistotniejszymi korzyściami są: nabycie nowej wiedzy i umiejętności (72%), szansa spędzenia wolnego czasu w sposób ciekawy (64%) oraz rozwój pasji i zainteresowań (60%). Nieco rzadziej badani mówili o możliwości zdobycia lub utrzymania kontaktów

towarzyskich (28%) oraz możliwości spotkania ze znanymi ludźmi (16%). Ponadto badani zwracali uwagę na możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy i umiejętności także poza spotkaniami (12%) oraz incydentalnie wskazywali na poprawę samopoczucia jako efekt udziału w zajęciach.

Tabela 141. Korzyści płynące z uczestnictwa w zajęciach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabywanie nowej wiedzy i umiejętności	18	72
Zdobycie/ utrzymywanie kontaktów towarzyskich	7	28
Ciekawie spędzenie wolnego czasu	16	64
Możliwość spotkania ze znanymi ludźmi, osobistościami	4	16
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	15	60
Lepsze samopoczucie	2	8
Możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy/ umiejętności także poza spotkaniami	3	12
Inna odpowiedź	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).*

Badani eksperci podkreślali szereg korzyści, jakie wynikają z uczestnictwa w zajęciach teatralnych. Do najistotniejszych z pewnością należy dynamiczny rozwój kompetencji interpersonalnych i komunikacyjnych. Zdaniem jednego z indagowanych organizatorów tego typu działań, uczestnictwo w tych przedsięwzięciach pozwala na przekraczanie ograniczeń wynikających z konstrukcji osobowościowej:

Siła tych warsztatów jest wielka, rozwijają wyobraźnię bez względu na wiek. To sposób na wyrażanie siebie, występy publiczne, wyjście do ludzi, stanie na scenie. Rozwijają kompetencje interpersonalne, dają umiejętność komunikacji, odwagę przełamywania siebie jeśli chodzi o wystąpienia publiczne, dają samopoznanie.

Inna ekspertka zwraca uwagę na swoiście terapeutyczne oddziaływanie zajęć teatralnych. Jej zadaniem wpływają one niezwykle mocno na kondycję psychofizyczną uczestników. Dzięki zaangażowaniu w tę formę działań można długo utrzymywać wysoki poziom aktywności biologicznej, psychicznej i społecznej:

Teatr pozwala zachować zdrowie i zdolności umysłowe, rozwija zdolności, wyobraźnię, poszerza wiedzę i gwarantuje to, że bardzo długo będziemy w stanie żyć aktywnie. Występy w teatrze czy warsztaty teatralne nie ograniczają się jedynie do grania na scenie, granie poprzedzają godziny spędzone nad myśleniem koncepcyjnym czy nad ćwiczeniami o charakterze fizycznym.

Także pozostali eksperci podkreślają pozytywne oddziaływanie zajęć na psychikę uczestników. Ich zdaniem wprost realizuje się tu działalność terapeutyczna, która przekłada się nie tylko na korzyści dla samych biorących udział w spotkaniach, ale także ma pozytywny wpływ na wszystkich, którzy mają kontakt z działalnością danej grupy teatralnej:

Ta nasza działalność jest nie tylko stricte teatralna, ale też terapeutyczna. Bo przeżywanie i smutków i radości zarazem, takie zbiorowe przeżywanie wszystkich rzeczy, które się dzieją w życiu są dla uczestników bardzo istotne i tak naprawdę otwierające. Oni nie czują się sami, gdzieś przynależą i wiedzą, że z wszystkim co ich boli mogą przyjść i nikt ich nie wyśmieje, nikt ich nie odrzuci. I to jest dla nich bardzo ważne. To jest coś takiego, że przez to, że prowadzimy zajęcia, to są ludzie którzy po raz pierwszy opowiadają o swoich problemach, które ich bolały całe życie, opowiadają o swoim nieudanym macierzyństwie, ojcostwie, o swoich nieudanych małżeństwach, o swoich niespełnionych miłościach, o odchodzeniu bliskich, opowiadają przewspaniałe rzeczy. Ponieważ oni się pięknie otwierają my później możemy z tego tworzyć spektakl. Ale jest to też niezwykle ubogacające dla ludzi.

Cytowani powyżej organizatorzy działań teatralnych mówią także bezpośrednio o pozytywnych efektach terapeutycznych wynikających z zaangażowania się osób z problemami w omawianą formę aktywności. Okazuje się, że w wielu przypadkach rozwiązywane są problemy życiowe uczestników, a oni sami przeżywają wewnętrzne przemiany:

Mamy sukcesy pedagogiczne – przychodzą ludzie strasznie pozamykani, którzy nie potrafią mówić o sobie, nie potrafią w ogóle komunikować się z innymi w grupie i ja widzę, że np. po dwóch latach, po trzech oni są na tyle już otwarci, to jest nasz ogromny sukces. Stają się oswojeni z ludźmi, wychodzą na scenę i o swoich traumach, oczywiście przez język teatru, potrafią opowiadać. (...) oni się otwierają i po prostu po kilku latach mi mówią o tym.

W opinii ekspertów zajęcia teatralne przynoszą także wymierne korzyści w zakresie sprawności i kondycji fizycznej. Często przygotowanie spektaklu wiąże się z koniecznością wydatkowania sporej energii, z ruchem, aktywnością fizyczną, zatem uczestnicy zajęć, siłą rzeczy muszą dbać o dobrą formę, co z kolei bezpośrednio przekłada się na stan ich zdrowia:

Dziewczyny się odchudzają, zmieniają sposób ubierania, zaczynają chodzić na... ponieważ mamy też zajęcia ruchowe, zaczęły poza zajęciami teatralnymi chodzić jeszcze na jakieś baseny czy inne rzeczy, żeby nabrać sprawności fizycznej. (...) nasze spektakle w ogóle są w dużej części ruchowe, oparte na choreografii, na elementach tańca, także oni cały czas muszą się utrzymywać w formie, kondycji. Czasami wysiłek jest mniejszy czasami większy, ale podejrzewamy, że dla większości z nich jest to jedyna aktywność taka stricte fizyczna w ciągu całego tygodnia.

Eksperti zwracali także uwagę na kwestie emocjonalne – przede wszystkim lepsze samopoczucie i wzrost samooceny, jako efekty uczestnictwa w zajęciach. Seniorzy poprzez udział w omawianych przedsięwzięciach zyskują także większą wrażliwość i poszerzają swoje horyzonty, co pozwala im na przyjmowanie nowej perspektywy w oglądzie codzienności:

To jest pierwsze – spełnienie marzeń. Druga sprawa – samorealizacja. Trzecia – ogromna radość i jest to rodzaj relaksacji, bo skupiamy się na tym co mamy do powiedzenia. Poprzez tę

poezję, skupiamy się na tym co dla nas w tej poezji jest ważne. Widzimy jak wieloraki jest przekaz tej poezji, jest to współczesna poezja, z którą nie każdy jest oswojony. Niektórzy nie rozumieli. Niektórzy mówią, że to nowe odkrycie świata. I teraz co czytam wiersz to „ten bym wzięła, ten”. Jest to takie wspólne nasze tworzenie, co tworzy się samo.

Warto także wspomnieć, że eksperci zauważali szersze korzyści płynące z organizacji zajęć teatralnych dla całej społeczności. Ich zdaniem zasadniczą kwestią wynikającą z angażowania się w tę formę aktywności jest ogólnie oceniany wzrost aktywności społecznej oraz zmiana postrzegania instytucji kultury:

Główny cel to animacja społeczności lokalnej, uaktywnić, uwrażliwić też starszych, ale i dzieci. Korzyści dla różnych grup wiekowych są różne. Teatr stara się dać szansę wykorzystania miejsca, do którego przez całe życie przychodzili. Żeby każdy oprócz spektakli mógł skorzystać z warsztatów.

Zdaniem ekspertów aktywizacja społeczna osób z kategorii 50+ bezpośrednio przekłada się na poprawę funkcjonowania całego społeczeństwa. Wzrost zaangażowania seniorów w życie społeczne przekłada się na wyższy stopień integracji całego społeczeństwa, co skutkuje lepszym funkcjonowaniem wszystkich właściwie struktur społecznych:

Korzyści, które czerpie osoba 50+ z uczestnictwa w zajęciach teatralnych są równocześnie korzyściami dla całego społeczeństwa. Przygoda z teatrem to swego rodzaju profilaktyka, która w późniejszym czasie zabezpiecza społeczeństwo przed konsekwencjami mało aktywnego fizycznie i intelektualnie stylu życia. Osoby starsze dzięki teatrowi stają się podmiotami, realizują swą podmiotowość. Nie są już wyłącznie przedmiotem, który został odstawiony na półkę i czeka na swój koniec, lecz podmiotem, który realizuje swoje upodobania, pasje, który w dalszym ciągu się rozwija i potrafi jeszcze czerpać radość z aktywności.

W węższej perspektywie aktywizacja seniorów przekłada się także na aktywizację ich bliskich. Badani organizatorzy działań teatralnych zwracają uwagę, że poprzez zaangażowanie osób w wieku 50+ w omawianą formę aktywności wzrasta kapitał kulturowy członków ich rodzin oraz osób z najbliższego otoczenia społecznego, które mobilizują się do szerszego udziału w kulturze:

No i to też jest nasza działalność taka edukacyjno-promieniująca nie tylko na tych ludzi, ale też na jakąś taką społeczność lokalną, tutaj opolską, bo przez to, że ci ludzie przychodzą do teatru, bo występują ich krewni i tak dalej, są w ogóle po raz pierwszy w teatrze w życiu

Kolejną poruszaną kwestią była obecność osób, które towarzyszą respondentom w zajęciach teatralnych. Zdecydowanie najczęściej badanych zadeklarowało, że w takich wydarzeniach uczestniczy samodzielnie (64%). Dość liczna była kategoria deklarujących towarzystwo koleżanki lub kolegi (36%). Incydentalne były wskazania świadczące o udziale w zajęciach z współmałżonkiem/partnerem oraz wnukami. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 142.

Tabela 142. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w działaniach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Sam/a	16	64
Z żoną/mężem, partnerem/partnerką	1	4
Z kolegą/koleżanką	9	36
Z wnukiem/wnuczką/wnukami	1	4
Inna odpowiedź	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Powyższy rozkład odpowiedzi wskazuje, że dla badanych brak towarzystwa nie stanowi szczególnego problemu (co ujawniło się także w przypadku wyżej analizowanej kwestii dotyczącej barier utrudniających udział w zajęciach teatralnych). Można sądzić, że biorąc udział w tego typu przedsięwzięciach spotykają oni osoby o podobnych zainteresowaniach i pasjach, co staje się podstawą swoistej więzi społecznej między nimi. Ponadto omawiana forma aktywności jest na tyle specyficzna, że zainteresowane są nią osoby o szczególnych cechach osobowościowych i kompetencjach kulturowych (potwierdza to struktura wykształcenia uczestników). Sprawia to, że dość trudne może okazać się znalezienie współtowarzyszy zajęć w najbliższym otoczeniu

Respondentów poproszono także o odpowiedź na pytanie, czy korzystają z wiedzy zdobytej podczas zajęć teatralnych poza nimi. Ośmioro badanych stwierdziło, że nie wykorzystują kompetencji zdobytych w ramach tych przedsięwzięć poza nimi. Pozostali (68%) udzielali odpowiedzi twierdzącej i dość często wskazywali na różnorodne sytuacje i okoliczności, w których możliwe jest spożytkowanie nabytych w czasie zajęć umiejętności i wiedzy. Wśród odpowiedzi respondentów pojawiały się wskazania na zabawy z wnukami, udział w dyskusjach ze znajomymi i sąsiadami, ogólną poprawę kompetencji komunikacyjnych, lepszą dykcję i sprawniejsze przygotowywanie tekstów pisanych oraz pracę zawodową itp.

Prowadzona analiza dotyczyła również specyfiki kontaktów towarzyskich i integracyjnego wpływu uczestnictwa w zajęciach teatralnych. Respondentów proszono o określenie charakteru kontaktów w obrębie uczestników tych form aktywności. Rozkład odpowiedzi zawarty w tabeli nr 143, wskazuje, że zdecydowana większość badanych utrzymuje kontakty z osobami, z którymi wspólnie uczestniczy w zajęciach teatralnych – tylko jedna osoba zadeklarowała brak takich relacji.

Tabela 143. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w zajęciach teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie kontaktów towarzyskich z osobami uczestniczącymi w zajęciach teatralnych	19	76
Utrzymywanie kontaktów zawodowych z osobami uczestniczącymi w zajęciach teatralnych	1	4
Utrzymywanie kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami z osobami uczestniczącymi w zajęciach teatralnych	8	32
Brak utrzymywania kontaktów z osobami uczestniczącymi w zajęciach teatralnych	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Zaprezentowane powyżej dane wskazują jednakże na zdecydowaną dominację kontaktów o charakterze towarzyskim (76%). Zdecydowanie rzadziej respondenci określali charakter kontaktów jako oparty o wspólne zainteresowania (32%). Tylko jedna osoba zadeklarowała utrzymywanie kontaktów opartych o pracę zawodową.

Także badani eksperci społeczni podkreślali rolę zajęć teatralnych w nawiązywaniu i rozwijaniu kontaktów społecznych. Wedle niektórych indagowanych udział w tych przedsięwzięciach wręcz zmusza uczestników do rozwijania relacji społecznych z pozostałymi osobami biorącymi udział w zajęciach:

Nawiązują ze sobą kontakty, przyjaźnie, związki. Muszą się prywatnie spotykać, żeby ćwiczyć.

Należy jednakże zauważyć, że zdaniem innych pytanych ekspertów, kontakty pomiędzy uczestnikami zajęć wcale nie są szczególnie intensywne. Cytowana poniżej respondentka uważa, że relacje społeczne w tej grupie ograniczają się jedynie do zajęć. Przy czym jej zdaniem znaczenie ma tu charakter miejsca zamieszkania – odmiennie wygląda sytuacja na wsi i w mieście:

Niestety z mojego doświadczenia wynika, że osoby uczestniczące w warsztatach czy zajęciach teatralnych w naszym mieście rzadko spotykają się ze sobą po zajęciach. Rzadko integrują się i tworzą jakieś inne wspólne inicjatywy. Inaczej sprawa wygląda na opolskich wsiach, w których relacje między osobami 50+ są ściślejsze, każdy zna każdego od wielu lat, istnieje wzajemne zaufanie i rodzaj wspólnotowości.

Kolejną analizowaną kwestią były deficyty dotyczące organizacji zajęć teatralnych. Dane zawarte w tabeli nr 144, wskazują, że nie wszyscy badani udzielili odpowiedzi na pytanie dotyczące sugerowanych zmian w zakresie realizowanych w omawianym obszarze działań. Brak odpowiedzi prawdopodobnie wynika z faktu nie dostrzegania żadnych deficytów w odniesieniu do zajęć teatralnych. Osoby udzielające odpowiedzi zwracały przede wszystkim uwagę na konieczność zwiększenia ich częstotliwości (60%). Zdecydowanie rzadziej wskazywano na konieczność

urozmaicenia tematyki zajęć (12%) oraz incydentalnie zwracano uwagę na inne kwestie (wśród nich na plan pierwszy wysuwa się zmiana czasu trwania zajęć – w tym ich wydłużenie).

Tabela 144. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie realizacji działań teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Działania powinny odbywać się częściej	15	60
Tematyka zajęć powinna być bardziej urozmaicona	3	12
Czas trwania zajęć powinien ulec zmianie	2	8
Inne	1	4

**Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Powyższe wyniki świadczą o potrzebie zwiększenia częstotliwości zajęć, co wskazuje na wysoką ocenę ich atrakcyjności. Można sądzić, że obecna formuła organizacyjna zajęć jest postrzegana jako odpowiednia.

Badani poproszeni także zostali o wskazanie podmiotów odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć teatralnych. Najczęściej pojawiały się deklaracje świadczące o tym, że to osoby prowadzące zajęcia w zasadniczy sposób decydują o ich tematyce i formach organizacyjnych (92%). Mniej liczna, lecz bardzo znacząca, była zbiorowość badanych twierdzących, że w tych kwestiach decydują sami uczestnicy (68%). O wiele rzadziej respondenci wskazywali na pracowników instytucji organizującej zajęcia (20%). Incydentalnie pojawiały się odpowiedzi świadczące o przypisywaniu istotnego znaczenia zarządowi podmiotu pozarządowego organizującego zajęcia.

Tabela 145. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zarząd organizacji pozarządowej organizującej zajęcia	1	4
Pracownicy instytucji kultury organizującej zajęcia	5	20
Osoby prowadzące zajęcia	23	92
Uczestnicy spotkań	17	68

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Powyższy rozkład odpowiedzi świadczy o bardzo znaczącym wpływie uczestników na aspekty merytoryczne i organizacyjne zajęć teatralnych. Z pewnością nie są oni jedynie biernymi odbiorcami

zaproponowanej formuły, lecz sami współuczestniczą w przygotowywaniu i organizacji działań grup, których są członkami.

Powyższe ustalenia potwierdza rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące zaangażowania respondentów w organizację zajęć teatralnych. Co prawda 32% pytanych nie włącza się w tę działalność, jednak równie liczną grupę stanowią osoby deklarujące, że zawsze lub bardzo często uczestniczą w organizacji zajęć (łącznie 36%). Ponadto 32% okazjonalnie włącza się w działalność organizacyjną – robi to od czasu do czasu. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 146.

Tabela 146. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji zajęć teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak, zawsze	7	28
Tak, bardzo często	2	8
Tak, od czasu do czasu	8	32
Nie włączam się w organizację zajęć	8	32
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Indagowani eksperci zwracają jednakże uwagę, że uczestnicy zajęć teatralnych raczej są uczestnikami, aniżeli organizatorami tych przedsięwzięć. Zdaniem niektórych badanych aktywność osób biorących udział w zajęciach ogranicza się tylko do czasu samego spotkania i nie obejmuje działań w zakresie ich przygotowania, planowania i organizacji. Jest to specyfika środowiskowa naszego kraju – w innych przestrzeniach kulturowych poziom zaangażowania, zdaniem cytowanego poniżej eksperta, jest znacznie wyższy:

Niestety większość osób to uczestnicy. Ich udział ma często charakter akcyjny, ściśle celowy. A więc przychodzą na dane zajęcia, warsztaty i tylko one ich interesują. Pracują nad czymś godzinę i na tym kończy się ich dzienna aktywność w danym obszarze. Inaczej ta sytuacja wygląda np. w Czechach czy w Europie Zachodniej, gdzie ludzie są bardziej zaangażowani w samorozwój i styl życia jest nieco odmienny. Wszyscy są bardziej otwarci, nieskrępowani, kreatywni. Tutaj działania są systematyczne i planowane.

Z drugiej jednak strony badani organizatorzy działań teatralnych podkreślają, że starają się prowadzić działalność aktywizującą. Robią to przy wykorzystaniu bardzo zróżnicowanych metod, które w wielu wypadkach dają dobre efekty – uczestnicy z roli biernych uczestników siłą rzeczy przeistaczają się w organizatorów:

Oni też sami muszą prowadzić zajęcia. Żeby poznali różne ścieżki teatralne. W związku z tym, to co np. teraz się dzieje, że oni też się reżyserują nawzajem, żeby poznać pracę nie tylko od strony wykonawcy, ale też od strony człowieka, który organizuje spektakl. Oglądając te swoje wyreżyserowane spektakle zamieniają się w krytyków. Omawiają te spektakle, udzielają sobie rad, robią awantury, obrażają się. To jest bardzo duża aktywność. My od nich wymagamy,

cały czas naciskamy na nich. Oni najchętniej chcieliby być wykonawcami. Są bierni a my cały czas naciskamy, że muszą robić etiudy, muszą je wymyślać, muszą pracować w domu.

Badani zostali także poproszeni o wskazanie przyczyny niskiego zaangażowania w działania związane z organizacją zajęć. Zgromadzone odpowiedzi wskazują przede wszystkim na brak inicjatywy instytucjonalnej – respondenci powszechnie mówili, że nie zostali poproszeni o włączenie się w działalność organizacyjną (24%). Ponadto incydentalnie wskazywano na brak umiejętności, wiedzy i brak takiej potrzeby. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 147.

Tabela 147. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań w zakresie zajęć teatralnych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nie posiadam odpowiednich umiejętności, wiedzy	2	8
Nie mam takiej potrzeby	2	8
Nikt mnie o to nie prosił	6	24
Z powodów zdrowotnych	2	8

**Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Uczestnicy zajęć z zakresu rękodziela poproszeni zostali także o odpowiedź na pytanie, czy biorą udział w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat. Deklaracje respondentów świadczą o tym, że najczęściej owe zajęcia są jednymi z wielu form aktywności podejmowanych przez nich. W wypowiedziach badanych pojawiło się bardzo wiele wskazań na zróżnicowane formy aktywności. Wśród wymienianych znalazły się zajęcia odbywające się m.in. w ramach uniwersytetów trzeciego wieku, kursy językowe, kluby dyskusyjne, kursy tańca, zespoły śpiewacze, przedsięwzięcia kulturalno-oświatowe i imprezy okolicznościowe, wykłady naukowe itp.

Powyżej zasygnalizowana sytuacja wynika w dużej mierze z szerokiego spektrum propozycji skierowanych do osób w wieku powyżej 50 lat na badanym terenie.

Podsumowując część raportu dotyczącą zajęć teatralnych należy podkreślić, że stanowią one dość specyficzną formę aktywności. Ich uczestnicy charakteryzują się swoistymi predyspozycjami osobowościowymi i kompetencjami kulturowymi. Niejednoznaczna jest ocena oferty działań prowadzonych w tym zakresie – badania ujawniły zarówno opinie świadczące o wielkości różnorodnych opcji i alternatyw pozwalających na włączanie się w te formy aktywności osób z kategorii 50+, jak i głosy wskazujące na znaczące deficyty w tym zakresie. Z pewnością jednak zainteresowanie zajęciami teatralnymi ocenić należy jako bardzo duże. Najczęściej uczestniczą w nich kobiety o wysokim kapitale kulturowym i nienajgorszej sytuacji finansowej. Zajęcia teatralne pozwalają na realizację zróżnicowanych celów – umożliwiają nabycie kompetencji aktorskich, ale przede wszystkim przyczyniają się do wzrostu stopnia integracji społecznej seniorów i wyraźnie poprawiają ich kondycję psychofizyczną. Korzyści płynące z organizacji tego typu działań zyskują nie tylko sami uczestnicy, ale także osoby z ich bliższego i dalszego otoczenia społecznego.

RĘKODZIEŁO

Zajęcia z zakresu rękodzieła okazały się być znaczącym obszarem aktywności osób w wieku powyżej 50 lat w województwie opolskim. Indagowani eksperci wskazywali na szereg instytucji działających na badanym terenie, które w ramach swojej działalności prowadzą takie zajęcia oraz organizują różnorodne wydarzenia i imprezy związane z tą formą aktywności:

Ofertę związaną z warsztatami czy zajęciami rękodzielniczymi ma Muzeum Śląska Opolskiego. Organizuje wiele warsztatów. Obecnie zbliżają się święta i jest dużo akcji rękodzielniczych, przychodzą na nie osoby starsze. Dużą aktywność w tym obszarze wykazują instytucje kulturalne w Kluczborku. W Opolu funkcjonuje też Spółdzielczy Dom Kultury, który swoje zajęcia i warsztaty rękodzielnicze kieruje do osób starszych. Istnieją takie ośrodki na osiedlu ZWM, jest tu wiele zajęć, atrakcyjna oferta dla osób starszych.

Kiedy wyjedzie się poza Opole, tam jest więcej inicjatyw, nawet placówki oświatowe są lepiej wyposażone przez projekty niż te z Opola. Centra regionalne, gminne ośrodki kultury rozwijają się prężnie. Zaplecze mniejszych ośrodków jest lepsze. W Opolu jest 5-6 grup rekonstrukcyjnych i 4-5 ośrodków MDK. Istnieje duży popyt na te inicjatywy, zauważamy ogrom zajęć rękodzielniczych.

Duża popularność rękodzieła wynika z faktu, że zaangażowanie w działania podejmowane w tym obszarze pozwala na realizację zróżnicowanych celów i daje szerokie korzyści nie tylko ich uczestnikom, ale i osobom z ich otoczenia społecznego. Poniżej przywołana wypowiedź wskazuje na zasadnicze korzyści, jakie są dostrzegane przez badanych ekspertów społecznych. Chodzi tu nie tylko o doskonalenie sprawności manualnych i możliwość stworzenia własnoręcznie niekonwencjonalnych przedmiotów. Kluczową kwestią jest integracja społeczna osób z kategorii 50+ i ich aktywizacja w wielu aspektach życia:

Dzięki warszatom wśród ludzi starszych rozwijane lub utrzymywane są zdolności manualne. Na zajęciach pracują oni nad motoryką i jest to często ukryty cel, niezamierzony przez organizatorów. Dzięki temu są dłużej sprawni i chętniej biorą udział w innych inicjatywach, nie gnuśnią, wychodzą do ludzi. Sami wnoszą wiele cennych informacji, to chodzące skarbnice wiedzy nt. obrzędów, technik rękodzielniczych, rodzajów rękodzielnictwa, etc. Ich obecność służy wymianie zdań czy wartości z młodymi ludźmi. Często odbywa się to na zasadzie długich dyskusji. Zresztą sami też rozwijają się dzięki nowej wiedzy uzyskanej od pokolenia młodszego.

Prawie w każdej dzielnicy instytucje [kultury] wychodzą do ludzi, łączą zasoby i w ten sposób pozwalają na aktywizację i integrację społeczeństwa. I to jest największa korzyść.

Badani eksperci społeczni podkreślają duże zainteresowanie tego typu działaniami. Poniżej cytowana wypowiedź wskazuje wręcz na fakt niedostosowania zaplecza do liczby chętnych:

Liczba osób przychodzących na warsztaty i zajęcia kulturalne jest bardzo duża, czasami przychodzi zbyt dużo osób.

Wypowiedzi ekspertów świadczą o dużej koncentracji instytucji kultury na zajęciach z zakresu rękodzieła. Ośrodki kulturalne starają się odpowiadać na zapotrzebowanie członków społeczności lokalnych w tym zakresie. Przygotowywana oferta skierowana jest nie tylko do seniorów, ale właściwie do przedstawicieli wszystkich grup wiekowych, zarówno kobiet, jak i mężczyzn:

Generalnie jeśli chodzi o zajęcia rękodzielnicze, to oferta naszej instytucji jest kierowana właściwie do wszystkich grup wiekowych. Nasza placówka ma filie we wszystkich miejscowościach w naszej gminie. Zatem wszystkie osoby chętne, które chciałyby skorzystać nie tylko z naszej oferty, ale też wnieść coś nowego, mają taką możliwość, są tam pracownicy, i tak się właśnie teraz składa, że robiliśmy bardzo dużo projektów, gdzie głównym pomysłodawcą były grupy nieformalne, a my po prostu ich partnerami.

W kowalstwie artystycznym przodują panowie. Z kolei kabłączki skroniowe robią kobiety. W takich rękodzielniczych warsztatach i zajęciach sami możemy sobie coś odlać czy wybrać.

Pomimo takiego ukierunkowania działalności instytucjonalnej, zgromadzone dane, które są przedmiotem poniższej analizy wskazują, że to jednak osoby z kategorii 50+ stanowią zasadniczą grupę uczestników. Kolejną kategorię zainteresowanych stanowią dzieci, zaś zainteresowanie młodzieży tą formą aktywności jest raczej małe, choć zdarzają się przykłady działań, których inspiratorami są właśnie ludzie młodzi:

W tamtym roku [2013] skończyliśmy projekt, gdzie grupa młodzieży skupiona wokół Ośrodka Kultury napisała projekt do programu „Młodzież w działaniu” i tam realizowaliśmy warsztaty z zakresu praktycznie rękodielnictwa we wszystkich placówkach. Były warsztaty fotograficzne, gdzie młodzi ludzie w poszukiwaniu starych strojów, wzornictwa, robili zdjęcia, byli uczestnikami wycieczki po okolicznych muzeach, byliśmy w Muzeum Wsi Opolskiej i potem te wszystkie działania warsztatowe odbywały się w różnych placówkach. Były to zajęcia z grafiki, zajęcia z malowania porcelany, malowanie na tkaninie.

Dzięki przedsięwzięciom takim, jak opisane przez ekspertkę cytowaną powyżej, możliwa staje się integracja społeczna i niwelowanie dystansu międzypokoleniowego na kanwie zajęć rękodzielniczych:

Młodzi ludzie uczą się czegoś od tych starszych osób, a z kolei te starsze osoby nabierają tego innego punktu widzenia na temat tej młodzieży, że ona taka do końca nie jest zła, tylko że to są fajni tacy młodzi ludzie. Najważniejsza jest taka wymiana międzypokoleniowa. Fajne jest też to, że nawzajem się te osoby inspirują na tych warsztatach, wtedy te warsztaty są takie bardziej twórcze. Bardzo fajna jest wtedy atmosfera na warsztatach, w których udział biorą osoby w różnym wieku.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB PODEJMUJĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE RĘKODZIEŁA

Badaniu poddano ogółem 26 osób, które uczestniczą w działalności w zakresie rękodzieła. W grupie tej zdecydowanie przeważały kobiety – stanowiły 81% ogółu. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 148.

Tabela 148. Płeć osób podejmujących działalność w zakresie rękodzieła

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kobieta	21	81
Mężczyzna	4	15
Brak danych	1	4
Ogółem	26	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Odnotowany rozkład płci może wynikać z większego zainteresowania kobiet rękodziełem, które wiąże się ściśle z prowadzeniem gospodarstwa domowego. Kobiety wykazują też z reguły wyższy poziom zainteresowania czynnym uczestnictwem w kulturze. Częściej niż mężczyźni prowadzą działalność twórczą i artystyczną.

Tabela nr 149 przedstawia rozkład wieku w badanej grupie respondentów. Otrzymane dane wskazują, że w wśród osób angażujących się w zajęcia rękodzielnicze dominują przedstawiciele kategorii wiekowej 70-79 lat (42%). Zdecydowanie mniej liczną grupę stanowią osoby w wieku powyżej 80 lat (27%), jeszcze rzadziej wśród uczestników omawianych zajęć są osoby w wieku 60-69 lat (23%). Wśród badanych nie znalazł się żaden przedstawiciel kategorii wiekowej 50-59 lat.

Odnotowany rozkład wieku badanej grupy wynikać może z zaangażowania zawodowego respondentów z najmłodszej kategorii wiekowej oraz problemów zdrowotnych charakteryzujących najstarszych respondentów.

Tabela 149. Wiek osób uczestniczących w zajęciach rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 60 do 69 lat	6	23
Od 70 do 79 lat	11	42
Powyżej 80 lat	7	27
Brak danych	2	8
Ogółem	26	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wśród osób uczestniczących w zajęciach rękodzielniczych najliczniej reprezentowani są wdowcy i wdowy (54%). Rzadziej w omawianą formę aktywności angażują się respondenci pozostający w małżeństwie (19%) oraz panny/kawalerowie (15%). Tylko jeden respondent określił się jako osoba rozwiedziona. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 150.

Tabela 150. Stan cywilny osób uczestniczących w zajęciach rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Panna/kawaler	4	15
Mężatka/żonaty	5	19
Rozwódka/rozводnik	1	4
Wdowa/wdowiec	14	54
Brak danych	2	8
Ogółem	26	100

Źródło: badania i obliczenia własne.

Stan cywilny przekłada się na skład gospodarstw domowych. Dane zawarte w tabeli nr 151 wskazują, że w analizowanej grupie najliczniej reprezentowani byli badani deklarujący prowadzenie jednoosobowych gospodarstw domowych (77%). Zamieszkiwanie ze współmałżonkiem zadeklarowało 15% badanych. Tylko dwie osoby odpowiedziały, że mieszkają wspólnie z dziećmi. Nikt nie zadeklarował zamieszkiwania z wnukami.

Tabela 151. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w zajęciach rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Współmałżonek/partner	4	15
Dziecko/dzieci	2	8
Mieszkanie w pojedynkę	20	77

*Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne.

Struktura wykształcenia osób podejmujących działalność w ramach zajęć rękodzielniczych jest mocno zróżnicowana. Najliczniej reprezentowane są grupy legitymujące się wykształceniem zasadniczym zawodowym (31%) i średnim (35%). Reprezentację posiadających wykształcenie podstawowe stanowiło 23% ogółu badanych, a posiadanie wyższego wykształcenia zadeklarowały jedynie dwie osoby. Nie odnotowano zatem wyraźnej zależności pomiędzy wykształceniem, a zainteresowaniem zajęciami dotyczącymi rękodzieła. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 152.

Tabela 152. Wykształcenie osób uczestniczących w zajęciach rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Podstawowe	6	23
Zasadnicze zawodowe	8	31
Średnie	9	35
Wyższe	2	8
Brak danych	1	4
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Badani to osoby niepracujące (96% deklaracji, jedna osoba nie określiła swojego statusu zawodowego). Niemal wszyscy pytani twierdzili, że ich głównym źródłem utrzymania jest świadczenie emerytalne lub rentowe (jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi).

Ważną kwestią był status ekonomiczny respondentów. Osoby biorące udział w badaniu proszono o określenie dochodu przypadającego na jednego członka ich gospodarstwa domowego. Dane zawarte w tabeli nr 153 wskazują na raczej złą kondycję finansową uczestników zajęć rękodzielniczych. Najczęściej wskazywano na dochody nie przekraczające 500 złotych (38%). Nieco mniej liczną grupę stanowili deklarujący dochody w granicach 1001-1500 złotych w przeliczeniu na jednego członka gospodarstwa domowego (31%). Jeszcze mniejsza była liczba badanych wskazujących na przedziały od 501 do 1000 złotych oraz 1501-2000 złotych (po 12%). Tylko jedna osoba zadeklarowała dochód powyżej 2000 złotych.

Tabela 153. Miesięczne dochody gospodarstw domowych uczestników zajęć rękodzielniczych w przeliczeniu na jedną osobę

	Liczba wskazań	Procent wskazań
500 zł lub mniej	10	38
501 – 1000 zł	3	12
1001 - 1500 zł	8	31
1501 – 2000 zł	3	12
Powyżej 2000 zł	1	4
Brak danych	1	4
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Analiza zaprezentowanych powyżej danych prowadzi do szkicu profilu osoby podejmującej działalność w zakresie rękodzieła. Najczęściej jest to nieaktywna zawodowo kobieta w wieku 70-79 lat, legitymująca się wykształceniem zasadniczym zawodowym lub średnim. Główne źródło jej utrzymania stanowi emerytura lub renta. Najczęściej uczestniczka zajęć rękodzielniczych jest wdową i mieszka samotnie. Jej sytuacja finansowa jest najczęściej nienajlepsza. Taki profil znajduje potwierdzenie w wypowiedziach ekspertów. Poniżej przytoczone wypowiedzi odzwierciedlają bardzo

dobrze powszechne w środowisku lokalnym opinie dotyczące cech społeczno-demograficznych osób angażujących się w zajęcia z zakresu rękodzieła:

Są to głównie kobiety, chyba nawet w 100% kobiety, bo wiadomo panowie tam swoje zajęcia czasowe, ale kobiety może bardziej powiem, że w tym okresie zimowym działają. (...) to są przeważnie osoby, które mają wykształcenie zawodowe lub średnie, z tych roczników nawet i podstawowe.

W warsztatach i zajęciach rękodzielniczych biorą udział z reguły kobiety, praktycznie same kobiety, raczej starsze.

Zainteresowane były osoby 45+, były to 53 osoby, ale można przyjąć, że gdzieś około połowy z tego były to panie ponad 50+. Generalnie raz w tygodniu spotykają się panie na takich właśnie zajęciach rękodzielniczych.

Ponadto eksperci zwracają uwagę na fakt, niskiego zainteresowania młodzieży proponowanymi zajęciami. Poniżej przywołana wypowiedź świadczy jednakże o względnym liczonym udziale dzieci, które stanowią ważną grupę uczestników organizowanych przedsięwzięć:

Niezwykle trudną grupą docelową są studenci, którzy nas bojkotują, nie przychodzą, chyba że mają jakieś zajęcia na uczelni i w ramach zajęć się pojawiają. A ze szkodą dla nich, bo proponowana przez nas wiedza jest niezwykle rozległa i ciekawa z punktu widzenia osoby uczącej się. Drugą grupą odbiorców są dzieci i one monopolizują te zajęcia do południa.

AKTYWNOŚĆ OSÓB UCZESTNICZĄCYCH W ZAJĘCIACH RĘKODZIELNICZYCH

Respondenci biorący udział w zajęciach rękodzielniczych różnią się stażem udziału w zajęciach. Największa grupa badanych (50%) jest zaangażowana w tę działalność krócej niż 5 lat. O połowę mniej liczna zbiorowość deklaruje udział w zajęciach od 5 do 10 lat włącznie (27%). Jeszcze rzadziej respondenci deklarowali swoje zaangażowanie w zajęcia rękodzielnicze od więcej niż 10, lecz mniej niż 21 lat (19%). Tylko jedna osoba zadeklarowała aktywność w tym zakresie od ponad 20 lat (4%). Szczegółowe dane zawiera tabela nr 154.

Tabela 154. Aktywność w zakresie zajęć rękodzielniczych – wymiar czasowy

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 5 lat lub krócej	13	50
Powyżej 5 lat do 10 lat włącznie	7	27
Powyżej 10 lat do 20 lat włącznie	5	19
Dłużej niż 20 lat	1	4
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Powyższy rozkład odpowiedzi może wskazywać na fakt, że zajęcia poświęcone rękodziełu cieszą się dużą popularnością wśród osób z kategorii 50+. Prócz jednostek, które od długiego czasu uczestniczą w zajęciach, systematycznie przybywa kolejnych zainteresowanych spośród osób przekraczających 50. rok życia.

Respondenci poproszeni zostali także o sprecyzowanie specyfiki działań podejmowanych w obszarze rękodzieła. Dane zaprezentowane w tabeli nr 155 wskazują, że najczęściej badani biorą udział w zajęciach łączących różne techniki rękodzielnicze (62%). Wśród konkretnych wymienianych form zajęć na plan pierwszy wysuwają się bibułkarstwo (54%) i robótki ręczne (50%). Rzadziej respondenci wskazywali na decoupage (38%). Pozostałe formy wymieniane były incydentalnie – wskazane zostały przez pojedyncze osoby.

Tabela 155. Formy działań rękodzielniczych, w których uczestniczą respondenci

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Bibułkarstwo	14	54
Decoupage	10	38
Filcowanie	1	4
Robótki ręczne (np. haft, szydełkowanie)	13	50
Wikliniarstwo	4	15
Ceramika	1	4
Zajęcia łączące różne techniki rękodzielnicze	16	62
Biżuteria	1	4
Origami	1	4

*Suma procentów wskazań nie sumuje się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Powyższy rozkład odpowiedzi wskazuje na dość szerokie spektrum opcji i alternatyw, jakie mogą wziąć pod uwagę osoby w wieku 50+, które chcą realizować pasje rękodzielnicze. Większość może nabyć umiejętności w tym zakresie, doskonalić posiadane kompetencje lub też wejść w rolę instruktora, by realizować działalność, która będzie adekwatna do potrzeb.

Także wypowiedzi ekspertów potwierdzają istnienie zróżnicowanej oferty w zakresie zajęć dotyczących rękodzieła. Jedna z organizatorek tego typu przedsięwzięć tak charakteryzuje ich specyfikę:

Poznaliśmy np. metodę quillingu, metodę decoupage, zajmujemy się też szydełkowaniem i filcowaniem. To są te cztery metody, które zdążyliśmy poznać wzajemnie ucząc się. Wykonujemy różne ozdoby tymi technikami. W okresie wielkanocnym oczywiście królowały jajka, natomiast w okresie bożonarodzeniowym ozdoby choinkowe, bombki, aniołki, gwiazdeczki. No i między innymi wykonywaliśmy też ozdoby z papieru, którymi obdarowaliśmy naszych członków podczas spotkania oplatkowego.

Także inna ekspertka zwraca uwagę na wielość form i zróżnicowaną tematykę zajęć rękodzielniczych organizowanych za pośrednictwem reprezentowanej przez nią instytucji kultury. Jej zdaniem każdy

zainteresowany wśród oferowanych możliwości znajdzie bez trudu formę aktywności odpowiednią do swoich potrzeb:

Były zajęcia z decoupage, z filcowania, były eko-warsztaty, było bibułkarstwo, była florystyka, ale był też zajęcia ruchowe i zajęcia z wizażu. Obecnie też jesteśmy partnerem grupy nieformalnej Eko-Styl, która będzie realizowała projekt Pro-Moda, w który wchodzi różne działania rękodzielnicze, one też będą jakby inspirowane wzornictwem, kolorystyką naszego regionu. Właściwie tych działań myślę jest wystarczająco, na tyle, że każdy zainteresowany, które chce wziąć udział jakby w tych zajęciach ma taką możliwość.

Także w wypowiedziach innych ekspertów pojawiają się odniesienia do zróżnicowanego charakteru zajęć. Poniżej przywoływany fragment wywiadu wskazuje jednoznacznie na możliwość skorzystania z bardzo bogatego wachlarza propozycji:

(...) to są różne zajęcia z różnych dziedzin plastycznych, od malarstwa, rysunku, grafiki, zajęć związanych z gliną, origami, wycinanka ludowa. Asortyment tych zajęć jest niezwykle szeroki (...). To są wszelakie formy, no i te osoby biorą w nich udział, zwłaszcza wtedy, kiedy są organizowane niedzielne warsztaty.

Badani poproszeni zostali także o określenie częstotliwości uczestnictwa w zajęciach rękodzielniczych. Otrzymane odpowiedzi zawiera tabela nr 156. Ich analiza wskazuje, że uczestnicy z reguły w wysokim stopniu angażują się w działania. Najczęściej badani deklaruowali, że uczestniczą w większości zajęć (58%). Podobnie liczne były kategorie deklarujących udział w każdych zajęciach lub też średnio w ich połowie (po 19%). Zaledwie jedna osoba przyznała, że bierze udział w mniej niż połowie zajęć. Otrzymany rozkład odpowiedzi świadczy przede wszystkim o dużym zaangażowaniu respondentów w zajęcia. W pewnej mierze może być także efektem specyfiki omawianej formy aktywności, która wymaga pewnej systematyczności, choć nie tak dużej jak uczestnictwo w działaniach artystycznych (np. działalność zespołów muzycznych czy tanecznych).

Tabela 156. Częstotliwość uczestnictwa w działaniach rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział we wszystkich działaniach	5	19
Uczestniczę w większości działań	15	58
Uczestniczę średnio w połowie działań	5	19
Uczestniczę w mniej niż połowie zajęć/spotkań	1	4
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Wysoki poziom zaangażowania badanych w zajęcia rękodzielnicze i duża częstotliwość udziału w poszczególnych spotkaniach nie oznacza jednakże, że osoby nimi zainteresowane nie spotykają się

z utrudnieniami ograniczającymi ich aktywność w omawianym zakresie. Jedynie 19% pytaných uważa, że nic nie ogranicza ich udziału w analizowanych przedsięwzięciach. Pozostali respondenci zwracają uwagę na cały szereg utrudnień rzutujących na ich poziom zaangażowania. Wśród nich na plan pierwszy wysuwa się zdecydowanie zły stan zdrowia wskazany przez dwie trzecie pytaných (62%). Inne czynniki związane są z brakiem odpowiedniego towarzystwa, z którym można korzystać z tego typu zajęć oraz trudnościami z dojazdem do miejsca, w którym odbywają się spotkania (po 27% wskazań). Wyraźnie mniejsze grupy stanowią osoby twierdzących, że zasadniczym problemem dla nich jest brak czasu (15%) oraz uważających, że przepływ informacji o zajęciach jest nieefektywny (12%). Ponadto dwie osoby stwierdziły, że ich niepełnosprawność rzutuje na możliwość brania udziału w zajęciach, a jeden z respondentów wskazał na deficyt środków finansowych na podjęcie aktywności w omawianym zakresie. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 157.

Tabela 157. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na nie czasu	4	15
Nie mam wystarczających środków finansowych na opłaty za zajęcia	1	4
Informacje na temat spotkań nie zawsze do mnie docierają	3	12
Brakuje mi towarzystwa, z którym mógłbym korzystać z tego typu zajęć	7	27
Mam trudności z dojazdem do miejsca, w którym odbywają się spotkania	7	27
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	16	62
Jestem osobą niepełnosprawną, a miejsce, w którym odbywają się spotkania nie jest przystosowane do moich potrzeb	2	8
Nic nie ogranicza mojego udziału	5	19

**Suma procentów wskazań nie sumuje się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Warto w tym miejscu przywołać wypowiedzi ekspertów, którzy wskazują na wykorzystanie wielu kanałów pozwalających na dystrybucję informacji o odbywających się zajęciach. Cytowany poniżej fragment wywiadu wskazuje na dużą wagę, jaka jest przykładana do informowania o możliwości wzięcia udziału w organizowanych przedsięwzięciach:

Mamy stronę internetową, mamy ulotki, które wydajemy w trybie miesięcznym, mamy odbiorców internetowych, mamy Facebooka, ta informacja jest wszechstronna. Wysyłamy też do niektórych odbiorców zaproszenia, zwłaszcza kiedy są organizowane wernisaże i ta ulotka miesięczna jest dołączana do tej oferty wernisażowej.

Inny ekspert podkreśla rolę nieformalnych kanałów komunikacyjnych w zakresie informowania o zajęciach. W jego opinii jest to najlepsza forma dotarcia do potencjalnych uczestników. Mniejsze znaczenia ma Internet, z którego seniorzy korzystają rzadziej – lepiej sprawdzają się tradycyjne media, a wśród nich lokalne stacje radiowe:

Marketing szeptany jest najlepszą opcją. Osoby 50+ bardzo rzadko zaglądają na strony www, któraś z pań chciała reklamy w telewizji, gdyż ona cieszy się wśród osób 50+ największą popularnością. Na pewno nie ulotki, bo ich już mają dostatecznie dużo w skrzynkach pocztowych i giną one w tłumie innych ulotek. Radio pomaga bardzo dużo.

Mimo koncentracji uwagi na przepływie informacji, powyżej przywołany rozkład odpowiedzi respondentów dotyczący barier w angażowaniu się w zajęcia świadczy o wciąż istniejących deficytach informacyjnych.

W prezentowanej analizie koncentrowano się także na korzyściach, jakie odnoszą osoby w wieku 50+ z uczestnictwa w zajęciach z zakresu rękodzieła. Tabela nr 158 zawiera rozkład odpowiedzi uczestników. Najliczniejsze grupy badanych podkreślały, że najistotniejszymi korzyściami są: możliwość spotkania ze znanymi ludźmi (69%) oraz szansa spędzenia wolnego czasu w sposób ciekawy (65%). Dość często badani podkreślali także możliwość nabycia nowej wiedzy i umiejętności (46%). Ważną kwestią okazał się także aspekt integracyjny zajęć – dla 42% respondentów udział w zajęciach wiąże się z możliwością zdobycia lub utrzymania kontaktów towarzyskich. Ponadto badani zwracali uwagę na poprawę samopoczucia (38%). Rozwój pasji i zainteresowań oraz możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy i umiejętności także poza spotkaniami wskazywane były incydentalnie, jednak warto wspomnieć i o tych odpowiedziach.

Tabela 158. Korzyści płynące z uczestnictwa w działaniach rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabycie nowej wiedzy i umiejętności	12	46
Zdobycie/utrzymywanie kontaktów towarzyskich	11	42
Ciekawie spędzenie wolnego czasu	17	65
Możliwość spotkania ze znanymi ludźmi, osobistościami	18	69
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	2	8
Lepsze samopoczucie	10	38
Możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy/umiejętności także poza spotkaniami	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Badani eksperci podkreślali szereg pozytywnych konsekwencji wynikających z uczestnictwa w zajęciach dotyczących rękodzieła. Ważną korzyścią jest w ich opinii możliwość nabycia umiejętności

pozwalających na samodzielne wykonywanie różnorodnych przedmiotów przy użyciu narzędzi i materiałów zapewnianych przez organizatorów. Nie mniej istotną korzyścią jest mobilizacja osób w wieku powyżej 50 lat do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Kluczową kwestią w opinii ekspertów jest integracja społeczna. W swoich wypowiedziach często podkreślali wspólnototwórczą rolę zajęć rękodzielniczych:

Zajęcia rękodzielnicze pobudzają środowiska. Pierwsza rzecz to jest wyjście poza obręb swojego środowiska, poznanie nowych osób, no i nawiązanie kontaktów towarzyskich. To jest ważne, żeby się nie zamykać i nie siedzieć w domu z komórką i telewizorem, kiedy można wyjść i w miłym towarzystwie można sobie zrobić kartkę świąteczną czy stroik. Można to potem komuś wysłać i ktoś widzi ile to wysiłku kosztowało. Najczęściej w domu nie chce nam się tego robić, bo trzeba materiałów, a tutaj są materiały zapewnione, wszystko jest przygotowane, więc to jest taka praca, która nauczy nas techniki i pozwoli to kontynuować.

Spotkania pokazują różne techniki plastyczne. Nie każdy w domu ma czas, żeby coś sobie porobić. Tutaj zapewniamy materiały w ramach biletu i jest taki zwyczaj, że każdy swoją pracę zabiera do domu. I myślę, że prace takie z dziedziny zajęć artystycznych są bardzo pobudzające do działania. Te grupy nie zamykają się, tylko wychodzą, trzeba się ubrać, wyjść, spotkać się.

Ważną korzyścią w opinii ekspertów jest ponadto możliwość przekazywania wiedzy i umiejętności związanych z aktywnością artystyczną kolejnym pokoleniom. Dzięki uczestnictwu w zajęciach seniorzy poszerzają swój kapitał kulturowy, który następnie mogą przekazywać dzieciom i wnukom:

Nie chcielibyśmy, żeby ten rodzaj działalności artystycznej zaniknął na zasadzie, że kupujemy w sklepie i jest łatwiej. Tu praca jest połączona z tworzeniem czegoś, a to jest najpiękniejsze, bo to się przekłada na dzieci i wnuki, można ich czegoś nauczyć, przekazać im wiedzę.

Warto także podkreślić, że zdaniem ekspertów istotną korzyścią związaną z udziałem w zajęciach jest zmiana pozycji społecznej seniorów w rodzinie. Dzięki uczestnictwu w wydarzeniach do nich adresowanych uczą się zarządzać własnym czasem i bardziej dbają o swoje potrzeby, co przekłada się na zmianę stereotypowego postrzegania roli osób starszych w rodzinie:

W każdym razie sprawia im radość to, że mogą wyjść z domu, że mogą się spotkać, że mogą czegoś interesującego posłuchać, że mają motywację do tego żeby pojawiać się często w szerszym gronie towarzyskim. Jeśli o to chodzi to z całą pewnością tak jest. (...) wydaje mi się, że dzieci chociażby uczą się tego, że babcia czy dziadek nie tylko są do tego, żeby zadbać o dom, ugotować, zająć się wnukiem, ale że mają swoje życie. I jak widać liczna obecność na naszych imprezach o tym świadczy. Po prostu mówią dziadkowi: „przepraszam, ale ja mam wyjazd”, albo: „ja mam wykład”, albo: „ja mam angielski wtedy”, albo układają sobie, to też jest ważne, jak zarządzać swoim czasem.

Na pewno [pojawia się] świadomość, że kobieta nie musi cały czas siedzieć w domu. Kończą się też domy pokoleniowe, młodzi uciekają z tego domu, więc te osoby 50+, te panie nie zajmują się na co dzień wnukami. Trzeba więc ten czas sobie jakoś zagospodarować. Dopóki nikt nie wyszedł z inicjatywą żeby zrobić jakiś projekt, że można wyjść z domu, jakoś ten czas zagospodarować to panie siedziały w domu czy tam u koleżanki na kawie. Teraz są świadome

tego, że coś się dzieje, że można gdzieś wyjść, że można się spotkać, że można coś zrobić. [Ważna jest] sama świadomość tych osób, że można działać, nie trzeba tylko siedzieć w domu.

Eksperti zwracali także uwagę na lepsze samopoczucie stanowiące efekt uczestnictwa w zajęciach. Seniorzy poprzez udział w omawianych przedsięwzięciach zyskują dodatkową energię pozwalającą na radzenie sobie z przeciwnościami losu. Wspólne działania podejmowane na gruncie zajęć rękodzielniczych skutkują bardziej optymistycznymi postawami życiowymi i przekładają się na lepszą kondycję osób 50+:

Wystarczy obserwować ludzi podczas naszych spotkań, imprez, w jaki sposób się nasi seniorzy zachowują, że są bardzo pogodni, są radosni, że chce im się opowiadać kawały, że chce im się śpiewać, no po prostu chce im się być razem. To jest według mnie bardzo ważne.

Warto także wspomnieć, że eksperci zauważali korzyści płynące z udziału seniorów w zajęciach z zakresu rękodzieła dla szerszej społeczności. Ich zdaniem zasadniczą kwestią wynikającą z angażowania się w tę formę aktywności jest integracja społeczna skutkująca przełamywaniem niekorzystnych stereotypów dotyczących seniorów:

Imprezy, z którymi wychodzimy na zewnątrz (...) sprawiają, że zmienia się wizerunek seniora. Wcale już nie widzą nas jako takie osoby z dawnego takiego stereotypowego obrazu, którym to nic się nie chce, niezadowolone, narzekające. Potrafimy czasami myśleć nawet wnuków zaskoczyć, nawet choćby naszymi umiejętnościami w zakresie obsługi komputera i korzystania z tych wszystkich cudów elektroniki.

Pomimo sygnalizowanego przez badanych niskiego zainteresowania omawianymi przedsięwzięciami ze strony ludzi młodych, niektórzy eksperci podkreślali, że zajęcia rękodzielnicze przyczyniają się do niwelowania dystansu międzypokoleniowego oraz mogą stanowić istotne narzędzie integracji społecznej seniorów:

My na rzecz integracji międzypokoleniowej wiele rzeczy robimy. Cały czas, od kiedy my działamy (a działamy gdzieś wspólnie drugi rok), w ramach tej integracji międzypokoleniowej dbamy o to, żeby bardzo często byli u nas ludzie w różnym wieku a zwłaszcza młodzi. A to jest też działanie przeciwko wykluczeniu ludzi w tym magicznym 50+, 60+, że już my nie chcemy przebywać tylko we własnym gronie, my chcemy być z ludźmi, ze społeczeństwem. (...) zapraszamy, dajemy możliwość np. prezentacji, takiej w końcu szacownej widowni, swoich talentów, umiejętności, zapraszamy młodzież.

Respondentów poproszono także o odpowiedź na pytanie, czy korzystają z wiedzy zdobytej podczas zajęć z zakresu rękodzieła poza tymi zajęciami. Sześcioro badanych stwierdziło, że nie wykorzystują kompetencji zdobytych w ramach tych przedsięwzięć poza nimi. Pozostali udzielali odpowiedzi twierdzącej i dość powszechnie wskazywali na różnorodne sytuacje i okoliczności, w których możliwe jest spożytkowanie nabytych umiejętności. Wśród odpowiedzi respondentów pojawiały się wskazania na wykonywanie prac dla domu (np. robótki ręczne i ozdoby), dalsze upowszechnianie poznanych technik (przekazywanie wnukom, dzieciom i znajomym), wykonywanie prezentów dla innych, itp.

Prowadzona analiza dotyczyła również specyfiki kontaktów towarzyskich i integracyjnego wpływu uczestnictwa w zajęciach z zakresu rękodzieła. Respondentów proszono o określenie charakteru

kontaktów w obrębie uczestników tych form aktywności. Rozkład odpowiedzi zawarty w tabeli nr 159, wskazuje, że zdecydowana większość badanych utrzymuje kontakty z osobami, z którymi wspólnie uczestniczy w zajęciach rękodzielniczych – tylko 3 osoby zadeklarowały brak takich relacji.

Tabela 159. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w zajęciach rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie kontaktów towarzyskich z osobami uczestniczącymi w zajęciach rękodzielniczych	21	81
Utrzymywanie kontaktów zawodowych z osobami uczestniczącymi w zajęciach rękodzielniczych	9	35
Utrzymywanie kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami z osobami uczestniczącymi w zajęciach rękodzielniczych	1	4
Brak utrzymywania kontaktów z osobami uczestniczącymi w zajęciach rękodzielniczych	3	12

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Zaprezentowane powyżej dane wskazują na zdecydowaną dominację kontaktów o charakterze towarzyskim (81%). Rzadziej respondenci określali charakter kontaktów jako oparty o aktywność zawodową (35%). Nieco może zaskakiwać fakt, że tylko jedna osoba zadeklarowała utrzymywanie kontaktów opartych o wspólne zainteresowania. W przypadku omawianych form aktywności można było spodziewać częstszych wskazań na tę opcję.

Także badani eksperci społeczni podkreślali rolę zajęć rękodzielniczych w nawiązywaniu i kultywowaniu kontaktów społecznych. Udział w tych przedsięwzięciach jest okazją do wymiany poglądów, dyskusji i zacieśniania więzi łączących uczestników:

Oczywiście, [uczestnicy] spotykają się często po zajęciach i kontynuują swoje zainteresowania. Na zajęciach czasami nawet się kłóć o pewne merytoryczne kwestie. Dzięki zajęciom samopoznają się, prowadzą ożywione dyskusje, zdobywają argumenty do dyskusji. Przestają być skryci, stają się otwarci. Mówią jak dane rzeczy robiło się u nich na wiosce, przypominają, że kiedyś robiło się to samo tylko to inaczej się nazywało.

Nawiązane w czasie zajęć kontakty przekładają się na łączność, która ujawnia się pomiędzy osobami zaangażowanymi w omawiane formy aktywności:

Myślę więc, że nie pozostaje to tylko na samych warsztatach, samych zajęciach. Bo oprócz tego, że panie tam „robią”, to sobie przy tym pogadają, któraś pani zawsze przynosi ciasto na zajęcia, więc tam to się zrobiła już taka integracja. Panie potem spotykają się i np. chodzą z kijkami.

Kolejną analizowaną kwestią były deficyty związane z zajęciami rękodzielniczymi. Dane zawarte w tabeli nr 160, wskazują, że nie wszyscy badani udzielili odpowiedzi na pytanie dotyczące sugerowanych zmian w zakresie realizowanych w omawianym obszarze działań. Brak odpowiedzi prawdopodobnie wynika z faktu, że nie dostrzegają żadnych deficytów w odniesieniu do zajęć z zakresu rękodzieła. Osoby udzielające odpowiedzi zwracały przede wszystkim uwagę na konieczność zwiększenia ich częstotliwości (46%). Zdecydowanie rzadziej wskazywano na konieczność urozmaicenia tematyki zajęć (12%) oraz zwracano uwagę na inne kwestie (12%). Wśród nich na plan pierwszy wysuwa się konieczność poprawy zaplecza lokalowego, w którym odbywają się zajęcia. Jedna osoba ponadto zwróciła uwagę na to, że czas trwania zajęć powinien ulec zmianie.

Tabela 160. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie realizacji działań dotyczących rękodzieła.

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Działania powinny odbywać się częściej	12	46
Tematyka zajęć powinna być bardziej urozmaicona	3	12
Czas trwania zajęć powinien ulec zmianie	1	4
Inne	3	12

**Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Powyższe wyniki świadczą o potrzebie zwiększenia częstotliwości zajęć dotyczących rękodzieła.

Badani mieli także za zadanie wskazanie podmiotów odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć rękodzielniczych. Najczęściej pojawiały się deklaracje świadczące o tym, że to osoby prowadzące zajęcia w zasadniczy sposób decydują o ich tematyce i formach organizacyjnych (77%). Mniej liczna była zbiorowość badanych twierdzących, że w tych kwestiach decydują sami uczestnicy (58%). O wiele rzadziej respondenci wskazywali na pracowników instytucji kultury organizującej zajęcia (38%). Incydentalnie pojawiały się odpowiedzi świadczące o przypisywaniu istotnego znaczenia w zakresie organizacji zajęć innym osobom i instytucjom (12%).

Tabela 161. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Pracownicy instytucji kultury organizującej zajęcia	10	38
Osoby prowadzące zajęcia	20	77
Uczestnicy spotkań	15	58
Ktoś inny	3	12

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Powyższy rozkład odpowiedzi świadczy o dość znaczącym wpływie uczestników na aspekty merytoryczne i organizacyjne zajęć związanych z rękodzielnictwem. Nie są oni jedynie biernymi odbiorcami propozycji programowych, lecz sami współuczestniczą w ich przygotowywaniu.

Powyższe ustalenia potwierdza rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące zaangażowania respondentów w organizację działań rękodzielniczych. Co prawda 38% pytanym nie włącza się w tę działalność, jednak równie liczną grupę stanowią osoby deklarujące, że zawsze lub bardzo często uczestniczą w organizacji zajęć (po 19%). Ponadto 20% deklaruje okazjonalne włączanie się w działalność organizacyjną (przynajmniej raz miało okazję uczestniczyć w przygotowaniu zajęć). Szczegółowe dane zawiera tabela nr 162.

Tabela 162. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji zajęć rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak, zawsze	5	19
Tak, bardzo często	5	19
Tak, od czasu do czasu	3	12
Raz współorganizowałem/am tego rodzaju zajęcia	2	8
Nie włączam się w organizację zajęć	10	38
Brak danych	1	4
Ogółem	26	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Indagowani eksperci zwracają uwagę, że uczestnicy zajęć z zakresu rękodzielnictwa dość rzadko są organizatorami tych przedsięwzięć, jednakże nie są odosobnione sytuacje, kiedy dzielą się swoimi pomysłami i inicjują nowe formy aktywności podejmowane w ramach zajęć:

Z reguły osoby 50+ są uczestnikami zajęć i warsztatów, ale zdarza się, że sami rzucają pomysł, czerpią inspirację z projektów, a potem sami inicjują działania. Odbywa się to przede wszystkim w inicjatywach nieodpłatnych.

Badani zostali także poproszeni o wskazanie przyczyny niskiego zaangażowania w działania związane z organizacją zajęć. Zgromadzone odpowiedzi wskazują przede wszystkim na brak umiejętności i wiedzy w zakresie rękodzielnictwa (19%). Nieco mniej liczna była grupa twierdzących, że po prostu nie odczuwają potrzeby realizowania takiej formy aktywności (12%). Inne powody, jak przyczyny zdrowotne czy brak czasu wskazywane były raczej incydentalnie. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 163.

Tabela 163. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań rękodzielniczych

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nie mam na to czasu	1	4
Nie posiadam odpowiednich umiejętności, wiedzy	5	19
Nie mam takiej potrzeby	3	12
Z powodów zdrowotnych	2	8

*Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=26).

Uczestnicy zajęć z zakresu rękodzieła poproszeni zostali także o odpowiedź na pytanie, czy biorą udział w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat. Deklaracje respondentów świadczą o tym, że najczęściej owe zajęcia są jednymi z wielu form, z których korzystają. W wypowiedziach badanych pojawiło się bardzo wiele wskazań na zróżnicowane formy aktywności. Wśród wymienianych znalazły się zajęcia odbywające się m.in. w ramach uniwersytetów trzeciego wieku, przedsięwzięcia kulturalno-oświatowe i imprezy okolicznościowe, wykłady naukowe, wyjazdy i wycieczki turystyczno-krajoznawcze, wystawy i konkursy, zajęcia sportowe, działania o charakterze artystycznym itp.

Powyżej zasygnalizowana sytuacja wynika w dużej mierze z szerokiego spektrum propozycji skierowanych do osób w wieku powyżej 50 lat na badanym terenie. Badani eksperci zwracali uwagę, że seniorzy mają możliwość korzystania z wielu form aktywności społecznej, pozwalających na integrację społeczną i umożliwiających zaspokajanie potrzeb kulturalnych. Symptomatyczna jest tu wypowiedź jednej z organizatorek życia społecznego seniorów na terenie Nysy:

Jeśli chodzi o imprezy organizowane, na terenie Nysy jest bardzo wiele tych propozycji, jest taki kwartalnik kulturalny. Jeśli chodzi o nas, o UTW, my sami organizujemy takie przedsięwzięcia. No nie wiem czy stricte kulturalne, ale staramy się zgromadzić osoby, które interesują się literaturą, interesują się podróżami, to może nie artystyczne tylko turystyczne, no ale ta kultura też jest tam obecna i rękodzieło. Są to spotkania comiesięczne, prowadzone przez samych słuchaczy. Jeśli chodzi o Klub Literacki, trafiamy w zainteresowania osób, które przychodzą na te spotkania. Prezentujemy ciekawe pozycje literackie nagradzane w ostatnim czasie, nowości literackie (...). Drugim celem tego Klubu Literackiego jest również umożliwienie właśnie otwarcia szuflad naszym słuchaczom, którzy piszą. (...) jeśli chodzi o inne przedsięwzięcia kulturalne, organizujemy też festyny. To są festyny międzypokoleniowe. No tutaj jeśli chodzi, jakieś popisy, to my tworzymy taką grupę, uczestniczymy w zajęciach tanecznych, no i nasi słuchacze, uczestnicy właśnie tego zespołu Senior Szok prezentują to czego się nauczyli, tańczą. A jeśli chodzi o inne imprezy kulturalne, no to dużym zainteresowaniem cieszą się wśród naszych słuchaczy (...) organizowane wyjazdy do filharmonii, do teatru, na wystawy. My również jako mieszkańcy Nysy bierzemy udział w prezentacjach w Nyskim Domu Kultury jako uczestnicy.

Podsumowując część raportu dotyczącą zajęć związanych z rękodziełem można stwierdzić, że działania prowadzone w tym zakresie cieszą się bardzo dużym zainteresowaniem. Oferta instytucji kulturalnych jest bardzo szeroka i zróżnicowana. Ich uczestnicy nie tylko z dużym zaangażowaniem biorą udział w zajęciach, ale także niekiedy są inspiratorami i włączają się w działania dotyczące organizacji i przygotowania zajęć. W zasadniczej mierze zainteresowane tego rodzaju propozycjami są samotne kobiety o przeciętnej sytuacji finansowej. Z racji wieku i sytuacji życiowej nie podejmują one aktywności zawodowej. Ponadto warto zauważyć, że zajęcia z zakresu rękodzieła stają się niejednokrotnie okazją do integracji społecznej i nawiązywania szerszych interakcji – także z przedstawicielami innych generacji. W ten sposób przyczyniają się do niwelowania dystansu międzypokoleniowego.

ZESPOŁY MUZYCZNE, CHÓRY, ORKIESTRY

Zespoły muzyczne, chóry oraz orkiestry wyznaczają kolejny obszar aktywności osób w wieku 50+. Na podstawie wywiadów przeprowadzonych z ekspertami-organizatorami i tymi, którzy działają w otoczeniu inicjatyw podejmowanych przez osoby w wieku 50+ można stwierdzić, że na ogół zespoły te powołane zostały do życia w latach 90., co pozwala zauważyć, że transformacja systemowa sprzyjała oddolnym działaniom zmierzającym do kulturalnego zaktywizowania osób w wieku późnej dorosłości. Najmłodsza inicjatywa liczy sobie 10 lat. Jej organizatorka mówi o powstaniu swojego chóru w sposób następujący:

Chór Margaretek już będzie miał blisko 10 lat, ale wtedy, jak zaczynałyśmy, to miały panie 50+, w tej chwili są 60+ i 70+.

Inny chór istnieje od 17 lat. Powstał jako inicjatywa stowarzyszenia – Polskiego Związku Emerytów. Organizator tego przedsięwzięcia opisuje historię chóru, wskazując na oddolne działania podjęte przez osoby, które zapragnęły zgromadzić wokół siebie ludzi lubiących śpiewać:

Ogłosiliśmy w związku, że zapraszamy tych co lubią śpiewać. Zgłosili się ludzie i już się znamy tyle lat. Oczywiście osoby się zmieniają, przez ten okres niektóre odeszły, niektóre osoby są już wieku podeszłym, ale mimo wszystko wszyscy śpiewamy. Muszę pani powiedzieć, że najstarszy uczestnik ma 87 lat – pan Ignacy.

Nie jest to jedyny przykład powołania do życia zespołu przez organizację pozarządową. Podobny podaje inna respondentka, podkreślająca zaangażowanie stowarzyszenia mniejszości niemieckiej, które wystąpiło z inicjatywą utworzenia zespołu wokalnego. Zwraca przy tym uwagę na fakt, że obecnie chór działa jako wspólna inicjatywa założycielskiego stowarzyszenia oraz miejscowego ośrodka kultury:

(...) zespół funkcjonuje w ramach Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim, czyli oni zawiązali sobie koło w Zdieszowicach mniejszości niemieckiej i z tego koła powstał chór, oni zainicjowali sobie po prostu taki zespół swój. Ale jesteśmy, jak by to powiedzieć, mi płaci Dom Kultury w Zdieszowicach, musi więc tu być jakaś współpraca, jak to formalnie wygląda, to nie powiem pani. Ośrodek Kultury i Sportu w Zdieszowicach zatrudnia mnie i właściwie ta cała działalność (...), czyli to co ja robię z chórem podpisane jest jakby pod ich działalność.

Na działalność chóru pod auspicjami domu kultury wskazuje także inny respondent, który wyraźnie zaznacza, że inicjatywa zawiązania zespołu wokalnego wyszła od dyrektora tej instytucji, który dostrzegł potrzebę podjęcia tego rodzaju aktywności. Opisuje on genezę tego przedsięwzięcia, wskazując jednocześnie na spore zainteresowanie, jakim niezmiennie cieszy się członkostwo w zespole, jak również jego występy:

W 1992 roku, jak przyszedłem tutaj do pracy, pierwsze co zorganizował pan dyrektor to film o samych swoich. No i przyszło parę osób, emerytów, no i padło takie właśnie hasło od pana dyrektora, że zrobimy taki zespół. Mamy młodego człowieka, bo to 22 lata temu było, to jeszcze byłem młodym człowiekiem i panie się ucieszyły i mówią, że z miłą chęcią by przychodziły. To było 9 osób. Ale wiadomo, że jak taki zespół powstał to w ciągu pół roku już

było 15 osób, później z latami było już 25 osób. Jak już było 25 osób to zrobiliśmy już w ten sposób, że zamknęliśmy listę i teraz szczerze mówiąc na razie nikogo nie przyjmujemy więcej do zespołu dlatego, że 25 osób to dosyć dużo jest, to raz, że pomieścić się, ale to zaczęliśmy robić coś innego. Zaczęliśmy właśnie robić te imprezy dla emerytów, które są cyklicznie co miesiąc. I na te cykliczne imprezy przychodzi siedemdziesiąt do dziewięćdziesięciu osób.

Na podstawie przywołanych wypowiedzi ekspertów można stwierdzić, że geneza działających na terenie województwa opolskiego zespołów muzycznych, chórów i orkiestr jest różna. Bywa, że same osoby zainteresowane śpiewaniem, skupione wokół jakiegoś stowarzyszenia podejmują inicjatywę utworzenia zespołu, jednak istotną rolę w powoływaniu do życia tego typu grup odgrywają także instytucje odpowiedzialne za organizowanie życia kulturalnego w danej miejscowości.

Przedstawiciele organizatorów zespołów muzycznych raczej nie narzekają na brak wsparcia ze strony instytucji, którym podlegają, ani też na brak zainteresowania ich działalnością ze strony władz miejskich lub gminnych. Wspomina o tym respondentka, której zespół działa w ramach stowarzyszenia:

Jako stowarzyszenie mamy duże wsparcie od władz miasta i powiatu. Jestem przewodniczącą związku na szczeblu powiatowym. Mam bardzo dobry kontakt z władzami, politykami. Nie mam z tym problemu.

Także działalność zespołów wokalnych w ramach miejskich i gminnych ośrodków kultury zdaje się korzystnie wpływać na sposób ich funkcjonowania, co potwierdza wypowiedź respondenta, prezentującego pogląd, że publiczne zarządzanie instytucjami kultury zapewnia ciągłość inicjatyw podejmowanych na rzecz osób w wieku 50+:

Uważam, że bardzo dobrze, że jest to jednostka publiczna, bo zawsze jak jest ktoś, kto rządzi, bo musi być zawsze, w każdym społeczeństwie i wszędzie, w zakładzie czy w danych aglomeracjach osoba, która wie gdzie prym, kto – inaczej mówiąc – rządzi, dowodzi tym wszystkim. To w tym momencie jest to ukierunkowane i to też dłużej taki zespół będzie istniał. Jeśli np. byłoby to rzucone na pastwę losu, to wiadomo, że wszyscy zaczną rządzić i nie ma konkretnych zadań, celów wyznaczonych dla danego kierunku, jak tutaj mówimy dla 50+.

Wywiady z ekspertami dotyczyły przede wszystkim zespołów wokalnych, które nazywane są przez nich chórami lub zespołami śpiewaczymi. Nie oznacza to jednak, że składają się one wyłącznie z wokalistów. Jeden z ekspertów – organizatorów przyznaje, że w przypadku większych imprez występy są organizowane przy udziale zespołu instrumentalnego:

Członkowie zespołu, mężczyźni i kobiety, przy moim akompaniamencie muzycznym, instrumentalnym śpiewają. Były tam takie epizody, że mieliśmy grajków, takich jeszcze zaprzyjaźnionych, oni tak okolicznościowo raczej grali, ale to były też takie fajne momenty, nawet było ich dosyć dużo, no ale to mówię później z różnych względów [z tego zrezygnowaliśmy]. Oni raz są, potem ich nie ma, później znowu są. Także jak ich zaprosimy do jakiś takich większych występów, to wtedy mogę na nich liczyć.

O tym, że zespoły muzyczne nie zamykają swojej aktywności wyłącznie w jednej formule przekonuje respondent, który akcentuje wszechstronność swoich podopiecznych. Zespół wokalny potrafi

bowiem przekształcić się w trupę teatralną i dostosować swój repertuar do potrzeb konkretnego przedsięwzięcia:

Jeśli np. organizujemy Wojewódzki Przegląd Zespołów Kolędniczych, to ten zespół z tego wokalnego przeradza się w teatralny zespół i występujemy jako zespół teatralny, robimy sztukę herodową. Jeśli np. jest potrzeba wzbogacenie imprezy 50-lecia ślubów, to w tym momencie zespół nie tylko śpiewa, ale robi różne inscenizacje, też opowiadamy jakieś wiersze, jakieś kawały, robimy po prostu cały taki blok imprezowy.

Widać wyraźnie, że członkowie zespołów są zainteresowani jak najczęstszymi występami, co skłania ich członków do podejmowania różnych wyzwań artystycznych:

Eksperci deklarują ponadto, że spotkania zespołów muzycznych, które reprezentują odbywają się regularnie, najczęściej raz w tygodniu w godzinach popołudniowych. Zazwyczaj termin spotkań jest sztywny, z góry ustalony, jednak kiedy zespół intensywnie przygotowuje się do jakiegoś występu, częstotliwość spotkań ulega zwiększeniu:

Spotykamy się co tydzień we wtorki o godzinie szesnastej, w zależności jak jest ustawiony dzień, bo np. jak jest zima to spotykamy się wcześniej, jak jest lato, to spotykamy się troszeczkę później, ale mniej więcej godzina 16.00-16.30 spotykamy się w każdy wtorek. I w każdy wtorek robimy sobie taką próbę i na tej próbie sobie śpiewamy w zależności co potrzeba, tak jak wcześniej mówiłem, teraz się przygotowujemy do biesiady kresowej.

Repertuar chórów, w których uczestniczą osoby w wieku 50+ jest dostosowany do upodobań przedstawicieli tej kategorii wiekowej. Organizatorzy i osoby z otoczenia zespołów wokalnych zwracają uwagę na to, że najchętniej wykonywane są piosenki i pieśni ludowe, religijne, patriotyczne oraz biesiadne. Świadczą o tym zamieszczone poniżej fragmenty wypowiedzi.

My najwięcej śpiewamy pieśni religijnych, kolędy, pieśni maryjne, o Ojcu Świętym bardzo dużo pieśni. (...) śpiewamy też piosenki kresowe i one wszystkim się podobają.

Śpiewamy piosenki raczej biesiadne. Nie jesteśmy takim typowym chórem, bo chór śpiewa przykładowo na cztery głosy, a my śpiewamy na dwa głosy, ale sobie świetnie z tym radzimy. Śpiewamy piosenki od biesiadnych po patriotyczne.

Wypowiedzi respondentów świadczą ponadto o tym, że członkowie chórów i zespołów wokalnych zrzeszających seniorów bardzo chętnie biorą udział w występach, które pozwalają im pokazać się szerszej publiczności. Niejednokrotnie sami przynoszą informacje o różnych wydarzeniach, które mogliby uświetnić swoim występem. Spektrum imprez, w których uczestniczą jest szerokie – od małych, kameralnych imprez odbywających się w swojej miejscowości, przez wydarzenia kulturalne organizowane w powiecie, po imprezy o zasięgu ogólnopolskim. Potwierdzeniem tego są zacytowane poniżej fragmenty wypowiedzi:

W Baborowie to na dożynkach najczęściej [występujemy]; na takich kameralnych imprezach: dzień babci, dzień kobiet. Poza Baborowem jesteśmy bardziej oklaskiwane.

Działamy na terenie całego powiatu, jeździmy na spotkania, na festiwale, uczestniczymy we wszystkich imprezach jakie się odbywają, jeździmy na występy, działamy cały czas.

Występy wydają się być dla zespołów wokalnych do tego stopnia ważne, że niektóre z nich decydują się organizować własne przedsięwzięcia, podczas których mają okazję wystąpić i zaprosić na nie inne zespoły. Opiekun jednego z zespołów wspomina np. o cyklicznych imprezach dla emerytów czy biesiadach kresowych:

Zrobiliśmy tę biesiadę kresową i widzimy, że wzięcie jest bardzo duże, bo na te biesiady kresowe nie tylko Lewin przyjeżdża, ale przyjeżdżają z Opola i przyjeżdżają z Ozimka, ludzie z różnych okolic, to widzimy, że jest bardzo duże zapotrzebowanie na tę biesiadę, więc robimy już tę imprezę cyklicznie, co roku organizujemy. Jak zaczęliśmy robić te zabawy dla emerytów, widzimy, że co zabawa przychodzi więcej ludzi, to wiadomo, że jest potrzeba tego, żeby dla tych ludzi robić zabawy. Jeśli np. zaczynamy robić jakiś opłatek, widzimy, że co roku jest więcej chętnych. No to organizujemy to. Jeśli np. wychodzi na to, że jakąś imprezę organizujemy, a jest na to małe zapotrzebowanie no to w tym kierunku nie idziemy.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE CZŁONKÓW ZESPOŁÓW MUZYCZNYCH, CHÓRÓW I ORKIESTR

Badaniu poddano ogółem 25 członków chórów, orkiestr i zespołów muzycznych.

Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 164, wśród przebadanych członków chórów, orkiestr i zespołów przeważały kobiety – stanowiły one ponad trzy czwarte ogółu (76%). Potwierdzają to także doświadczenia i obserwacje ekspertów. Jeden z nich zauważa:

Kobiety to jest większość, one się garną do takich zajęć, one tego potrzebują. Mężczyźni są w mniejszości.

Można stwierdzić, że wpływ na takie proporcje uczestnictwa w aktywności wokально-muzycznej kobiet i mężczyzn ma przede wszystkim repertuar zespołów zrzeszających osoby w wieku 50+. Jak zauważono wcześniej, jest on zorientowany przede wszystkim na pieśni ludowe i religijne, co zapewne bardziej odpowiada kobietom niż mężczyznom. To one są bardziej aktywne w obszarze religii, one też znają więcej pieśni ludowych.

Tabela 164. Płeć członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Kobieta	19	76
Mężczyzna	6	24
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Analizując strukturę respondentów ze względu na wiek (tabela nr 165) można stwierdzić, że wśród członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr brakuje osób poniżej 60. roku życia. Największy odsetek badanych stanowiły natomiast osoby w wieku 70-79 lat (72% pytanym). Z kolei 24% indagowanych stanowili członkowie zespołów muzycznych, chórów i orkiestr, których wiek mieścił się w przedziale 60-69 lat. Jeden z indagowanych ukończył 80 lat.

Fakt, że wśród badanych zabrakło osób w wieku 50-59 lat można tłumaczyć aktywnością zawodową tych osób, która sprawia, że nie posiadają one tak dużych zasobów wolnego czasu jak emeryci. Na uwagę zasługuje przy tym znaczny udział siedemdziesięciolatków – świadczy to o tym, że osoby w tym wieku cieszą się dobrym zdrowiem i wykazują chęć do angażowania się w aktywność wokalnno-muzyczną.

Tabela 165. Wiek członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
60-69 lat	6	24
70-79 lat	18	72
80 lat i więcej	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Dane zawarte w tabeli nr 166 świadczą o tym, że wśród członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr przeważają osoby będące w małżeństwie – łącznie 14 osób, tj. 56% pytanym zadeklarowało, że są osobami zamężnymi lub żonatymi. Z kolei 9 osób (36%) to osoby owdowiałe, zaś jedna to osoba rozwiedziona. Można zatem stwierdzić, że stan cywilny nie warunkuje w istotny sposób zaangażowania w działalność wokalnno-muzyczną.

Tabela 166. Stan cywilny członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Mężatka/żonaty	14	56
Rozwódka/rozwodnik	1	4
Wdowa/wdowiec	9	36
Brak danych	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Struktura wykształcenia członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr, którą prezentuje tabela nr 167 wskazuje na jednakowy udział w grupie badanych osób legitymujących się wykształceniem podstawowym i średnim – po 10 osób (tj. 40%). Trzy osoby zadeklarowały posiadanie wykształcenia zasadniczego zawodowego, zaś jedna – wyższego. Nie potwierdza się więc teza, zgodnie z którą osoby lepiej wykształcone częściej angażują się w aktywność kulturalną. Może to być jednak związane z miejscem przeprowadzenia badań – w społecznościach wiejskich osób legitymujących się wykształceniem wyższym jest niewiele, stąd też są one niedoreprezentowane wśród uczestników badania.

Tabela 167. Wykształcenie członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Podstawowe	10	40
Zasadnicze zawodowe	3	12
Średnie	10	40
Wyższe	1	4
Brak danych	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Analiza danych metryczkowych wykazała, że żaden z ankietowanych aktualnie nie pracuje zawodowo, co zapewne ma związek z ich wiekiem. Wszyscy także wskazali, że ich głównym źródłem utrzymania jest świadczenie emerytalne lub rentowe.

W ankiecie uwzględniono także pytanie o przeciętny dochód przypadający na jednego członka gospodarstwa domowego badanych. Jak pokazują dane zaprezentowane w tabeli nr 168, najczęściej respondenci wskazywali na przedział od 501 do 1000 złotych – deklarację taką złożył mniej więcej co trzeci badany (36% wskazań). Na drugim miejscu pod względem odsetka wskazań znalazły się osoby, których dochód w przeliczeniu na jednego członka gospodarstwa domowego mieści się w granicach 1001-1500 złotych. Takiej odpowiedzi udzieliło 24% pytanych. Dochód powyżej 2000 złotych wskazał jeden ankietowany. Także jedna osoba przyznała, że dochód ten nie przekracza 500 złotych. Przywołane dane świadczą o tym, że dochody osiągane przez indagowanych członków chórów, orkiestr i zespołów są zróżnicowane, jednak przeważają osoby, które nie dysponują kwotą wyższą niż 1500 złotych na jednego członka gospodarstwa domowego. Taki rozkład odpowiedzi można wiązać z miejscem zamieszkania większości badanych (wieś, małe miasto), gdzie dochody są niższe niż w dużych miastach. Ponadto można wyciągnąć wniosek wskazujący na brak zależności pomiędzy dochodem respondentów a ich udziałem w aktywności chórów, orkiestr i zespołów muzycznych. Potwierdza to wypowiedź jednego z ekspertów:

Z reguły placówki dla osób starszych prowadzą zajęcia bezpłatnie, więc nie zauważa się wpływu tego czynnika na uczestnictwo w zajęciach z chóru. Osoby z mniejszym dochodem, bardziej skromne, też przychodzą, może trochę nieśmiało, ale jednak przychodzą i chcą uczestniczyć w zajęciach.

Tabela 168. Miesięczne dochody gospodarstw domowych członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr w przeliczeniu na jedną osobę

	Liczba wskazań	Procent wskazań
500 zł lub mniej	1	4
501 – 1000 zł	9	36
1001 - 1500 zł	6	24
1501 – 2000 zł	5	20
Powyżej 2000 zł	1	4
Brak danych	3	12
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Pochodną odpowiedzi na pytanie o stan cywilny badanych jest rozkład ich wskazań w przypadku pytania o skład gospodarstw respondentów. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 169, zdecydowana większość badanych tworzy wieloosobowe gospodarstwa domowe. Tylko jedna trzecia badanych (32%) przyznała, że mieszkają sami. Z kolei zamieszkiwanie ze współmałżonkiem zadeklarowało 52% indagowanych. Jednakowa liczba respondentów – po 3 osoby mieszkają natomiast z dziećmi i z wnukami.

Tabela 169. Skład gospodarstw domowych członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Współmałżonek/partner	13	52
Dziecko/dzieci	3	12
Wnuk/wnuki	3	12
Mieszkanie w pojedynkę	8	32

*Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania i obliczenia własne.

Analiza danych metryczkowych pozwala na określenie profilu przeciętnego członka chóru, orkiestry i zespołu. Jest nim na ogół siedemdziesięciokilkuletnia kobieta, legitymująca się wykształceniem podstawowym lub średnim. Jest to osoba nieaktywna zawodowo, utrzymująca się z emerytury lub renty, zaś dochód przypadający na jednego członka jej gospodarstwa domowego nie przekracza 1500 złotych. Kobieta ta jest mężatką i zamieszkuje wspólnie z mężem.

AKTYWNOŚĆ CZŁONKÓW ZESPOŁÓW MUZYCZNYCH, CHÓRÓW I ORKIESTR

Pierwsze z pytań skierowanych do respondentów dotyczyło rodzaju zespołu, do którego przynależą. Dane zamieszczone w tabeli nr 170 wskazują, że 60% ankietowanych (17 osób) zaliczyło siebie do członków chóru, natomiast 32% indagowanych przyznało, że są przedstawicielami zespołu wokalnego. Z kolei dwoje respondentów (8%) zadeklarowało, że należą do zespołu

wokalno-tanecznego. Można zatem uznać, że w próbie badawczej reprezentowani byli przedstawiciele różnych formacji muzyczno-wokalnych.

Tabela 170. Rodzaj zespołu, którego członkami są respondenci

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zespół wokalny	8	32
Chór	17	60
Zespół wokalno-taneczny	2	8
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Członkowie chórów, orkiestr i zespołów muzycznych zostali też zapytani o długość okresu przynależności do tych grup. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 171 można stwierdzić, że najczęściej, bo 36% badanych jest członkami chórów, orkiestr lub zespołów muzycznych dłużej niż 10, lecz krócej niż 20 lat. Z kolei osoby deklarujące członkostwo w tych grupach od 5 do 10 lat włącznie stanowiły 24% ogółu respondentów. Co piąty badany (20%) przyznał, że jest członkiem zespołu formacji wokalnej od ponad 20 lat, zaś najmniej, bo 16% badanych zadeklarowało krótszy niż pięcioletni okres przynależności do tych grup. Najpewniej, w przypadku wielu spośród badanych, rozpoczęcie tego rodzaju aktywności nastąpiło wraz z dezaktywizacją zawodową. Może być tak, że wśród badanych są osoby, które odkryły swoje umiejętności wokalne lub taneczne dosyć późno lub na wcześniejszych etapach życia nie miały czasu lub możliwości, aby je rozwijać i doskonalić.

Tabela 171. Członkostwo w zespołach muzycznych, chórach i orkiestrach – od jak dawna respondenci przynależą do nich

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Od 5 lat lub krócej	4	16
Powyżej 5 lat do 10 lat włącznie	6	24
Powyżej 10 lat do 20 lat włącznie	9	36
Więcej niż 20 lat	5	20
Brak danych	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Interesująco prezentuje się także rozkład odpowiedzi na pytanie o częstotliwość uczestniczenia w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr (tabela nr 172). Aż 80% badanych stwierdziło, że biorą udział we wszystkich próbach. Z kolei 12% ankietowanych zadeklarowało, że uczestniczą w większości działań. Tylko jeden respondent zaznaczył odpowiedź wskazującą na jego uczestnictwo średnio w połowie prób. Taki rozkład odpowiedzi wynika z charakteru analizowanej aktywności kulturalnej. Systematyczny udział w próbach różnych zespołów, chórów czy orkiestr jest podstawą funkcjonowania tego typu grup. Ich członkowie tworzą pewną całość, która nie jest w stanie przez

dłuższy czas obywać się bez kompletnego składu. Respondenci zdają sobie z tego sprawę, co można stwierdzić na podstawie deklarowanej przez nich frekwencji uczestnictwa.

Tabela 172. Częstotliwość uczestniczenia w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Biorę udział we wszystkich działaniach	20	80
Uczestniczę w większości działań	3	12
Uczestniczę średnio w połowie działań	1	4
Brak danych	1	4
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Skoro zdecydowana większość badanych wskazała na dużą częstotliwość uczestniczenia w próbach swoich grup, to można wnioskować, że w ich codziennym życiu nie pojawiają się czynniki, które mogą utrudniać im udział w tej formie aktywności. Istotnie, odpowiedzi respondentów na kolejne pytanie świadczą o tym, że 60% badanych nie wskazało żadnych utrudnień w wykonywaniu obowiązków związanych z byciem członkiem chóru, zespołu czy orkiestry. Wydaje się, że jest to na tyle ważny element ich życia, że są w stanie podporządkować mu inne codzienne aktywności. Bariery były wymieniane przez ankietowanych dosyć rzadko. Trzy osoby przyznały, że nie posiadają wystarczających środków finansowych na opłaty związane z udziałem w zajęciach. Potwierdza to także wypowiedź jednej z ekspertek:

Muszą być na to pieniądze. Ostatnio należałam do chóru przy Polskim Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów. Tam występowaliśmy wszędzie, ale musiałyśmy na muzyka płacić składkę 20 złotych miesięcznie. Zwróciłyśmy się do prezesa o dofinansowanie, ale się nie zgodził i wszystko się rozpadło.

Ponadto po dwie osoby wskazały na brak czasu, brak środków finansowych na pokrycie kosztów instrumentów czy strojów oraz zły stan zdrowia. Pojedyncze wskazania dotyczyły podejmowania opieki nad małym dzieckiem lub chorym domownikiem, uczestnictwa w innych zajęciach i spotkaniach oraz zaabsorbowania pracą w ogrodzie.

Tabela 173. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Brakuje mi na to czasu	2	8
Nie mam wystarczających środków finansowych na opłaty związane z udziałem w zajęciach	3	12
Nie mam wystarczających środków finansowych na pokrycie kosztów instrumentów, strojów	2	8
Nie pozwala mi na to stan zdrowia	2	8
Opiekuję się małym dzieckiem/chorym domownikiem i to utrudnia mi udział w zajęciach	1	4
Pracuję w ogrodzie	1	4
Uczestniczę w innych zajęciach i spotkaniach	1	4
Nic nie ogranicza mojego udziału	15	60

**Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Kolejne pytanie dotyczyło osób, które towarzyszą respondentom w próbach chórów, orkiestr i zespołów muzycznych. Zestawienie odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela nr 174. Najwięcej badanych (48%) przyznało, że na zajęcia uczęszczają sami. Z kolei co trzeci pytany (36%) zadeklarował, że na próby chodzi z koleżanką lub kolegą. Co piąty indagowany (20%) wskazał współmałżonka/partnera. Uzyskane dane pozwalają stwierdzić, że brak towarzystwa, z którym uczęszcza się na próby chórów, orkiestr i zespołów muzycznych nie stanowi dla badanych problemu. Prawdopodobnie jest tak, ponieważ na próbach spotykają się osoby, które bardzo dobrze się znają i dzięki temu nie czują się wyizolowane. Niejednokrotnie nie udaje się skłonić osoby bliskiej do dzielenia pasji artystycznej, dlatego wybiera się uczestniczenie w tego rodzaju aktywnościach w pojedynkę.

Tabela 174. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Sam/a	12	48
Żona/mąż, partnerka/partner	5	20
Kolega/koleżanka	9	36

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Kwestią szczególnie interesującą są opinie osób w wieku 50 i więcej lat na temat korzyści, jakie odnoszą w związku z uczestnictwem w zajęciach chórów, orkiestr i zespołów muzycznych. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 175, najwięcej – 88% badanych wskazuje na możliwość spędzenia wolnego czasu w sposób ciekawy. Tylko o jedną osobę mniej (84%) uznało, że bycie członkiem tego typu grupy pozwoliło im na zdobycie lub utrzymanie kontaktów towarzyskich. Także eksperci podkreślają ten pozytywny aspekt uczestnictwa w próbach chórów, zespołów muzycznych i orkiestr, podkreślając przy tym integracyjny wymiar tych spotkań, co można stwierdzić na podstawie zamieszczonych niżej fragmentów ich wypowiedzi:

Korzyść jest taka, że osoba starsza wyjdzie z domu, że się spotyka z kolegami i koleżankami. Takie spotkania towarzyskie.

I też zajęcia [odbywają się] w grupie, [uczestnicy] muszą mieć kontakt z innymi, jakieś rozmowy, integracja, to jest przydatne. Dzięki temu człowiek nie siedzi samotnie w domu.

Do głosów tych można dołączyć także fragment wypowiedzi ekspertki, według której zażyłość występująca między członkami zespołu czy chóru przejawia się także w chęci niesienia sobie wzajemnej pomocy:

Wydaje mi się, że korzystają z takiej swojej wzajemnej pomocy, wspierają się. Ja to widzę po nich, jak oni tu siedzą, że to jest taka bardzo zżyta ze sobą grupa.

Z kolei 7 osób (28%) docenia szczególnie to, że dzięki uczestnictwu w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr mają możliwość spotkania się z osobistościami z dziedziny kultury. Po sześć osób (24%) przyznało, że dzięki tej aktywności nabywają nową wiedzę z dziedziny muzyki i rozwijają swoje umiejętności muzyczne lub taneczne. Jednakowy odsetek wskazań (po 16% – tj. po 4 wskazania) dotyczył możliwości rozwoju swoich zainteresowań i pasji oraz poprawy samopoczucia.

Warto dodać, że eksperci podawali także inne, nie wymieniane przez respondentów korzyści. Pierwszą z nich jest możliwość wyjścia z domu, która determinuje konieczność zadbania o siebie. To z kolei pozytywnie przekłada się na stan zdrowia i witalność seniorów. Jeden z ekspertów ujmuje to w sposób następujący:

(...) trzeba zadbać o siebie, żeby ładnie wyglądać. Idę na imprezę, to też muszę ładnie wyglądać, muszę się wystroić, ubrać. I dużo już ludzi mi powiedziało w ten sposób, bo to są te same osoby z początków zespołu, i powiem szczerze, że dużo ludzi mówi, że te osoby w wieku sześćdziesięciu lat, one były 10 lat starsze, niż jak teraz mają 70/80. Bo tak jest, że po prostu one odmłodziły przez to, że między innymi że więcej o siebie dbają. Nawet lekarz, z którym się ostatnio spotkałem się śmiało i mówi: „Panie Zbyszku, do mnie przychodzą do gabinetu osoby, które mają iść na zabawę i się pytają, czy dzisiaj mogą bawić się, tańczyć, czy kondycję mają. No to mierzę ciśnienie i mówię tak, nie ma problemu można się bawić”. Pod tym kątem też patrzą się, żeby właśnie być zdrowym, a to sam ruch to jest zdrowie.

Podkreślano ponadto poprawę umiejętności społecznych członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr. Każdy występ oznacza bowiem konieczność przezwyciężenia tremy, pokonania nieśmiałości, co bardzo pomaga w codziennym życiu. Podkreśla to cytowany poniżej ekspert:

Jeśli chodzi o zajęcia chóralne na pewno próby i chór pozwalają na otworzenie się, jeśli ktoś ma problem z wystąpieniami publicznymi to na pewno w chórze może sobie przełamywać jakąś taką barierę. Kiedy jest występ za występem, to potem jest mniejsza trema i być może w życiu codziennym łatwiej jest się otworzyć na drugiego człowieka.

Wreszcie, do korzyści związanych z aktywnym uczestnictwem w działaniach zespołów muzycznych i chórów zaliczono także tak ważne dla osób w starszym wieku ćwiczenie pamięci, o czym wspomina dwóch ekspertów:

(...) tutaj też rozwijamy pamięć, bo wiadomo, jak się śpiewa, trzeba tekst zapamiętać, to też jest związane z czytaniem, też czytają, dużo jest takich rzeczy związanych z umysłem. Rozwijanie umysłu a wiadomo, że czym człowiek jest starszy tym więcej musi ćwiczyć te komórki, bo komórki zanikają no i pamięć też umyka.

Kiedy śpiewa się w chórze zachowywane są zdolności umysłowe, trzeba przede wszystkim nauczyć się tekstu piosenki na pamięć i trzeba śpiewać.

Tabela 175. Korzyści płynące z uczestnictwa w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nabycie nowej wiedzy z dziedziny muzyki	6	24
Rozwój umiejętności muzycznych i/lub tanecznych	6	24
Zdobycie/utrzymywanie kontaktów towarzyskich	21	84
Ciekawy sposób spędzania wolnego czasu	22	88
Możliwość spotkania z osobistościami z dziedziny kultury	7	28
Rozwój swoich zainteresowań, pasji	4	16
Lepsze samopoczucie	4	16

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Respondentów zapytano także o sytuacje, w jakich wykorzystują wiedzę i umiejętności zdobyte dzięki działalności w zespołach muzycznych, chórach i orkiestrach. Jako że pytanie miało charakter otwarty, niewiele osób zdecydowało się udzielić na nie odpowiedzi. Dwie osoby przyznały, że zdarza im się wykorzystywać swoje umiejętności wokalne podczas spotkań rodzinnych. Tyle samo wskazań dotyczyło występów podczas innych spotkań, przy czym respondenci nie precyzowali ich okoliczności.

Skoro w wypowiedziach zarówno członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr, jak również biorących udział w badaniu ekspertów akcentowano integracyjny i towarzyski walor tej aktywności, warto przyjrzeć się, w jaki sposób kontakty zawiązane dzięki udziałowi w tego typu formacjach są wykorzystywane przez badanych. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 176, prawie wszyscy badani

(92%) twierdzą, że utrzymują kontakty towarzyskie z osobami z zespołu. Potwierdzają to także doświadczenia i obserwacje ekspertów:

Spotykamy się również towarzysko, oczywiście nie całym zespołem. W mniejszych grupkach, po dwie, trzy osoby, indywidualnie utrzymujemy te kontakty.

Często jest tak, że osoby starsze należały kiedyś do jednej grupy chóralnej i obecnie, nawet po kilku latach od rozwiązania tej grupy, już należąc do innej, spotykają się towarzysko. Trzymają się razem wiele lat.

Jeśli ktoś jest chory, to osoby 50+ rozmawiają ze sobą i uzgadniają kiedy tego kogoś odwiedzić. Na pewno jest to miejsce, gdzie można zawrzeć fajne przyjaźnie, wszyscy nawzajem się wspierają.

Okazuje się także, że 28% indagowanych deklaruje, że podstawą utrzymywania kontaktów z osobami z zespołu są wspólne zainteresowania. Jedna osoba przyznała, że utrzymuje z osobami z zespołu kontakty zawodowe, także jedna zadeklarowała, że nie utrzymuje kontaktów z osobami z zespołu poza zajęciami. Trzy osoby wymieniły inne formy kontaktów, tj. udział w innych chórach czy wspólny udział w zabawach tanecznych. Wyraźnie więc widać, że podkreślany przez ekspertów walor integracyjny członkostwa w zespołach wokalnych lub tanecznych znajduje potwierdzenie w odpowiedziach, jakich udzielili badani. Nawiązane przez nich znajomości są kontynuowane także w innych obszarach codziennego życia.

Tabela 176. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w zespołach muzycznych, chórach i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Utrzymywanie z osobami z zespołu kontaktów towarzyskich	23	92
Utrzymywanie z osobami z zespołu kontaktów zawodowych	1	4
Utrzymywanie z osobami z zespołu kontaktów związanych ze wspólnymi zainteresowaniami	7	28
Utrzymywanie innego rodzaju kontaktów	3	12
Brak utrzymywania kontaktów z osobami z zespołu poza zajęciami	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

W badaniu pozyskano także opinie respondentów na temat tego, czego brakuje im w zajęciach chórów, orkiestr i zespołów muzycznych. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 177, nie wszyscy badani udzielili odpowiedzi na to pytanie. Brak odpowiedzi może wynikać z tego, że ankietowani nie dostrzegają żadnych deficytów oferty. Najwięcej badanych, którzy zdecydowali się na wskazanie braków w ofercie zajęć wyraziło opinię, że tematyka, jaką zajmuje się zespół powinna być bardziej urozmaicona – odsetek odpowiedzi wyniósł 32%. Na drugim miejscu znalazły się wskazania tych, którzy uważają, że spotkania powinny odbywać się częściej – frekwencja wskazań wyniosła 28%. Jedna osoba uznała, że czas trwania spotkań powinien ulec zmianie, także jeden z respondentów

zaznaczył propozycję innych zmian (chodziło mu o brak sali na tańce). Należy zauważyć, że wskazywane przez respondentów zmiany zdają się wynikać z ich aktywnego zaangażowania w działalność zespołu: oczekują urozmaicenia repertuaru czy częstszych spotkań, co ma się przyczynić do jego jeszcze lepszego funkcjonowania, a nie jest związane z ich niezadowoleniem z tego, jak formacja działa.

Tabela 177. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Spotkania powinny odbywać się częściej	7	28
Tematyka, jaką zajmuje się zespół powinna być bardziej urozmaicona	8	32
Czas trwania spotkań powinien ulec zmianie	1	4
Inne zmiany	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Respondenci zostali poproszeni o wskazanie podmiotów odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć chórów, orkiestr i zespołów muzycznych. Zestawienie ich odpowiedzi prezentuje tabela nr 178. O odpowiedzialności osoby prowadzącej zajęcia przekonanych jest najwięcej, bo 68% badanych. Pozycja tej postaci jest więc niekwestionowana, jakkolwiek 32% osób biorących udział w badaniu stwierdziło, że za podejmowanie tych decyzji są odpowiedzialni także członkowie zespołu/chóru. O wpływie pracowników instytucji kultury organizującej zajęcia na decyzje dotyczące chórów, orkiestr i zespołów jest przekonanych 28% badanych. Z kolei o tym, że decyzje te podejmuje zarząd organizacji pozarządowej organizującej zajęcia mówi 12% indagowanych. Na tej podstawie można wnioskować, że w grupach, których członkami są respondenci najważniejszym decydem jest osoba, która prowadzi zajęcia, przy czym zdanie uczestników jest także brane pod uwagę. Opinie ekspertów odnośnie podejmowania decyzji w zespołach są także podzielone. Niektórzy twierdzą, że decyzje te podejmowane są wspólnie przez osobę organizującą i prowadzącą zajęcia oraz uczestników. Świadczy o tym zamieszczony poniżej fragment wypowiedzi:

To są np. takie osoby, nie wszystkie, ale dużo jest takich osób, które np. przychodzą na próbę i mówią tak: „pani Kasiu, my dzisiaj chcemy piosenkę tą albo tą, ja ją mam nagrany na płycie”, przestuchujemy i potem decydujemy, czy śpiewamy to, czy po prostu opracowujemy ten utwór, czy nie. (...) dlatego oni bardzo często mi przynoszą teksty i gotowe nagrania i wtedy opracowujemy to wspólnie.

Jednak dwoje ekspertów wyraża pogląd, że uczestnicy potrzebują kogoś, kto nimi pokieruje. Twierdzą, że inicjatywa członków zespołu jest ważna i cenna, jednak należy wskazywać im odpowiednie kierunki działania i jest to zdanie prowadzącego zespół:

Na pewno są uczestnikami, nie do końca biernymi, bo wielu z nich ma bardzo mocne zdanie na jakiś temat, ale rzeczywiście potrzebują kogoś takiego, kto ich poprowadzi, kto im pokaże różne rzeczy, myślę, że potrzebują takiego mentora, który nimi pokieruje.

My jako pracownicy inicjujemy jakieś działanie, ale później chcemy, aby te osoby się włączyły w te prace wszystkie i one naprawdę bardzo chętnie to robią. Zresztą teraz w piątek mamy taki Gminny Dzień Seniora. To jest pierwsza taka duża impreza w Zdieszowicach organizowana właśnie przez Ośrodek Pomocy Społecznej, no i właściwie tam występujący to są w większości ludzie powyżej 50. roku życia. Także o tyle to jest fajne, że jest to robione dla nich ale też i przez nich.

Tabela 178. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Zarząd organizacji pozarządowej organizującej zajęcia	3	12
Pracownicy instytucji kultury organizującej zajęcia	7	28
Osoba organizująca spotkania	17	68
Uczestnicy spotkań	8	32
Uczestnicy spotkań wspólnie z osobą prowadzącą zajęcia	2	8
Emeryci z innych kół	1	4

**Procenty wskazań nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).*

O poziomie zaangażowania członków chórów, orkiestr i zespołów muzycznych, można wnioskować na podstawie częstotliwości włączania się tych osób w działalność organizacyjną podejmowaną na rzecz grupy. Dane zawarte w tabeli nr 179 przekonują, że nieco ponad połowa badanych to osoby mocno zaangażowane w działalność swojej grupy: 44% z nich stwierdziło, że zawsze uczestniczą w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją zajęć, zaś 8% z nich zadeklarowało, że robi to bardzo często. Z kolei 12% przyznało się do angażowania w tego rodzaju działania od czasu do czasu, zaś 20% stwierdziło, że nie włączają się. Taki rozkład odpowiedzi pozwala wnioskować o zróżnicowanym poziomie zaangażowania respondentów w działania swoich zespołów, co zdają się potwierdzać eksperci, którzy dostrzegają w szeregach formacji muzycznych i tanecznych zarówno osoby bardzo aktywne, jak i te, które ograniczają się do uczęszczania na zajęcia. Zdarzają się więc aktywiści, którzy sami organizują występy, nawiązują kontakty, opracowują repertuar. Wspominają o tym w cytowanych poniżej wypowiedziach:

(...) oni się znają, ta mniejszość niemiecka na Opolszczyźnie, oni wszyscy się znają, mają ze sobą kontakt, więc bardzo często jest tak, że oni „nagrywają” jakieś spotkanie dla nas, czyli np. „pani Kasiu we wrześniu jedziemy tam i tam i śpiewamy na dożynkach”. I potem często to tak bywa, że z jednego miejsca w przyszłym roku, gdzieś obok tego miejsca, gdzie byliśmy

odzywa się kolejne miejsce, że „chcemy was w tym roku mieć” albo „byliście w zeszłym roku we wsi sąsiedniej i zapraszamy was teraz do siebie”. Tak to bardzo często wygląda, że oni sami, to są ludzie nie tylko ze Zdieszowic w tej grupie, np. sąsiednia Żyrowa i tam też jest mniejszość niemiecka i tam też jest Związek Emerytów i Rencistów i oni często zapraszają nas, żeby umilić ten czas tych imprez okolicznościowych.

(...) są ludzie bardziej aktywni i są mniej aktywni. Niektóre osoby są bardzo aktywne, które np. piszą same wiersze, układają teksty piosenek, i te teksty piosenek śpiewamy, wykorzystujemy je np. z okazji 50-lecia pożycia małżeńskiego, mamy np. taki program, że mamy wystąpić to w tym momencie są takie panie, które układają. I np. pod daną melodię ułożą swoje słowa na temat tych osób, które będą brały udział w tych złotych godach.

Tabela 179. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją zajęć zespołów muzycznych, chórów i orkiestr

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak, zawsze	11	44
Tak, bardzo często	2	8
Tak, od czasu do czasu	3	12
Nie włączam się w organizację zajęć	5	20
Brak danych	4	16
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Przyczyny niskiego zaangażowania respondentów w działania związane z organizacją aktywności zostały określone przez 7 badanych. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 180, trzy osoby stwierdziły, że nikt ich o to nie prosił. Należy wobec tego przypuszczać, że gdyby o to poprosić, włączyłyby się w działania organizacyjne. Po dwie osoby uznały, że nie mają na to czasu i nie odczuwają takiej potrzeby.

Tabela 180. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań podejmowanych przez zespoły muzyczne, chóry i orkiestry

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Nie mam na to czasu	2	8
Nie mam takiej potrzeby	2	8
Nikt mnie o to nie prosił	3	12

*Suma procentów wskazań jest niższa niż 100, ponieważ pytanie dotyczyło tylko niektórych respondentów.

Źródło: badania i obliczenia własne (N=25).

Członkowie chórów, orkiestr i zespołów muzycznych zostali także zapytani o to, czy uczestniczą w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat. Jak pokazują dane zamieszczone w tabeli nr 181, odsetek osób udzielających odpowiedzi negatywnej wyniósł tu 24%, podczas gdy odpowiedź twierdzącą sformułowało 36% ankietowanych. Trudności w zinterpretowaniu tych wyników nastęrcza duży odsetek osób, które nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie – wyniósł on aż 40%, trudno jest odnieść się do uzyskanych danych.

Tabela 181. Uczestnictwo członków chórów, orkiestr i zespołów muzycznych w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat

	Liczba wskazań	Procent wskazań
Tak	9	36
Nie	6	24
Brak danych	10	40
Ogółem	25	100,0

Źródło: badania i obliczenia własne.

Relatywnie rzadko respondenci określali rodzaje zajęć organizowanych dla osób w wieku 50+. Wśród wymienionych znalazły się wykłady, odbywające się m.in. w ramach uniwersytetów trzeciego wieku, jak również spotkania dla seniorów oraz spotkania kulturalno-oświatowe.

W podsumowaniu tej części raportu warto przywołać fragment wypowiedzi jednego z ekspertów, który uważa, że warto zachęcać osoby w wieku 50+ do członkostwa w zespołach muzycznych. Podaje też, w jaki sposób można tego skutecznie dokonać:

Czasami ludzie się boją uczestniczyć w zajęciach chóralnych, bo myślą, że nie potrafią śpiewać i być może trzeba by było zrobić chór, który ma w nazwie słowo „amatorski” i że nie zwracamy w nim uwagi na to, kto jak śpiewa, tylko ktoś po prostu przychodzi na typowe zajęcia ze śpiewania, ale nie po to, żeby gdzieś występować tylko żeby sobie pośpiewać. Dużo ludzi lubi sobie pośpiewać, np. karaoke. I chcą, i się garną, ale kiedy słyszą, że to chór, to się boją, bo ja jednak nie potrafię. Więc może jednak bardziej zaznaczyć, że to będzie inna forma, bardziej amatorska.

Wydaje się, że wskazówki cytowanego wyżej organizatora są szczególnie cenne, ponieważ eksperci jednogłośnie twierdzą, że udział osób w wieku senioralnym w aktywności wokalnno-tanecznej przynosi wiele korzyści nie tylko dla nich samych, ale też dla ich najbliższego otoczenia: rodziny oraz społeczności lokalnej. Świadczą o tym cytowane poniżej wypowiedzi:

Rodzina się cieszy, bo taki człowiek jest zadowolony z siebie, może tak nie narzeka, wychodzi do ludzi, się cieszy, bo robi coś, co lubi. A inni seniorzy z domów seniora mogą podziwiać te występy, chóry występują na różnych uroczystościach, mogą posłuchać dobrej muzyki i się ukulturalnić.

Jeśli ludzie przychodzą na imprezy do nas, do Domu Kultury, to śpiewają, rozweselają się, śmieją się, a śmiech to jest samo zdrowie i w tym przypadku, tak mówię, działamy na ludzi raczej relaksująco, zdrowotnie, terapeutycznie, dając im dużo, dużo, dużo sił i zdrowia. (...) teraz jest myślenie o tym, co będzie jutro a [ludzie] przychodzą do nas, tutaj na imprezy, to

w tym momencie zapominają o tym życiu codziennym, tylko myślą o tym, że jest jakiś fajny nastrój, fajna muzyczka, jakiś żart, dowcip, no i się śmieją i zapominają o tych wszystkich trudach, cierpieniach, zmartwieniach, które mają.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Na podstawie analizy wyników badań ilościowych i jakościowych przeprowadzonych w obszarze aktywności kulturalnej osób w wieku 50 i więcej lat w województwie opolskim można sformułować następujące wnioski oraz rekomendacje:

1. Oferta działań społecznych i kulturalnych w badanych społecznościach jest bogata. Obejmuje ona szerokie spektrum aktywności, organizowanych zarówno przez instytucje publiczne, jak i pozarządowe. Można zatem wnioskować, że osoby w wieku 50+ mają na ogół możliwość podjęcia tego rodzaju aktywności w ramach organizacji działających w ich miejscu zamieszkania. Mimo to mieszkańcy wsi i małych miast często decydują się na uczestnictwo w imprezach kulturalnych odbywających się w większych miejscowościach, gdzie oferta kulturalna jest bogatsza i bardziej urozmaicona.
2. Zainteresowanie osób w wieku senioralnym aktywnością kulturalną jest zróżnicowane. Osoby starsze dzielą się na te, które w ogóle nie są zainteresowane udziałem w inicjatywach kulturalnych, te, które uczestniczą w nich jako odbiorcy oraz na osoby, które można nazwać inicjatorami i organizatorami wydarzeń kulturalnych. Uwzględnić należy tu także specyfikę podejmowanych aktywności – niektóre formy sprzyjają czynnemu włączaniu się uczestników w aspekty organizacyjne, inne w dużym stopniu takie inicjatywy ograniczają. Należy także zaznaczyć, że organizatorzy stanowią na ogół grupę nieliczną, za to działającą prężnie i realizującą różne projekty. Postuluje się wobec tego propagowanie działań zmierzających do włączenia seniorów w obszar aktywności zorientowanej na organizowanie inicjatyw kulturalnych.
3. Wśród uczestników działań adresowanych do osób w wieku 50+ wyraźnie uwidaczniają się pozytywne konsekwencje uczestnictwa w zajęciach. Można mówić o swoście „terapeutycznych” skutkach włączania się w działalność realizowaną na różnych płaszczyznach. Niezależnie od przyjętej formuły organizacyjnej, technicznej i merytorycznej, zajęcia których uczestnikami są seniorzy, w sposób wyraźny wpływają na wzrost integracji społecznej tej kategorii. Wspólne uczestnictwo w inicjatywach kulturalnych skutkuje stworzeniem silnych więzi pomiędzy seniorami, co przekłada się na utrwalenie kontaktów towarzyskich. Znacząca jest skala niwelowania negatywnych konsekwencji psychofizycznych związanych z procesami starzenia poprzez włączanie się w nurt działalności społeczno-kulturalnej. Dostrzega się również dokonujący się dzięki udziałowi w różnych inicjatywach kulturalnych przyrost wiedzy i umiejętności wśród seniorów, które daje się wykorzystać w codziennym życiu.
4. Nie wszyscy starsi mieszkańcy województwa opolskiego są w stanie w sposób nieograniczony korzystać z oferty kulturalnej. Do najważniejszych barier utrudniających im uczestnictwo w kulturze zaliczyć można: bariery mentalne, wynikające z braku wiedzy oraz nawyku podejmowania aktywności społecznej; bariery informacyjne, wynikające z niedostosowania sposobów przekazywania informacji na temat inicjatyw społecznych do możliwości odbiorców; bariery finansowe, które utrudniają osobom w wieku senioralnym udział w tego typu inicjatywach w stopniu uznanym przez nich za odpowiedni; bariery komunikacyjne, wynikające z konieczności przemieszczania się w celu skorzystania z oferty imprez kulturalnych. Istnieje więc potrzeba:

- a. podjęcia szeroko rozumianej działalności edukacyjnej w zakresie przekazywania rzetelnej wiedzy na temat korzyści płynących z aktywności społecznej wśród osób w wieku 50 i więcej lat; w szczególności ważne jest, aby o aktywności podejmowanej przez seniorów informowali sami seniorzy, stanowiący przykład aktywnych reprezentantów swojego pokolenia;
 - b. dostosowania sposobów przekazywania informacji na temat inicjatyw społecznych i kulturalnych do możliwości, potrzeb i preferencji osób w wieku 50+;
 - c. wykorzystywania zróżnicowanych kanałów informacyjnych, począwszy do przekazów nieformalnych, bezpośrednich, przez kolportaż ulotek i plakatów, po wykorzystanie mediów, zarówno tradycyjnych, jak i Internetu;
 - d. umożliwienia osobom w wieku senioralnym korzystania ze środków masowego przekazu w celu pozyskiwania informacji na temat aktywności kulturalnej i społecznej, której mogą być odbiorcami (m.in. poprzez organizowanie kursów z zakresu obsługi komputera i korzystania z Internetu);
 - e. refundowania udziału seniorów w zajęciach i wydarzeniach kulturalnych, które są organizowane w środowiskach lokalnych poprzez wykorzystanie środków zewnętrznych (np. przyznawanych w ramach projektów finansowanych z funduszy strukturalnych, pozyskanych od sponsorów i instytucji samorządowych itp.).
5. Aktywność kulturalną podejmowaną przez osoby w wieku 50+, zamieszkujące województwo opolskie cechuje duża różnorodność. Wykazuje ona związek z takimi zmiennymi, jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, kondycja finansowa gospodarstw domowych oraz wykształcenie. Pozwala to wnioskować o zróżnicowaniu potrzeb kulturalnych w poszczególnych środowiskach. Rekomenduje się więc dokonywanie szczegółowej diagnozy potrzeb kulturalnych osób w wieku 50 i więcej lat na poziomie społeczności lokalnych tak, aby móc dostosować ofertę aktywności społecznej i kulturalnej do preferencji jej członków.
6. Poziom zaangażowania w działalność społeczną i kulturalną kobiet jest w przypadku wszystkich analizowanych form aktywności wyższy niż to ma miejsce w przypadku mężczyzn. Tendencja ta jest warunkowana czynnikiem demograficznym (nadreprezentacja kobiet w populacji 50+), jak również ich większym zainteresowaniem aktywnością non-profit. Ponadto wiele z analizowanych propozycji stanowią działania zakładające predyspozycje osobowościowe i społeczne, jakimi częściej charakteryzują się kobiety. Istnieje więc potrzeba uruchomienia mechanizmów wyzwalających aktywność społeczną mężczyzn, np. kampanii informacyjnych i edukacyjnych oraz wprowadzenia bardziej zróżnicowanych form aktywności ukierunkowanych mocniej na zaspokajanie potrzeb psychospołecznych mężczyzn w wieku 50+.
7. Najwyższy stopień zaangażowania w aktywność społeczną i kulturalną wykazują na ogół osoby w wieku 60-70 lat. Wpływ na to ma fakt, że osoby te na ogół zakończyły już aktywność zawodową, a jednocześnie ich stan zdrowia i kondycja fizyczna pozwalają na włączanie się w różne formy działalności społecznej. Istnieje w związku z tym potrzeba podjęcia działań, które doprowadzą do zaangażowania społecznego osób aktywnych zawodowo, jak również stworzenia oferty zajęć, która będzie dostosowana do możliwości i potrzeb osób w wieku powyżej 70 lat.

8. Działania realizowane w środowisku osób w wieku 50+ w wielu przypadkach przekładają się na wymierne korzyści dla ich rodzin oraz dla całej społeczności lokalnej. Do pozytywnych konsekwencji aktywności kulturalnej podejmowanej przez seniorów, odczuwanych w obrębie rodziny zaliczyć należy przede wszystkim budowanie więzi międzypokoleniowych oraz samodzielność i życiową niezależność osób starszych. Z kolei korzyści z aktywności seniorów dla lokalnej społeczności polegają przede wszystkim na wzbogacaniu oferty kulturalnej, budowaniu pozytywnego wizerunku danej miejscowości oraz integrowaniu wszystkich jej mieszkańców.
9. Wyniki badań pokazują, że wśród osób w wieku 50 i więcej lat pojawiają się działania oddolne, zmierzające do realizacji przedsięwzięć społecznych i kulturalnych. Częściej jednak są one inicjowane przez instytucje, które swoją ofertę kierują w stronę seniorów. Doświadczenia respondentów wskazują na to, że inicjatywa oddolna skutkuje udanymi przedsięwzięciami. Dlatego istnieje potrzeba wyłaniania spośród osób w wieku 50+ liderów, którzy byłiby zdolni do mobilizowania seniorów na polu aktywności społecznej i kulturalnej.
10. Eksperti zwrócili uwagę na duże znaczenie inicjatyw społecznych i kulturalnych, w które włączają się przedstawiciele różnych kategorii wiekowych. Sprzyjają one integracji międzypokoleniowej, umożliwiając wymianę doświadczeń oraz współpracę osób w różnym wieku. Należy więc położyć szczególny nacisk na inicjowanie takich właśnie działań w społecznościach lokalnych.

SPIS TABEL

Tabela 1. Płeć osób uczestniczących w zajęciach artystycznych	10
Tabela 2. Wiek osób uczestniczących w zajęciach artystycznych	11
Tabela 3. Stan cywilny osób uczestniczących w zajęciach artystycznych	11
Tabela 4. Wykształcenie osób uczestniczących w zajęciach artystycznych	12
Tabela 5. Główne źródło utrzymania osób uczestniczących w zajęciach artystycznych	12
Tabela 6. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w zajęciach artystycznych.....	13
Tabela 7. Formy działań artystycznych, w których uczestniczą respondenci.....	14
Tabela 8. Częstotliwość uczestnictwa w zajęciach artystycznych	15
Tabela 9. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w zajęciach artystycznych	15
Tabela 10. Korzyści płynące z uczestnictwa w zajęciach artystycznych	16
Tabela 11. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w zajęciach artystycznych	19
Tabela 12. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w warsztatach artystycznych.....	20
Tabela 13. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie realizacji zajęć artystycznych	21
Tabela 14. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie warsztatów artystycznych.....	22
Tabela 15. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji warsztatów artystycznych.....	23
Tabela 16. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań w zakresie zajęć artystycznych	24
Tabela 17. Płeć osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	27
Tabela 18. Wiek osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	28
Tabela 19. Stan cywilny osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	28
Tabela 20. Skład gospodarstw domowych osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	28
Tabela 21. Wykształcenie osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	29
Tabela 22. Praca zawodowa osób podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	29
Tabela 23. Miesięczne dochody gospodarstw domowych respondentów podejmujących działalność w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu w przeliczeniu na jedną osobę	30
Tabela 24. Aktywność w zakresie osób krzewienia dziedzictwa i kultury regionu – wymiar czasowy .	31
Tabela 25. Formy działań, w których uczestniczą respondenci.....	32
Tabela 26. Częstotliwość uczestniczenia w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	33
Tabela 27. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	33

Tabela 28. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	35
Tabela 29. Korzyści płynące z uczestnictwa w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	35
Tabela 30. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w działaniach w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	38
Tabela 31. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	39
Tabela 32. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	40
Tabela 33. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	41
Tabela 34. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu	41
Tabela 35. Uczestnictwo osób biorących udział w zakresie krzewienia dziedzictwa i kultury regionu w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat	42
Tabela 36. Wiek osób uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej.....	47
Tabela 37. Stan cywilny kobiet uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej	47
Tabela 38. Wykształcenie uczestniczek inicjatyw o tematyce kulinarnej	48
Tabela 39. Aktualne zatrudnienie uczestniczek inicjatyw o tematyce kulinarnej.....	48
Tabela 40. Główne źródło utrzymania osób uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej ..	48
Tabela 41. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej w przeliczeniu na jedną osobę	49
Tabela 42. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w inicjatywach o tematyce kulinarnej	49
Tabela 43. Rodzaje inicjatyw o tematyce kulinarnej, w których uczestniczą respondenci.....	50
Tabela 44. Uczestnictwo w inicjatywach o tematyce kulinarnej – od jak dawna respondenci z nich korzystają.....	50
Tabela 45. Częstotliwość uczestniczenia w inicjatywach o tematyce kulinarnej.....	51
Tabela 46. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w inicjatywach o tematyce kulinarnej	52
Tabela 47. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w inicjatywach o tematyce kulinarnej	53
Tabela 48. Korzyści płynące z uczestnictwa w inicjatywach o tematyce kulinarnej	54
Tabela 49. Korzystanie przez respondentki z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w spotkaniach kulturalnych.....	55
Tabela 50. Sugerowane przez respondentki zmiany w zakresie aktualnej oferty inicjatyw o tematyce kulinarnej.....	56
Tabela 51. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie inicjatyw o tematyce kulinarnej.....	57
Tabela 52. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją inicjatyw o tematyce kulinarnej	57
Tabela 53. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację inicjatyw o tematyce kulinarnej.....	58
Tabela 54. Uczestnictwo osób korzystających z inicjatyw o tematyce kulinarnej w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat	58

Tabela 55. Inne zajęcia kulturalne organizowane dla osób w wieku 50+, w których biorą udział uczestnicy inicjatyw o tematyce kulinarnej.....	59
Tabela 56. Płeć osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych	63
Tabela 57. Wiek osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych.....	63
Tabela 58. Stan cywilny osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych.....	64
Tabela 59. Wykształcenie osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych.....	64
Tabela 60. Aktualne zatrudnienie osób organizujących wydarzenia kulturalne	65
Tabela 61. Główne źródło utrzymania osób organizujących wydarzenia kulturalne	65
Tabela 62. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych w przeliczeniu na jedną osobę.....	66
Tabela 63. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w organizowaniu wydarzeń kulturalnych.....	66
Tabela 64. Rodzaje wydarzeń kulturalnych, w organizowaniu których uczestniczą respondenci	67
Tabela 65. Uczestnictwo w organizowaniu wydarzeń kulturalnych – od jak dawna respondenci biorą w tym udział	67
Tabela 66. Częstotliwość uczestniczenia w organizowaniu wydarzeń kulturalnych.....	68
Tabela 67. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w organizowaniu wydarzeń kulturalnych.....	69
Tabela 68. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w organizowaniu wydarzeń kulturalnych.....	70
Tabela 69. Korzyści płynące z organizowania wydarzeń kulturalnych	71
Tabela 70. Wykorzystanie zdobytej podczas organizowania wydarzeń kulturalnych wiedzy/umiejętności w innych sytuacjach	72
Tabela 71. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w organizowaniu wydarzeń kulturalnych	72
Tabela 72. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty wydarzeń kulturalnych.....	73
Tabela 73. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie organizowanych wydarzeń kulturalnych.....	73
Tabela 74. Uczestnictwo osób organizujących wydarzenia kulturalne w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat	74
Tabela 75. Płeć osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych	78
Tabela 76. Wiek osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych	78
Tabela 77. Stan cywilny osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych.....	79
Tabela 78. Wykształcenie osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych.....	79
Tabela 79. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych w przeliczeniu na jedną osobę	80
Tabela 80. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w spotkaniach kulturalnych.....	80
Tabela 81. Rodzaje spotkań kulturalnych, w których uczestniczą respondenci.....	81
Tabela 82. Uczestnictwo w spotkaniach kulturalnych – od jak dawna respondenci z nich korzystają.	82
Tabela 83. Częstotliwość uczestniczenia w spotkaniach kulturalnych.....	82
Tabela 84. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w spotkaniach kulturalnych	84
Tabela 85. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w spotkaniach kulturalnych	85
Tabela 86. Korzyści płynące z uczestnictwa w spotkaniach kulturalnych	86

Tabela 87. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w spotkaniach kulturalnych.....	87
Tabela 88. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty spotkań kulturalnych	87
Tabela 89. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie spotkań kulturalnych.....	88
Tabela 90. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją spotkań kulturalnych.....	89
Tabela 91. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację spotkań kulturalnych.....	89
Tabela 92. Uczestnictwo osób korzystających ze spotkań kulturalnych w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat	90
Tabela 93. Inne zajęcia kulturalne organizowane dla osób w wieku 50+, w których biorą udział uczestnicy wyjazdów kulturalnych	90
Tabela 94. Płeć osób uczestniczących w warsztatach tanecznych.....	93
Tabela 95. Wiek osób uczestniczących w warsztatach tanecznych	94
Tabela 96. Stan cywilny osób uczestniczących w tanecznych.....	94
Tabela 97. Wykształcenie osób uczestniczących w zajęciach tanecznych	95
Tabela 98. Aktywność zawodowa osób uczestniczących w zajęciach tanecznych.....	95
Tabela 99. Główne źródło utrzymania osób uczestniczących w zajęciach tanecznych.....	95
Tabela 100. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w warsztatach tanecznych.....	96
Tabela 101. Częstotliwość uczestnictwa w warsztatach tanecznych	97
Tabela 102. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach tanecznych.....	98
Tabela 103. Korzyści płynące z uczestnictwa w zajęciach tanecznych.....	98
Tabela 104. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w działaniach tanecznych	100
Tabela 105. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w warsztatach tanecznych.....	101
Tabela 106. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie realizacji warsztatów tanecznych.....	102
Tabela 107. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie warsztatów tanecznych.....	102
Tabela 108. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji warsztatów tanecznych.....	103
Tabela 109. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań w zakresie warsztatów tanecznych	104
Tabela 110. Płeć osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych.....	107
Tabela 111. Wiek osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych	108
Tabela 112. Stan cywilny osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych	108
Tabela 113. Wykształcenie osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych	109
Tabela 114. Miesięczne dochody gospodarstw domowych osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych w przeliczeniu na jedną osobę	109
Tabela 115. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w wyjazdach kulturalnych	110
Tabela 116. Rodzaje wyjazdów kulturalnych, w których uczestniczą respondenci	111
Tabela 117. Uczestnictwo w wyjazdach kulturalnych – od jak dawna respondenci z nich korzystają.....	111

Tabela 118. Częstotliwość uczestniczenia w wyjazdach kulturalnych	112
Tabela 119. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w wyjazdach kulturalnych	113
Tabela 120. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w wyjazdach kulturalnych.....	114
Tabela 121. Korzyści płynące z uczestnictwa w wyjazdach kulturalnych.....	116
Tabela 122. Wykorzystanie zdobytej podczas wyjazdów kulturalnych wiedzy/umiejętności poza wyjazdami kulturalnymi	117
Tabela 123. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w wyjazdach kulturalnych.....	117
Tabela 124. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty wyjazdów kulturalnych.....	118
Tabela 125. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie wyjazdów kulturalnych.....	119
Tabela 126. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją wyjazdów kulturalnych.....	120
Tabela 127. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację wyjazdów kulturalnych.....	120
Tabela 128. Uczestnictwo osób korzystających z wyjazdów kulturalnych w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat	121
Tabela 129. Inne zajęcia kulturalne organizowane dla osób w wieku 50+, w których biorą udział uczestnicy wyjazdów kulturalnych	121
Tabela 130. Płeć osób uczestniczących w zajęciach teatralnych	125
Tabela 131. Wiek osób uczestniczących w zajęciach teatralnych	125
Tabela 132. Stan cywilny osób uczestniczących w zajęciach teatralnych	126
Tabela 133. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w zajęciach teatralnych	126
Tabela 134. Wykształcenie osób uczestniczących w zajęciach teatralnych	127
Tabela 135. Aktywność zawodowa osób uczestniczących w zajęciach teatralnych	127
Tabela 136. Główne źródło utrzymania osób uczestniczących w zajęciach teatralnych.....	127
Tabela 137. Miesięczne dochody gospodarstw domowych uczestników zajęć teatralnych w przeliczeniu na jedną osobę	128
Tabela 138. Formy działań teatralnych, w których uczestniczą respondenci	129
Tabela 139. Częstotliwość uczestnictwa w działaniach teatralnych	129
Tabela 140. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach teatralnych	130
Tabela 141. Korzyści płynące z uczestnictwa w zajęciach teatralnych.....	131
Tabela 142. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w działaniach teatralnych	134
Tabela 143. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w zajęciach teatralnych	135
Tabela 144. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie realizacji działań teatralnych	136
Tabela 145. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć teatralnych	136
Tabela 146. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji zajęć teatralnych	137
Tabela 147. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań w zakresie zajęć teatralnych.....	138
Tabela 148. Płeć osób podejmujących działalność w zakresie rękodzieła	141
Tabela 149. Wiek osób uczestniczących w zajęciach rękodzielniczych.....	141

Tabela 150. Stan cywilny osób uczestniczących w zajęciach rękodzielniczych	142
Tabela 151. Skład gospodarstw domowych osób uczestniczących w zajęciach rękodzielniczych	142
Tabela 152. Wykształcenie osób uczestniczących w zajęciach rękodzielniczych	143
Tabela 153. Miesięczne dochody gospodarstw domowych uczestników zajęć rękodzielniczych w przeliczeniu na jedną osobę	143
Tabela 154. Aktywność w zakresie zajęć rękodzielniczych – wymiar czasowy	144
Tabela 155. Formy działań rękodzielniczych, w których uczestniczą respondenci	145
Tabela 156. Częstotliwość uczestnictwa w działaniach rękodzielniczych	146
Tabela 157. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach rękodzielniczych	147
Tabela 158. Korzyści płynące z uczestnictwa w działaniach rękodzielniczych	148
Tabela 159. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w zajęciach rękodzielniczych	151
Tabela 160. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie realizacji działań dotyczących rękodzieła	152
Tabela 161. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć rękodzielniczych	152
Tabela 162. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w przygotowaniu i organizacji zajęć rękodzielniczych	153
Tabela 163. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań rękodzielniczych	154
Tabela 164. Płeć członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	159
Tabela 165. Wiek członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	160
Tabela 166. Stan cywilny członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	160
Tabela 167. Wykształcenie członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	161
Tabela 168. Miesięczne dochody gospodarstw domowych członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr w przeliczeniu na jedną osobę	162
Tabela 169. Skład gospodarstw domowych członków zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	162
Tabela 170. Rodzaj zespołu, którego członkami są respondenci	163
Tabela 171. Członkostwo w zespołach muzycznych, chórach i orkiestrach – od jak dawna respondenci przynależą do nich	163
Tabela 172. Częstotliwość uczestniczenia w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr ..	164
Tabela 173. Czynniki utrudniające respondentom uczestnictwo w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	165
Tabela 174. Osoby najczęściej towarzyszące respondentom w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	165
Tabela 175. Korzyści płynące z uczestnictwa w działaniach zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	167
Tabela 176. Korzystanie przez respondentów z kontaktów zdobytych dzięki udziałowi w zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	168
Tabela 177. Sugerowane przez respondentów zmiany w zakresie aktualnej oferty zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	169
Tabela 178. Podmioty odpowiedzialne za podejmowanie decyzji o treści, formie i zakresie zajęć zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	170
Tabela 179. Częstotliwość uczestnictwa respondentów w działaniach związanych z przygotowaniem i organizacją zajęć zespołów muzycznych, chórów i orkiestr	171

Tabela 180. Uzasadnienie przyczyn, dla których respondenci nie włączają się w organizację działań podejmowanych przez zespoły muzyczne, chóry i orkiestry.....	171
Tabela 181. Uczestnictwo członków chórów, orkiestr i zespołów muzycznych w innych zajęciach organizowanych dla osób w wieku powyżej 50 lat	172